

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAHYA AKENGİN'İN ESERLERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI

KORAY CEBECİ

DANIŞMAN

DOÇ.DR. ŞERİFE SEHER EROL ÇALIŞKAN

BARTIN-2024

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YAHYA AKENGİN'İN ESERLERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Koray CEBECİ

JÜRİ ÜYELERİ

Danışman : Doç. Dr. Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN
Üye : Doç. Dr. Haluk ÖNER
Üye : Doç. Dr. Turgay KABAK

BARTIN-2024

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “YAHYA AKENGİN’İN ESERLERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

18/04/2024

Koray CEBECİ

ÖN SÖZ

Modern Türk şiirinin form ve muhteva konusunda sürekli değişim hareketi içerisinde olduğu bir dönemde ortaya çıkan Hisar topluluğu ile birlikte Türk şiir tarihinde önemli bir değişim ve gelişim kaydedilir. Sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasî açıdan çok farklı görüş ve düşüncelerin olduğu bir dönemde, Hisar dergisi etrafında toplanan bir grup şair ve yazar ortak bir fikirde buluşarak yayın hayatına başlar. Yalnızca şiir türünde etkili olmakla kalmayıp diğer türlere de tesir eden Hisar topluluğu, 1950’lerde yayın hayatına başlayarak 1980’li yıllara kadar devamlılık gösterir. Bu dergiye mensup sanatçıları bir araya getiren yegâne fikir ise sanatta “geleneklere” ve “millî olana” bağlı kalınması fikridir. Nitekim oluşturdukları eserlerinde de birçok noktada geleneklerinden faydalandıkları âşikârdır.

Çalışmanın ana eksenini olan Yahya Akengin de bu topluluğa mensup, fikren ve hissen bu topluluğu benimsemiş bir sanatçıdır. Yahya Akengin’in şiirlerinde, romanlarında ve diğer türdeki eserlerinin hepsinde halk kültüründen, halk yaşantısından ve geleneklerden belli ölçüde yararlandığı görülür. Bu çalışma, Yahya Akengin’in yayımlanmış eserlerindeki ve radyo oyunlarındaki halk bilimi unsurlarını tespit etmek ve örneklerini göstermek amacı ile hazırlanmıştır.

Çalışma, giriş kısmı da dâhil olmak üzere toplam dört bölümden oluşmaktadır. Giriş başlığını taşıyan birinci bölümde halk biliminin tanımı, kapsamı ve Avrupa ve Türkiye’deki gelişimi; Yahya Akengin’in dâhil olduğu Hisar topluluğu ve yayın organı olan Hisar dergisi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ayrıca genelde halk biliminin Türk edebiyatına etkilerine ve özelde ise Hisar topluluğunun ve Yahya Akengin’in halk bilimine dair görüşlerine yer verilmiştir. Tezin amacı, konusu, kapsamı, materyal ve metodu başlıklarına açıklık getirilmiştir. İkinci bölüm Yahya Akengin’in hayatı, sanatı ve eserlerine ayrılmıştır. Yazarın mensubu olduğu derginin ve halk edebiyatı geleneğinin sanat hayatına olan etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Sanatı ve sanata olan bakış açısının yanı sıra eserleri ve eserlerinin içerikleri de kısaca verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde yazarın eserlerinde tespit edilen halk bilimi unsurlarına yer verilmiştir. Tespit edilen söz konusu unsurlar “Dil ve Anlatım”, “Geçiş Dönemleri”, “Halk bilgisi”, “Bayram, Tören ve Kutlamalar”, “Halk İnanışları”, “Geleneksel Oyunlar”, “Halk Müziği ve Çalgıları”, “Halk Dansları”, “Dayanışma ve Yardımlaşma”, “Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler”, “Halk Zanaatları” alt başlıkları halinde açıklanmış ve örnekler verilmiştir.

Akengin’in eserlerindeki halk edebiyatı unsurları geniş bir yer tuttuğu için ayrı bir bölüm oluşturulmuştur. “Yahya Akengin’in Eserlerinde Halk Edebiyatı Unsurları” adlı dördüncü

bölümde anonim, âşık ve tekke-tasavvuf edebiyatına ait unsurlar örnekleriyle açıklanmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında, tespitleri yapılan noktalar üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. Kaynaklar kısmında çalışma oluşturulurken yararlanılan kitap, dergi, makale, söyleşi, tez vb. kaynaklar alfabetik düzen içerisinde verilmiştir.

Lisansüstü eğitimimin tamamında fikirlerini ve güler yüzünü hiç esirgemeyen sevgili danışman hocam Doç. Dr. Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN'a, tezin nihayete erme sürecinde bilgi birikimleri ve tecrübeleriyle aydınlatan değerli jüri üyeleri hocalarım Doç. Dr. Haluk ÖNER'e ve Doç. Dr. Turgay KABAK'a minnettarım. Daima teşviklerini gördüğüm, sâye-endâz biricik ablam Dr. Tuğba TEKE ile desteklerini her an hissettiren kıymetli anneme ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

Koray CEBECİ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

YAHYA AKENGİN'İN ESERLERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI

Koray CEBECİ

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN

Bartın-2024, sayfa: 97

Bu çalışma, Hisar dergisi yazarlarından Yahya Akengin'in yayımlanmış eserlerindeki ve radyo oyunlarındaki halk bilimi unsurlarını tespit etmek ve örneklerini göstermek amacı ile hazırlanmıştır. Yahya Akengin Türk kültürü ile adeta bütünleşmiş bir yazardır. Bu durum sanatçının eserlerini oluştururken halk biliminden büyük ölçüde faydalandığını gösterir. Yazarın her türden eserinde halk kültürü, halk yaşantısı, gelenekler ve göreneklere dair izler bulmak mümkündür. Toplam dört bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünü “Giriş” oluşturmaktadır. Bu bölümde araştırmanın konusu, amaç ve önemi, kapsamı, materyal ve metoduna yer verilmiştir. İkinci bölümde Yahya Akengin'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri ele alınmış; üçüncü bölümde yazarın eserlerindeki halk bilimi unsurları bu alanda yapılan tasniflerden faydalanılarak başlıklar halinde verilmiştir. Dördüncü bölümde ise eserlerde yer alan halk edebiyatı unsurları “Anonim Halk Edebiyatı”, “Âşık Edebiyatı”, “Tekke-Tasavvuf Edebiyatı” başlıkları altında ele alınmıştır. Sonuç kısmı ise tüm bölümlerin genel bir değerlendirmesi niteliğini taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Folklor, halk bilimi unsurları, roman, şiir, Yahya Akengin.

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

THE FOLKLORIC ELEMENTS IN THE WORKS OF YAHYA AKENGİN

Koray CEBECİ

Bartın University

Graduate School

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN

Bartın-2024, pp: 97

This study has been prepared in order to identify the elements of folk science in the published works and radio plays of Yahya Akengin, one of the authors of Hisar journal, and to show examples of them. Yahya Akengin is a writer who is almost integrated with Turkish culture. This situation shows that the artist made great use of folk science when creating his works. It is possible to find traces of folk culture, folk life, traditions and customs in all kinds of works of the author. The first part of the study, which consists of a total of four parts, is “Introduction”. In this section, the subject, purpose and importance, scope, material and method of the research are given. In the second part, the Life, Art and Works of Yahya Akengin are discussed; in the third part, the elements of folk science in the author's works are given in the form of titles using the classifications made in this field. In the fourth chapter, the elements of folk literature contained in the works are discussed under the headings of “Anonymous Folk Literature”, “Ashik Literature”, “Tekke-Sufi Literature”. The conclusion part is a general evaluation of all the sections.

Keywords: Folklore, elements of folklore, novel, poem, Yahya Akengin.

İÇİNDEKİLER

BEYANNAME	i
ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. YAHYA AKENGİN'İN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ.....	11
2.1. Hayatı.....	11
2.2. Sanatı.....	12
2.2.1. Şairliği ve Şiir Anlayışı	12
2.2.2. Roman ve Hikâyeciliği.....	17
2.2.3. Tiyatro Yazarlığı.....	23
2.3. Eserleri.....	25
2.3.1. Şiir Kitapları	26
2.3.2. Romanları.....	27
2.3.3. Hikâyeleri	28
2.3.4. Tiyatroları	29
2.3.5. Radyo Oyunları.....	30
2.3.6. Denemeleri.....	31
2.3.7. Anıları	31
2.3.8. Senaryo	31
3. YAHYA AKENGİN'İN ESERLERİNDEKİ HALK BİLİMİ UNSURLARI.....	33
3.1. Dil ve Anlatım.....	33
3.1.1. Lakaplar, Ad Verme.....	33
3.1.2. Ağız ve Konuşma Dili	34
3.2. Geçiş Dönemleri	36
3.2.1. Doğum.....	37
3.2.1.1. Çocuk Sahibi Olma	37
3.2.1.2. Çocuksuzluk.....	38
3.2.2. Evlilik	38
3.2.2.1. Eş Seçimi	38
3.2.2.2. Kız İsteme.....	40

3.2.2.3. Söz Kesme ve Nişan	40
3.2.2.4. Düğün	41
3.2.2.5. Evlilik Biçimleri.....	41
3.2.3. Ölüm.....	42
3.2.3.1. Ölüm Sonrası Âdetler	43
3.2.3.2. Vasiyet	44
3.3. Halk Bilgisi	45
3.3.1. Halk Hekimliği	45
3.3.2. Halk Meteorolojisi	45
3.3.3. Halk Ekonomisi.....	46
3.3.4. Halk Botaniği	47
3.3.5. Halk Mutfağı	49
3.3.6. Halk Felsefesi	50
3.3.7. Halk Taşıtları	52
3.4. Bayram, Tören ve Kutlamalar	53
3.5. Halk İnanışları	54
3.5.1. Nazar	55
3.5.2. Fal, Büyü, Sihir	55
3.5.3. Türbeler	56
3.5.4. Doğa Olaylarına Dair İnanmalar	57
3.5.5. Hayvanlara Dair İnanmalar	58
3.5.6. Rüya ve Rüya Yorumlama.....	59
3.5.7. Hızır Kültü	61
3.6. Geleneksel Oyunlar.....	61
3.7. Halk Müziği ve Çalgıları	62
3.8. Halk Dansları	63
3.9. Dayanışma, Yardımlaşma	64
3.9.1. Misafirperverlik.....	64
3.9.2. Yardımlaşma	65
3.10. Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler	66
3.11. Halk Zanaatları.....	66
4. YAHYA AKENGİN'İN ESERLERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI	68
4.1. Anonim Halk Edebiyatı.....	68
4.1.1. Mensur Türler.....	68

4.1.1.1. Efsane	68
4.1.1.2. Halk Hikâyesi.....	69
4.1.1.3. Fıkra	71
4.1.2. Manzum Türler.....	71
4.1.2.1. Türkü.....	71
4.1.2.2. Ağıt.....	75
4.1.2.3. Ninni	75
4.1.3. Kalıplaşmış İfadeler.....	76
4.1.3.1. Atasözleri.....	76
4.1.3.2. Deyimler	77
4.1.3.3. Alkışlar (Dualar).....	81
4.1.3.4. Kargışlar (Beddualar).....	83
4.1.3.5. Argo	84
4.1.3.6. Karşılama ve Vedalaşmalar	85
4.1.3.7. Hitap ve Seslenmeler	86
4.2. Âşık Edebiyatı	86
4.3. Dinî-Tasavvufi Edebiyat.....	89
SONUÇ VE ÖNERİLER	92
KAYNAKLAR.....	94

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Aile Bağları
AG	: Akşamla Gelen
AVM	: Aşka Verilmiş Muhtıra
B	: Bestekâr
BHBD	: Beş Hikaye Bir Destan
c.	: Cilt
CV	: Ceylan Vurmak
ÇS	: Çağ Sürgünü
DA	: Dönüş Acıları
EPVBÜ	: Enver Paşa ve Büyük Ümitler
EÇ	: Eski Çarıklar
EK	: Eylül Kuşatması
H	: Hasat
HMT	: Hücumdadır Mezar Taşları
İ	: İstesen
KYŞ	: Kırk Yıldan Şiirler
KA	: Kimselere Anlatmadım
K	: Kulübe
NH	: Nene Hatun
OD	: Oğuz Dede
Ö	: Ötelerden
ÖY	: Özlem Yokuşları
PG	: Plevne Günleri
SVÇ	: Saatler ve Çehreler
SO	: Sağlık Olsun
S	: Sarkaç
s.	: Sayfa
SK	: Son Köylü
SV	: Sözümüz Var
ŞK	: Şirket Koltuğu
TDK	: Türk Dil Kurumu

TÖY : Torosların Öbür Yüzü
vb. : ve benzeri
vd. : ve diğerleri
YD : Yaralı Dağlar

1. GİRİŞ

Türkçede kavim, devletin tebaası veya ümmet manasında kullanılan halk sözcüğü ve anlam çerçevesi politik ve dinsel alanlarda iş bölümü yapmanın neticesinde çeşitli zümrelerin ortaya çıkmasıyla oluşmuştur. Halkın en önemli niteliği, ait olduğu kültürü koruyan ve bu kültürel unsurları nesilden nesile aktaran bir zümre olmasıdır. Bir başka ifadeyle kültüre ait unsurlar halkı meydana getiren aileler ve soylar tarafından korunup canlı biçimde varlığını sürdürür (Güzel ve Torun, 2012, 25). Halk bilimi araştırmalarının Avrupa'daki ortaya çıkış ve gelişim sürecine bakıldığında son derece yeni olduğu görülür. Türkçe karşılığı halk bilimi demek olan folklor terimi 1846 yılında William John Tohms tarafından önerilmiş ve bilim dünyası tarafından kabul görmüştür. Ancak folklorun içeriğini oluşturan kültür ürünleri üzerindeki çalışmaların tarihi Herodot Tarihi'ne kadar uzanır. Bazı bilim çevrelerinde Herodot ilk folklorcu olarak kabul görür. Bunun yanı sıra Marco Polo, İbni Batuta ve Evliya Çelebi'nin seyahatnamelerinde folklor unsurlarına rastlanmaktadır (Yavuz, 2006, 10).

William John Tohms'a gelene kadar olan halk bilimi alanındaki gelişmeler, Fatih Sultan Mehmet'in 1453'te İstanbul'u fethederek Orta Çağ'ı kapatması hadisesine değin uzanır (Oğuz, 2016, 1). Ardından Coğrafi Keşifler ve Avrupalıların Brezilya, Amerika gibi ülkelerin ilkelerini tanıma isteği bir süre sonra Avrupalı halkların kendini tanıma isteği ve merakına dönüşmüştür. Söz konusu merak ilk önce Fransa'da ortaya çıkmış; ardından İspanya ve İngiltere'ye yayılma alanı bulmuştur. Lafitau, kaleme aldığı Amerikan *Vahşilerinin Âdetleri* adlı eserinde Avrupa ve Hristiyan kültürü ile yerlilerin âdetleri arasında benzerlikler olduğunu, bu nedenle ortak bir kökene ait olduklarını söyler. Bu düşünceler, İtalyan Giovanni Battista Vico'yu etkiler (Güzel ve Torun, 2012, 56). Folklor kavramını sözlü kültür terimi ile karşılamayı tercih eden D. Yıldırım çalışmasında (1998, 40) folklor alanında yapılan çalışmaların Avrupalıları sömürgecilik faaliyetlerine yönlendirdiğini ancak beklenenin aksine folklorun sömürge halklar üzerinde milli bilinç düzeyini yükseltip bir bağımsızlık mücadelesi vermelerini sağladığını kaydetmiştir. Bu noktada folklorun ideolojik güç savaşlarını ve milliyetçilik akımını besleyen bir kaynak olduğu görülür.

Alman filozof Von Herder'in Almanların kendi kültür köklerine dönmesi ve bu nokta Alman aydınların halka doğru yönelmesi gerektiği düşünceleri büyük yankı uyandırmıştır. Alman halk türkülerini toplamış; romantik milliyetçiliğin etkisiyle millî folklor kuramının

da hazırlayıcısı olmuştur. Grimm Kardeşler de Herder'in izinden giderek Alman masallarını derlemiştir. Halk biliminin bağımsız bir bilim disiplini olmasına Herder'in ve Grimm Kardeşlerin büyük katkıları olmuştur (Güzel ve Torun, 2012, 57). Folklore Society (Folklor Derneği) adıyla 1878'de İngiltere'de kurulan dernek ise folklorun ilk kurumlaşma adımıdır (Oğuz, 2016, 12).

Avrupa'da 1453 yılından sonra başlayan keşifler çağı, Rönesans ve Reform hareketleri Türk coğrafyası üzerinde uzunca bir zaman yankı bulamamıştır. Ancak Nedim'le başlayan Mahallişme ve Türk-i Basit gibi akımlar halk dilinin şiire girmesini savunmasının yanı sıra Türkiye'de folklorla yönelişin rastlantısal sayılan ilk adımlarıdır. Çünkü söz konusu akımlar Avrupa'daki süreçlerden ve gelişmelerden bağımsızdır. Ortaya çıkış noktaları dil ve kültürün yabancılaşmasına gösterilen tepkidir. Bu nedenle Türk folklor çalışmalarının başlangıcı Tanzimat Fermanı'ndan sonraki yıllara uzanır (Oğuz, 2016, s. 14). Mütercim Esad Efendi, Arap halk edebiyatı türü olan zecellerden söz ederken Türk edebiyatındaki türküler, deyişler, irticalen şiir söyleme ve atışma geleneği üzerinde durur. Bu cümleler karşılaştırmalı folklor araştırmaları alanında konuya ilk temas sayılabilir (Yıldırım, 1998, 45).

Türkiye'de halk bilimini tanıtan ilk yazıyı Ziya Gökalp kaleme almıştır. Bu yazı, *Halka Doğru* dergisinde Halk Medeniyeti- I, Başlangıç adıyla yayımlanmıştır. Daha sonra halk bilimini tanıttığı ikinci yazıyı Fuat Köprülü İkdam gazetesinde Yeni Bir İlim: Halkiyat-Folklore adıyla yazmıştır. Bu yazıların ardından Rıza Tevfik, Folklor, Folk-lore adlı yazısını yayımlamıştır (Ekici, 2011, 15). R. Tevfik söz konusu yazısında folklor ürünlerini âşıkane, destanî, fâcia, romantik ve felsefî adı altında tematik bir ayrıma tabi tutmuştur (Yıldırım, 1998, 56).

Macar Türkolog İgnacz Kunos ile Moliere'den uyarladığı tiyatrolarında deyimleri, şive taklitlerini ve töreleri mizah unsuru olarak kullanan Ahmet Vefik Paşa arasında geçen konuşmalar folklor disiplini açısından önemlidir. Kunos, bu konuşmada folkloru, halk edebiyatı olarak anlamlandırır (Yavuz, 2006, s. 23). Diğer yandan Tanzimat döneminde Ahmet Vefik Paşa'nın şuurlu bir milliyetçilik düşüncesiyle eserler verdiği görülür. *Lehçe-i Osmanî ve Müntehebat-ı Emsâl-i Türkiye* adlı sözlük çalışmaları, *Şecere-i Türkî* adlı çevirisi ve Moliere'den yaptığı çevirilerle folklor ürünlerinden büyük ölçüde faydalanmıştır (Yıldırım, 1998, 50).

Millî mücadele yılları ve sonrasına (1919-1923) gelinceye kadarki süre içinde halk bilimi araştırmalarında çok yol alınamamıştır. Folklorun (halk bilimi) üniversitelerimizde öğretim programlarına alınması Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraya kalmıştır. Bu

alandaki boşluk ise 1927 yılında Anadolu Halk Bilgisi/Türk Halk Bilgisi Derneği'nin kurulmasıyla giderilmiştir. Dernek, yurdun dört bir yanından halk kültürü derlemelerine başlamış; süreli yayın ve kitaplar yayımlamıştır. 1932 yılında Halkevleri adı altında teşkilatlanmıştır. Benzer faaliyetler bu kez Halkevlerinde yürütülmüştür. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Prof. Dr. Pertev Naili Boratav ve asistanları tarafından Türk halk edebiyatı derslerinin verilmesi, Etnoloji bölümünde gelenek görenek ve halk inanışlarına ilgi gösterilmesi akademik alandaki önemli gelişmelerdir. Ardından 1966 yılında MEB bünyesinde Millî Folklor Enstitüsü kurulmuştur. Halk biliminin bütün şubelerinde derleme ve araştırmalar yapmakla görevli Enstitü, 1991'de Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesine geçerek Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (HAGEM) adını almıştır. 2003'te Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı iki daire başkanlığı hâlinde yeniden yapılandırılmıştır (Tan, 2013, 241).

Son dönemlerde hem sivil toplum kuruluşları hem de uluslararası bir nitelik taşıyan UNESCO Milli Komisyonları içinde halk bilimi çalışmaları üzerinde önemle durulmaktadır. UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras adlı yeni bir birim oluşturması bunun en dikkate değer göstergesidir (Ekici, 2011, 18).

Halk bilimi konusunda hem Avrupa hem ülkemizdeki ilk çalışmalar söz konusu kavramın tanımı ve kapsamına yöneliktir. Farklı araştırmacılar tarafından farklı tanımları yapılan halk bilimi; sosyal, kültürel ve siyasal olaylardan etkilenip değişerek günümüze kadar gelmiştir. Türkiye'de yeni devletin temellerinin atılıp cumhuriyetin ilanından sonra da halk biliminden istifade edilmiştir. Halk bilimi bir bilim dalı olarak kabul görmüş ve üniversitelere geçecek bir güce kavuşmuştur.

Halk bilimi alanında ülkemizde -özellikle halkevleri döneminde- Anadolu'dan pek çok derleme yapılmıştır. 1932 yılında kurulması kararlaştırılan halkevleri ülke çapında yaygınlık kazanır. Bu bağlamda halkevleri aracılığıyla aynı zamanda öğretmen olan şair ve yazar kadrosu halk kültürü ve halk edebiyatına olan ilginin uyanmasını sağlar. Özellikle Ahmet Kutsi Tecer, Garip akımının çok etkin olduğu bir dönemde folklor ile uğraşır. Halk şiiri zevkini ve halk bilimi unsurlarını şiire taşıma kaygısı güder (Emiroğlu, 2000, 9).

Benzer biçimde Cumhuriyet döneminde belirli aralıklarla çıkan *Hisar* dergisi etrafında birleşen bir yazar kadrosundan oluşan Hisarcılar kendilerini memleket edebiyatının bir devamı olarak nitelendirmiş; topluluğun kimi yazarları halk edebiyatı kaynaklarını başarıyla kullanmıştır (Enginün, 2009, 105). Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan edebi toplulukların itirazları, kendilerinden önceki oluşumların Batı'yı taklit etmeleri düşüncesinde birleşir. Kendileri ise edebiyatta yenilik yaparak en iyi eserleri vereceklerini

iddia eder. Hisar topluluğu ise edebiyata yeni bir yön vermek iddiasından uzaktır. Başlıca amaçları gelenekten faydalanarak Türk şiirini yorumlamaktır (Emiroğlu, 2000, 13).

Hisar dergisinin ilk sayısı 16 Mart 1950 tarihinde çıkmıştır. Ocak 1957'ye gelindiğinde yayımına ara verilmiş; 1964'ten 1980 yılı sonuna kadar yeniden yayımlanmaya başlamıştır. Mûnis Faik Ozansoy, İlhan Geçer, Mehmet Çınarlı, Gültekin Sâmanoğlu, Mustafa Necati Karaer, Yahya Benekay, Fikret Sezgin, Hasan İzzet Arolat ve Osman Fehmi Özçelik derginin kurucularıdır. Derginin başsorumlusu ise Mehmet Çınarlı olmuştur (Çınarlı, 1998, 127). Zaten dergi çıkarma düşüncesini Ankara Halkevi'ndeki toplantıların birinde dile getiren Mehmet Çınarlı olmuştur. Ancak orada bulunan diğer şairler tarafından sanat anlayışlarının birbirinden farklı olması ve diğer edebi türlerde –eleştiri, deneme, hikâye vb.- yazı yayımlayacak isimlerin eksikliği gibi gerekçelerle dergi çıkarma fikri reddedilmiştir (Emiroğlu, 2000, 17).

Ankara Halkevi'nde 1948-1950 yılları arasında ayda bir düzenlenen şiir günleri *Hisar* kadrosunun millî bir sanat anlayışı ile gelenekten kopmadan eser vermek isteyen bir grup gencin tanışıp kaynaşmasına vesile olmuştur (Bulut, 1991, 1). Bu gençler, halkevi dışında İstanbul Pastanesi'nde bir araya gelerek edebî sohbetler yapmış ve nihayet bir yayın organı çıkarmaya karar vermiştir. İstanbul Pastanesi'nde yapılan bu toplantılar dergi üyelerinin birbirini yakından tanımasını sağlamıştır (Emiroğlu, 2000, 20). Yine İstanbul Pastanesi'nde gizli oyla yapılan seçimle derginin sorumlusu Mehmet Çınarlı olurken yazı işleri müdürlüğüne de İlhan Geçer seçilmiştir (Bulut, 1991, 2).

Hisar dergisinin ilk sayılarında derginin çıkış amacını açıkça belirten herhangi bir bildirgeye rastlanmaz. Bir radyo programında Rıdvan Congur'un Mehmet Çınarlı'ya yönelttiği “*Hisar* dergisinde, sanat çalışmalarınıza yön veren belli başlı ilkeler nelerdir? Kısaca açıkla mısınız?” sorusu üzerine Mehmet Çınarlı'nın verdiği cevaplar bir manifesto sayılabilir. Bu dört ilke şöyledir:

1. “Sanat bağımsız olmalı, yazar kalemini herhangi bir ideolojinin emrine vermemelidir. Sanatçı çevresiyle, içinde yaşadığı toplumun dertleri ve meseleleriyle ilgilenirken peşin hükümlere ve belli kalıplara bağlı kalmamalı, serbest olarak hareket etmelidir.”
2. “Sanat eseri millî bir karakter taşımalı, bir milletin edebiyatı o milletin ruhunu, mizacını ve özelliklerini yansıtmalıdır.”
3. “Sanatta yenilik eskiyle bütün bağları koparıp soysuzlaşmak demek değildir; sanatçı eskiyi tekrar etmemeli, fakat eskiden güç ve destek almalıdır.”
4. “Edebiyatın dili halkın konuştuğu yaşayan Türkçe'dir. Türk dilinin özleşmesine ve sadeleşmesine çalışılmalı, fakat Türkçeleşmiş, halka mal olmuş kelimeler dilden atılmamalı, dil ırkçılığı yapılmamalıdır.” (Çınarlı, 1998, 127)

Garip akımının geleneği alay konusu eden yaklaşımına ilk tepki gösteren Hisar topluluğu (Sazyek, 1999, 333) gelenekle olan bağlarını koparmadan, taklit ve tekrardan uzak bir şiir anlayışı benimsediklerini her fırsatta dile getirirler. Sanatta yeniliği gelenekten kopmadan ve millî değerler potasında eriterek gerçekleştirmeyi hedeflerler (Emiroğlu, 2000, 46). Mehmet Çınarlı bu konuda kendilerini eleştirenlere cevap olarak şu sözleri söyler:

Yeni şairlerin nazarında bilmedikleri aruz, kullanmadıkları hece vezniyle şiir yazmak gerilik, okuyup anlamaya yetişme tarzlarının müsait olmadığı bütün geçmiş şairlerimiz değersizdir. Tilkinin yetişemediği üzüme ekşi demesi cinsinden basit bir his tezahürü ileri düşünüşün bir nişanesi olarak yazılarında, konuşmalarında yıllar yılı tekrar edildi. (Çınarlı, 1951, 12)

Hisarcılar Garip akımının yanı sıra Nurullah Ataç'a ve toplumcu gerçekçi yayıncılar Kaynak, Yeni Ufuklar ve Mavi gibi dergilere karşı bir tutum sergiler. Hisarcılara göre İkinci Yeni şairleri ise ne gelenekçi ne de modern olabilmeyi başarmış; yani arafta kalmış bir sanatkarlar topluluğudur (Emiroğlu, 2009, 1324).

Hisar topluluğunun çıkış amaçlarından biri de yazılanların edebiyat ve sanat ilgililerine ulaştırmaktır. Kurucu kadronun maddi kazanç sağlama kaygısı yoktur. Zaten maddi bir destek ya da kaynaklarının olmadığı yalnızca sanat kaygısıyla yola çıktıklarını Gültekin Samanoğlu (1951, 14) şu sözlerle ifade eder:

Üç dört sene evvel bir kış gecesi sanatsever arkadaşlarımdan biriyle Çınarlı'nın odasında tatlı tatlı konuşuyorduk. Tahta merdivenleri yeni silinmiş ahşap bir evin üst katına çıkarken ayaklarımızın nasıl üşüdüğünü hâlâ hatırlarım. Söz dönüp dolaşıp şiire intikal ediyor; bir türlü gerçekleşmemiş ideallerimizin yakınlığına şahit oluyoruz. Sanat babında benim endişelerim onunkilere, onun dertleri benimkilere o kadar çok benziyor ki, birdenbire anlaşıveriyoruz. Diyebilirim ki Hisar'ın doğuşunda o gecenin epey rolü oldu. O güne gelinceye kadar birkaç kere konuşmamıza rağmen, nedense geç vakitlere kadar oturduğumuz o gece bir başkaydı... Neler konuşmuyorduk. Sanki birbirimizi bir daha hiç görmeyecekmişiz gibi her şeyimizi anlatmak hırsıyla çırpınıyorduk. Ne üşüdüğümüzün ne de uykusuzluğumuzun farkındaydık.

Mehmet Çınarlı kaleme aldığı bir başyazıyla ("Yeniden Çıkarken", Hisar, sy. 76 [Ocak 1975], 3) sanat ve edebiyatın herhangi bir siyasî ideolojinin aleti olamayacağını ifade etmiş ve bu sözlerle tutarlı biçimde dergide ülkenin toplumsal sorunlarıyla ilgili yazılar yayımlanırken siyasî nitelikli hiçbir yazıya yer verilmemiştir. *Hisar* dergisi yayın külliyyatına genel olarak bakıldığında bir düşünce ve edebiyat dergisi olarak güzel sanatların muhtelif sorunlarına, görsel sanatlara, müzikolojiye ve sahne sanatlarına dair yazı ve eleştirilere de sayfalarını açmıştır. Sahne sanatlarına dair yazılar ve güncel eleştiriler çoğunlukla Halit Fahri Ozansoy, Ömer Atila, Metin And, Ergun Sav ve Turgut Özakman tarafından kaleme alınmıştır (Çınarlı, 1998, 128).

Hisarcılar, dil konusundaki tutumları ile adeta Yeni Lisan hareketinin 1950’li yıllardaki temsilcisidir. Manifestolarının dil üzerine olan son maddesi bu doğrultuda ele alınabilir. Öztürkçeciliğe karşı çıkmaları onları Genç Kalemlerin dil anlayışına yaklaştırır (Karahan, 2020, 39). Bu dil anlayışı Munis Faik Ozansoy ile Nurullah Ataç’ın dil polemikğine girişmelerine neden olur. Munis Faik (1952, 3) bu durumu şu sözlerle açıklar:

...Sonra, biliyorum, Türk Dili dergisinde Nurullah Ataç nasıl olsa yazılarımı en az beş misli büyüterek yayacaktır. Dikkat etmişsinizdir, onun yazıları bir müddetten beri fıkralarımın ardından bir gölge gibi uzanıp sürükleniyor... Kendisine mahsus düşüncesi, söylenecek sözü olmayanın kalem sermayesini başkalarının yazılarında araması, onların sırtından geçinmesi zarurettir. Şiir: Yazamaz; Hikâye roman: Beceremez; Gerçek tenkit yapmağa da yaradılışı elverişli değil. O halde yapabileceği tek şey sizin benim yazılarımız üzerinde dedi-kodudur...

Bu çerçevede dil, Hisarcıların üzerinde önemle durduğu bir ilke olmuştur. Hisarcılara göre dile millî bir bilinçle sahip çıkılmalı; dildeki yenileşme işlek bir dil olan Türkçenin türetme gücünden faydalanılarak yapılmalıdır. Yahya Akengin, *Hisar*’ın bir üyesi olarak dil konusunda şunları kaydeder:

Hisar Dergisi ise yaşayan Türkçe anlayışını benimsiyor, geleneği ret ve inkâr etmeden yeniliği yakalamaktan yanaydı. Esasen Garip akımının öne sürdüğü serbest şiir algılaması da sonuç olarak bir şiir enflasyonuna dönüşmüştü. Ben serbest şiiri temelde benimsemiştim. Ancak bunu başıboşluk şeklinde algılamıyordum. Divan edebiyatını, halk edebiyatını bilerek bu vadiye şiir yazılacağına inanıyordum. (Akengin, 2010, 13)

Hisar topluluğu mensupları yazın hayatları boyunca kimi zaman eleştiriye uğramıştır. Aruzculuk ve muhafazakârlık eleştirileri bunların başında gelir. Bu eleştirilere M. Çınarlı “Açıklamak Gerekirse” (1951, 6-7) başlıklı yazısında şu ifadelerle cevap vermiştir:

Hisar ne aruzcu, ne alaturkacı, ne de inhisarcıdır. Bizi muhafazakârlıkla suçlandıranlar, bu tâbirden eskiye körü körüne bağlanıp yeniliği reddetmeyi kastediyorlarsa, çıkardığımız 18 sayı bizim böyle bir düşünceden ne kadar uzak olduğumuzu isbata kâfidir. Yok, eğer bazı yabancı İdeolojilere âlet olmadığımız gibi, bu ideolojilere hizmet edenlere de dergimizde yer vermediğimiz, şiirimizin tabîî gelişme seyrine uyarak, yeniliği ararken köksüzleşmemeye bilhassa gayret ettiğimiz için bize muhafazakâr deniliyorsa, bu ithama rağmen de yolumuzu değiştirecek değiliz.

Son olarak Hisar topluluğu özeleştiri yapma yoluna da gitmiştir. Söz konusu eksikliklerini kurucu kadrosunun sadece şiirle ilgilenmesi, derginin mensur türlerde yeterli yazara sahip olmaması ve başka ülkelerin edebiyatındaki gelişmelerin takip edilememesi şeklinde sıralamışlardır (Gür ve Küçük, 2010, 118)

Türk edebiyatının Tanzimat’tan sonraki dönemlerinde Batı edebiyatının ve medeniyetinin etkisi yadsınamaz. Ancak bu etkilenmeyi yalnızca Batı ile sınırlandırmak doğru değildir. Çünkü eski Türk edebiyatının ve özellikle Türk halk edebiyatının etkisi Tanzimat’tan sonra

da devam etmektedir. Bir başka ifadeyle Türk edebiyatçıları ve aydınları Batı edebiyatından esinlenerek -tıpkı Batılı yazar ve düşünürlerin Yunan ve Latin kaynaklarına dönüşleri gibi - millî dil ve kültüre yönelmişlerdir. Yirminci yüzyılın fikir hareketi olan Türkçülük, millet olma bilincinin ve millî kültürün yeniden doğuşuna vesile olmuştur. Şinasi'den Orhan Veli'ye gelinceye kadar Türk şair ve yazarları halk edebiyatından aldıkları unsurları değiştirmiş ve yeni yaratmalar meydana getirmişlerdir. Ziya Gökalp, Faruk Nafiz Çamlıbel, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Külebi ve Orhan Veli Kanık gibi isimler halk kültürünü yeni esin kaynağı haline getirmiş; özgün eserler vermişlerdir (Kaplan, 1975, 296-297).

Rıza Filizok'un ifadesine göre (1991, 3) İslamiyetin Türkler tarafından benimsendiği ilk dönemlerde ve Tanzimat döneminde halk edebiyatını merkeze alma amacı görülmez. Bu devir sanatkarları halk edebiyatından öğretici amaçlarla ve düşüncelerini halka benimsetmek noktasında propaganda amaçlı yararlanmışlardır.

Türklerin İslamiyet'i kabulünün ardından İslamiyetin etkisinde gelişen bir edebî kolun yanı sıra toplum hafızasında gelişerek varlığını sürdüren sözlü kültür ve geleneğin etkileri de görülmeye devam eder. İlk söyleyicileri zamanla unutulmuş destan, masal, atasözü, ağıt, bilmece, efsane, ağıt, ninni vb. pek çok halk edebiyatı ürünü sözlü kültürel değerleri içermesi bakımından önemlidir. Yenisey ve Orhun Yazıtları, Uygurlardan kalan eser külliyatı, Kaşgarlı Mahmut'un *Divanü Lügati't- Türk* ve Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* adlı eserler, müellifi belli olmayan Dede Korkut Hikâyeleri ile Kıpçak Türklerine ait dil yadigârı *Codex Comanicus*, cönkler ve mecmualar, şair-nameler ise sözlü edebiyat örneklerini günümüze kadar taşıyan edebî kaynaklar arasındadır. Bu minvalde Türk edebiyatı üzerinde halk edebiyatı tesirinin çok eskilere kadar uzandığı görülmektedir. Öte yandan edebiyatçı bir eseri meydana getirirken çevresinden bağımsız değildir. Dolayısıyla halk bilimi unsurları edebî ürünlerde yer bulur ve edebiyatı besler (Güzel ve Torun, 2012, 32-66).

Hisar sanatçıları da halk bilimi unsurlarından faydalanan ve onları Batı ve Divan kaynakları ile birlikte terkibe ulaştırarak okuyucuya sunan bir anlayış benimsemiştir. Daha 1950'de yayımlanan ilk sayısında Orhan Seyfi Orhon'un "Şiir Üzerine Konuşma" başlıklı yazıda Hisarcı genç şairlerin halk edebiyatından ilham almaları şu sözlerle öğütlenir:

Bizim neslimiz de halk edebiyatını bir ilham kaynağı saymıştı. Yalnız onu taklit ve tekrar etmemek şartıyla; o kaynaktan alacağımız motifleri nazma serpiştirerek, onun tavrını, turnüllerini kullanarak yeni bir terkip yapmaya çalışıyorduk. Bizim yapamadığımız veyahut yarı bıraktığımız şeyi, genç şair arkadaşlarımın tamamlamasını dilerim.

Yine topluluk yazarlarından Cahit Öztelli ve Naki Tezel halk edebiyatı araştırmaları üzerine yazılar kaleme almıştır. Mustafa Necati Karaer, Gültekin Samanoğlu, Nevzat Yalçın, Yavuz Bülent Bakiler, Yahya Akengin, Bekir Sıtkı Erdoğan ve Nüzhet Erman şiirlerinde halk edebiyatına ilişkin unsurlara yer vermiştir (Emiroğlu, 2000, 133).

Öztürk Emiroğlu, “Kaynağını Gelenekten Alan Hisarcılar” (2009) başlıklı çalışmasında halk edebiyatından ve bu edebiyatın kaynağını oluşturan folklor unsurlarını eserlerine taşıyan Hisar sanatçılarından söz etmiştir. Bu sanatçılar aynı zamanda nazım birimi, vezin, kafiye, kalıp sözler vb. halk şiiri formlarından faydalanmıştır. Ö. Emiroğlu (2009, 1316) aynı yazısında Hisarcıların halk kültüründen faydalanmaları konusuna ise şöyle bir açıklama getirir:

Hisarcılar halk edebiyatı kaynağından faydalanırken halk kültürüne, köy ve kasaba kesiminden herkese çok saygılıdır. İçinden çıktıkları toplumun gerçeklerinden habersiz değillerdir. Duygularını, ülke gerçekliğine uygun, toplumsal değerleri istismar etmeden sevgi ve hoşgörü sınırları içinde dile getirmişlerdir. Herhangi bir ideoloji cenderesine girmeden, içinden çıktıkları toprağın çocukları olarak Anadolu realizmine uygun yurt sevgisini dile getiren şiirler yazmışlardır.

Belirli bir bölge, ülke ya da daha geniş bir alanda geleneksel kültürün araştırılması, incelenmesi ve yaşatılarak genç kuşaklara aktarılmasını konu edinen bir bilim dalı olarak tanımlanan (Ekici, 2013, 1) halk bilimine ait unsurları eserlerinde kullanan isimlerden biri de Hisar topluluğunda yer edinmiş olan Yahya Akengin’dir. Özellikle düşünce ve eleştiri mahiyetinde yazdığı düz yazılarında halk, halk kültürü, halk edebiyatı türleri ve gelenek konularına değinir. Kültürden beslenmeyi edebi eserin değerini belirleyen bir ölçüt olarak görür: “Edebiyat eserleri bir kültür birikiminden beslendiği ölçüde değer kazanır. Bu kültürün önemli sütunlarından biri tarihtir. Ne var ki edebiyat ürünlerinin görevinin tarihi anlatmak değil, yansıtmak olduğunu da unutmamak gerekiyor.” (Akengin, 2015, 42). Halk edebiyatı anlatıları, yazarın eserlerinde, yaratıcılıkla yeniden sentezlenir. Yazar bu durumu, kendi ifadeleriyle şöyle dile getirir: “Efsaneler, destanlar, masallar, hiç durmadan yuvarlanan, yuvarlandıkça yeni katmanlar edinerek büyüyen kar topuna benzer. Oldukları yerde saymazlar, her dönemin edebiyatçıları onları yeni elbiseler giydirerek görücüye-okuyucuya- çıkarırlar.” (Akengin, 2015, 107).

İnançları halk kültürünü besleyen bir kaynak olarak görür ve halk şairlerinin günümüze kadar ulaşmasını halkın kolektif bilinci yaşatmasına bağlar. Bu görüşlerini *Gece Yarısı Yazıları* adlı eserinde şu sözlerle açıklar:

Halk kültürü dediğimiz kavramı besleyen inanç kaynaklarını bilip anlayamadan halkı da Yunus’u da yerine oturtmak zordur. Yüzyılların birikimine yaslanarak, imbiklerden geçerek vücut bulmuş bir milletin halk tabakasında oluşan bilgi ve bilincin sözcülüğünü Yunus Emre’ye bahşeden de halkın

kendisidir. Diğer bir deyişle halk milletin ortak bilincini yaşatandır. Öyle olmasaydı Yunus Emre yüzyılları aşır günümüze gelemezdi. (Akengin, 2015: 26)

Milleti oluşturan bireylerin ihtiyaçlarına cevap verdiği müddetçe yaşama kabiliyeti olan ortak kabuller (Yıldırım, 1998, 39) olarak tanımlanan gelenek ve geleneğin yenilikle olan çatışmasını ise şöyle dile getirir:

Geleceğe yol gösteren gelenekler doğurgan olur, donukluğu aşmak için şifreler taşır. Hayatın diğer alanlarında olduğu gibi edebiyatta da böyledir. Böyle olmadığı ve böyle anlaşılmadığı durumlarda isyancılarını karşısında bulur gelenekler. ...Gelenek kavramı soyut olarak bir kutsallığı ifade etmez.

Geleneğe değer kazandıran, taşıdığı muhtevadır (Akengin, 2015: 27-28)

Türk milletin öz kültürünün eseri olarak nitelendirilen halk edebiyatı ve halk kültürünün Yahya Akengin'in eserlerine yansıdığı görülür. Türk insanının kendine özgü yaşam felsefesi, dinî duygu ve inançları, gelenek ve görenekleri, düşün ve ölüm âdetleri, yenilen yemekler, kullanılan eşyalar, toplum yapısı, dil özellikleri, kısacası halk bilimine dair unsurlara rastlamak mümkündür. Bu yönüyle Akengin "materyalist olmayan bir hümanist, kökenlerinden ayrılmadan bütün insanlığı da kucaklayan bir büyük sanatkâr" (2015, 65) olarak tanımladığı Cengiz Aytmatov'a benzer. Eserleri hem halk bilimi bakımından hem de edebî ve estetik yönleriyle değerli ve önemlidir.

Bu bağlamda araştırmanın konusunu Yahya Akengin'in kaleminden çıkan roman, hikâye, tiyatro, senaryo, radyo oyunları ve şiir türündeki eserlerin incelenerek halk bilimine dair örnekli bir tespitin yapılması oluşturur. Söz konusu eserler halk bilimine ait pek çok unsurun yer aldığı kültürel bir alan oluşturmaktadır. Bu kültürel alanı dil ve anlatım, geçiş dönemleri, halk bilgisi, bayram, tören ve kutlamalar, inanmalar, geleneksel oyunlar, halk müziği ve çalgıları, halk dansları ve halk zanaatları vb. unsurlar oluşturur. Ayrıca Yahya Akengin eserlerinde halk edebiyatı unsurlarına geniş biçimde yer vermiştir. Bu unsurlar da anonim halk edebiyatı, âşık edebiyatı ve tekke-tasavvuf edebiyatına ait olanlar şeklinde sınıflandırılarak incelenmiştir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı içinde Hisarcılar diye nitelendirilen akımın önemli bir temsilcisi olan Yahya Akengin'in oluşturduğu eserlerinde halk bilimi unsurlarını ne sıklıkla, nerede ve nasıl kullandığının tespit edilmesi, örneklerinin verilmesi ve buradan hareket edilerek halk biliminin edebî eserlere nasıl girebileceği ve nasıl kullanılabileceğinin tespit ve tayininin yapılması araştırmanın başlıca amacını oluşturmaktadır.

Sanat hayatına 1960'lı yıllarda adım atan Yahya Akengin'in farklı türlerde yayımladığı pek çok eseri bulunmaktadır. Çalışmanın sınırlılığını yazarın aşağıda sıralanan eserleri oluşturmaktadır:

Şiir: *Kimselere Anlatmadım, Saatler ve Çehreler, İstesem, Ötelerden, Akşamla Gelen, Hasat, Çağ Sürgünü, Sözümüz Var, Kırk Yıldan Şiirler*

Roman: *Dönüş Acıları, Yaralı Dağlar, Sarkaç, Karınca Düşü, Özlem Yokuşları, Aşka Verilmiş Muhtıra, Oğuz Dede*

Tiyatro: *Enver Paşa ve Büyük Ümitler, Eski Çarıklar, Aile Bağları, Kulübe, Sağlık Olsun, Son Köylü*

Senaryo: *Hücumdadır Mezar Taşları*

Hikâye: *Beş Hikâye Bir Destan, Bestekâr*

Radyo Oyunları* :*Ceylan Vurmak, Torosların Öbür Yüzü, Plevne Günleri, Nene Hatun, Şirket Koltuğu*

Veri toplama yöntemi olarak ise doküman incelemesi kullanılmıştır. Çalışmanın amacı ve sınırlılıkları belirlendikten sonra yazarın seçilen eserleri sırasıyla okunmuş ve halk biliminin sınırlarına dâhil olduğu düşünülen unsurlar fişlenmiştir. Bu unsurların fişlenmesinde ve tezin esas bölümlerini başlıklandırma Metin Ekici'nin *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* adlı eserindeki tasnifinden yararlanılmıştır. Tasnifte yer almayan başlıklar eklenmiş; tasniflerde verilen başlığa incelenen eserlerde rastlanmamışsa tasniften çıkarılmıştır.

* Yazarın radyo oyunları yazılı olarak yayımlanmamıştır. Bu nedenle radyo oyunlarından yapılan alıntılara sayfa numarası verilememiş; radyo oyunlarına TRT'nin dijital platformu üzerinden erişim sağlanmıştır. Erişim adreslerine Kaynaklar kısmında yer verilmiştir.

2. YAHYA AKENGİN'İN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

Hisar ekolünün güçlü isimlerinden biri olan Yahya Akengin, edebiyatın farklı alanlarında eserler vermiştir. Bu eserlerin, hayatından izler taşıdığı da görülmektedir. Yahya Akengin, şair ve yazarlığının yanı sıra öğretmendir. “Yahya Akengin’in Hayatı, Sanatı ve Eserleri” başlıklı bu bölümde Yahya Akengin’in hayatına ışık tutma çabasıyla birlikte sanatçı kişiliği ve eserleri de bütünlüklü olarak incelenmeye çalışılmıştır.

2.1. Hayatı

Yahya Akengin, babası Nurettin Bey ile annesi Rukiye Hanım’ın altı çocuğundan biri olarak 1946 senesinde Bayburt’un Güçlü köyünde dünyaya gelmiştir. Baba tarafından dedesi ise Bayburt eşrafından Alişan Efendi’dir. Alişan Efendi medrese eğitimi almış ve imamlık görevinde bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı yıllarında cepheden döndüğünde Bayburt’un işgali sonucu ailesi ile birlikte Yozgat’ta iki sene boyunca muhacir olarak yaşamıştır. Bayburt’un 1918’de işgalden kurtulmasıyla tekrar Bayburt’taki köyüne dönmüştür (Karoğlu, 2021, 6-8).

Akengin’in eğitim hayatı ise anne tarafından olan dedesinin köyü Bayrampaşa’da başlar. Böylece kök ailesinden uzun yıllar devam edecek olan ilk kopuş başlamış olur. İlkokulun ardından girdiği sınav ve mülakatlar sonucunda, 1959 yılında Erzurum Yavuz Selim İlköğretmen Okulunu ilk sıradan kazanır (Karoğlu, 2021, 10-13).

Okulu 1965’te bitirince Zonguldak’ın Eflani ilçesi -Eflani o dönem Zonguldak iline bağlıdır- Kutluören köyünde sınıf öğretmeni olarak göreve başlar. Aynı yıl Erzurum Eğitim Enstitüsünü kazandığını öğrenir ve üniversitede öğrencilik süreci başlamış olur. 1971 senesinde aynı zamanda uzaktan akrabası da olan biçki dikiş öğretmeni Sabahat Hanım’la evlenir ve iki çocuk sahibi olurlar. Ankara Etlik Lisesinde göreve başlar. Bu esnada memleketi Bayburt’a da yakın olması nedeniyle Erzincan’a tayin almak istese de sonradan bu düşüncesinden vazgeçer. 1975’te Isparta’da askerlik görevini yedek subay olarak tamamlar (Karoğlu, 2021, 16-17).

1975-1978 yılları arasında Gazi Eğitim Enstitüsünde ders verir. Bu süreçte bir yazısından dolayı Ankara içindeki çeşitli ortaokullara sürgün edilir. 1979 senesinde Gazi Eğitim Enstitüsündeki görevi iade edilse de kabul etmez. Ardından Kültür Bakanlığında başmüşavirlik görevi ile birlikte üç ay süreyle ODTÜ’de de dersler verir. 1985’te bakanlıktan ayrılarak emekli olduğu 2007 senesine kadar TRT Ankara Radyosu’nda

çalışmaya başlar. 1985'te kurucuları arasında yer aldığı Türkiye Yazarlar Birliğinden ayrılır. Bir yıl aradan sonra Türkiye İlim ve Sanat Eserleri Sahipleri Birliği (İLESAM) adlı meslek birliğinin kurulması için başvurur. Birliğin kurulması onayı alınır. Böylece hem edebiyat ve ilim eseri olan sanatçıların telif hakları gözetilecek hem de sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlenecektir. Gerçekten de Türk dünyasına önemli katkılar sunan pek çok etkinlik ve projeler yapılır. Ancak Akengin, 1995'te milletvekili adaylığı için kuruluştan istifa eder (Hastaoğlu, 2010, 7-10).

Daha sonra Akengin, 1996'da kırk kişiden oluşan bir kadro ile Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı (TÜRSAY)ı kurar. Vakıf, Türk Dünyasının birleştiriciliği ve kardeş ülkeler arasındaki bağı güçlendirici bir rol üstlenir (Öztürk Özküçük, 2021, 13). Böylece ülkesindeki sanatçı ve edebiyatçıların güçlü birlikler oluşturmalarına; dahası kurumsallaşma konusunda farkındalık yaratarak büyük katkı sağlamış olur.

2.2. Sanatı

Yahya Akengin, kaleme aldığı şiir, roman, hikaye, tiyatro, deneme, anı ve radyo oyunları ile Hisar ekolünün zirve isimlerinden biri olmayı başarmıştır. Akengin'in sanat anlayışı kaynağını Türk dilinden, Türk kültüründen ve Türk tarihinden almaktadır.

2.2.1. Şairliği ve Şiir Anlayışı

Yahya Akengin, üretken bir şair ve yazar olarak edebiyat dünyasına ilk adımını 1960'lı yılların sonunda atmıştır. Yazı hayatına ilk adım atışının öyküsünü ise şu sözleriyle ifade eder: “Benim doğup büyüdüğüm yerler Bayburt, Erzurum coğrafyası, şiir damarı zengin olan bir bölge. Burada halk şairleri bir de veli şairler, evliya şairler çok yetişmiştir. Bir de çocukluğumda bu şairlerin şiirleri köy odaları sohbetlerinde özel bir besteyle okunur; onların hikâyeleri de anlatılırdı. Ben de tabii ki bunlardan etkilenmiştim.” (Cebeci, 2010, 7).

Akengin'in baba tarafından dedesi medrese eğitimi almış ve imamlık yapmış olan Alişan Efendi'dir. Dedesinin evi aynı zamanda edebiyat sohbetlerinin yapıldığı, ilahi ve şiirlerin okunduğu edebi bir mekân vazifesi görmüştür. Ağlar Baba, Dede Paşa gibi dönemin dini-tasavvufi önderlerinin de uğrak yeridir (Karoğlu, 2021, 8).

“Dedem de halk tarzında ve tasavvuf vadisinde şiirler yazardı; fakat sonra şiirlerinin hepsini kendi iradesiyle yok etti. Onlardan bazıları babamın hafızasındaydı. Mesela,

Bayburtlu Zihni, bir hüznün ve gurbet şairi, ilk etkilenmem bunlar olmalı diye düşünüyorum.” (Cebeci, 2010, 7).

Yazarın anı türünde kaleme aldığı *Siyasetname ya da Bir Seçim Hikâyesi* adlı eserinde yer verdiği şu ifadeler ona şiir kapılarının nasıl açıldığını göstermesi bakımından önemlidir:

Dolaştığım köylerde beni hüznölendiren bir ortak görünüm var. Harabeye dönmüş bazı köy konakları var ki onlara bakarken içimde bir dramın perdeleri sahneleniyor. Oralarda nice şen düğünler olurdu. Uzun kış gecelerinde nice doyumsuz sohbetlere dalınırdı. Köroğlu, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre, Emrah ile Selvihan hikâyeleri ‘yarın akşama kaldığımız yerden devam ederiz’ cümlesiyle bağlanır, biz çocuklar ertesi akşamı ipe çekerdik. O konaklarda, Zihni’den İrşadi’den, Celali’den, Ağlar Baba’dan, Hicranî’den, Erzurumlu Emrah’tan, Sümmanî’den beyitler seslendirilir, Yunus’tan ilahiler yankılanırdı. ... (Özdemir, 2003: 36)

Akengin, edebiyata ilgi duymaya başlamasının kökeninde bir diğer neden olarak gurbet ve göç temalarına dikkati çeker.

Bizim o coğrafya biraz da gurbeti, göçü çok yaşayan bir alan. Bunlar da tabii ki insanın etkilendiği hususlar. ... Zaten hayatım da hep gurbettir. Mesela ilkokulu gurbette okudum, ondan sonra hep gurbet devam ediyor. Bunlar tabiatıyla insanın yapısını, duygu ve düşünce dünyasını çok etkileyen hususlar... (Cebeci, 2010, 7)

Dolayısıyla Akengin eserlerinde doğup büyüdüğü coğrafya ve kültüre olan özlemin etkisiyle ayrılık, gurbet ve göç temleri sıkça kullanmıştır. Bu yönüyle Kemalettin Kamu’ya yaklaşmaktadır (Dönmez, 2003, 40).

İlkokul yıllarında ilk şiirlerini yazmaya başlar. Çal Çoban Çal adlı şiirinin yarışmada üçüncülük kazanması Akengin’i bilinçli bir seçimle edebiyat okumaya yönlendirmiş olur.

Erzurum Yavuz Selim İlk öğretmen Okulunda bir şiir yarışmasında ödül aldım. O ödül alma ve topluluk karşısında şiirimin okunması beni adeta büyülemişti. Bundan sonra ‘yolum edebiyat’ diye düşündüm, sonra Eğitim Enstitüsünde edebiyat okudum. Yani edebiyat yolculuğu benim için bilinçli bir seçimdi. (Cebeci, 2010: 7)

Akengin, öğrencilik yıllarından itibaren *Hisar*, *Türk Dili*, *Varlık* dergilerine abone olur. Kendi sanat anlayışına en uygun *Hisar* dergisi olduğunu düşünür ve bu dergide yazmayı kendine hedef koyar. Çünkü ona göre *Hisar*’a girmek baraj aşmak anlamına gelir. Nihayet 1968’de *Hisar*’da ilk şiiri yayımlanır (Cebeci, 2010, 7). Şairin kendine *Hisar*’ı yakın görmesindeki diğer bir neden de Hisarcıların dil konusundaki tavrıdır. O dönemlerde dil, kimi çevrelerce ideolojik amaçlarla kullanılırken Hisarcılar yaşayan Türkçeyi esas almıştır.

Ben de bir şair için dili kısıtlamanın yanlışlığını hissediyordum. Dilin bir moda akımı gibi algılanmasını, ilericilik gericilik, sağcılık solculuk belirleyen bir konuma düşürülmesini kabullenemiyordum. *Hisar*’ın bu konuya bakış açısı beni ayrıca etkiliyordu. Ayrıca *Hisar*, şiirde ikinci yeni şemsiyesi altında üretilen, garip akımına sığınan, serbest şiiri başıbozukluk addeden şiir

anlayışlarına bir tepkiyi sergiliyordu, o karmaşa içerisinde bir seçenek gösteriyordu. (Yardım, 2003, 29)

Hisar dergisini bir ekol olarak gören Akengin'in, bu toplulukla ilk teması İlhan Geçer ile tanışmasıdır.

Önceleri kendisine mektuplar yazıp şiirlerimi gönderdim. Sonra Ankara'da görüştük. Şiirlerim üzerine kanaatlerini, eleştirilerini dile getirdi. 'Şiirlerin yabana atılır şeyler değil.' ifadesini kullandı. Bu tek cümle benim için önemliydi. İçlerinden Babilo isimli şiirimi seçti. 'Bunu yazı kuruluna götüreceğim' dedi ve ekledi: 'Öyle bir moda olarak, Sofiya, Karmela gibi yabancı isimler taşıyan şiirler yazıldı. Ama ben tavsiye etmem. Şiirinin ismini değiştirsen iyi olur.' Aslında o şiirimin ismi benim için bir özel rumuzdu. Bunu kendisine söylemeyi düşündüm, fakat vazgeçtim. Şiirin adını Gelinlik koydum. (Yardım, 2003, 29-30)

Hisar'ın "Yeni Yayınlar" adlı İlhan Geçer'den devraldığı köşesinde yeni yayımlanan eserler hakkında değerlendirme yazıları yazar. Ayrıca *Türk Edebiyatı*, *Doğuş Edebiyat*, *Milli Kültür*, *Boğaziçi* ve *Türk Dili* dergilerinde ve bazı günlük gazetelerde şiir ve yazıları da yayımlanır (Yalçın, 2001, 49).

Yıllardan beri *Hisar*'ın 'Yeni Yayınlar' köşesini yazan İlhan Geçer, bir akşam dergide sohbet sırasında Mehmet Çınarlı'ya 'Ben artık yorulduğum, yeni yayınlar köşesini Yahya'ya bırakmak istiyorum...'deyince Çınarlı bir süre sustu...Sonra her zamanki dobra üslubuyla konuştu: 'Ben Yahya'nın şiirini beğeniyorum ama nesrini biraz zayıf buluyorum...' Yine bir sessizlik oluyor. Ben araya giriyorum: 'İlhan ağabeyin devam etmesini isterim. Ama eğer bu görev bana düşerse başaracağıma inanıyor, güveniyorum...' Böylece ihale üzerine kalmış oluyor ve *Hisar* kapanana kadar bu işi sürdürüyorum. (Akengin, 2010: 27)

Bazı yazılarında Ekrem Gültekin takma adını kullanmıştır (Işık, 2004, 86).

"Sonraları Devlet Tiyatrolarındaki keyfiliklerle ilgili olarak Tercüman Gazetesi'nde 'Ekrem Gültekin' takma adıyla iki ağır eleştiri yazısı yayınladım. Takma ad kullanmam bir zaruretti." (Akengin, 2010, 59).

Şair Akengin, 1982 yılında yayımlanan *Saatler ve Çehreler* adlı şiir kitabında ön söz yerine "Şiir Üzerine" başlığı ile bir yazısına yer verir. Bu yazı aynı zamanda 1980'de Yazarlar Birliğinde yaptığı konuşmadır. Bu konuşmasına kendi mısralarından yaptığı bir alıntıyla başlayarak şiir anlayışından bahseder. Türk milletinin şair-millet olduğunu ifade eder. Şiir iklimi kavramının çağrışımları üzerinde durur. Dönemin şairlerinin durum değerlendirmesini yapar. Yine gurbeti konu ettiği kendi dördlüğü ile konuşmasını bitirir.

Edebiyat geleneğimizde şiirin en köklü en güçlü tür olduğu bir gerçektir. En büyük şehirden en küçük köyüne kadar şairler yetiştirmiş bir gönül iklimi olan toprağımızda şiirin yaşandığını görürüz. Halk hikâyelerinde kahramanlarının dili şiir olan bir milletiz. Yönetenleri, cihangirleri şair, ordusunda neferi şair. Köy odalarında, dost meclislerinde, okuma yazması olmayan fakat 'ehl-i dil'

olan insanların ülkesi... böyle bir toplumda şiire ve şaire verilen yer, bir fazilet duygusunun ifadesi oluyor. (Akengin, 1982: 4)

Şiirlerinde çoğunlukla tabiata sığınma, modern çağın getirdiği bunalım, zamanla hesaplaşma duygusu, mistisizm ve hayatın bir parçası saydığı aşk temlerini işlemektedir. Şiirleri şekil bakımından sade iken anlam yönüyle oldukça derin, detaylı ve giriftir. Kimi şiirleri anlam bakımından oldukça kapalıdır. Bu yönüyle de şiir de aşk gibi sır ve müphemiyet ister diyen Ahmet Haşim'i hatırlatır. Özellikle anlam kapalılığı olan şiirlerinde istiareler ve mecazlar gibi söz sanatlarını sıklıkla kullanır. Serbest şiir yazmakla beraber geleneksel şiir biçimlerini, kafiye'nin esiri olmadan işlemiştir (Dönmez, 2003, 38-40).

Şair Akengin, şiirlerinde ağırlıklı olarak duygu ve hayal dünyasına ait unsurlara yer verse de düşünce unsurlarını kullanmayı ihmal etmemiştir. Bu yönüyle şairin toplumun bir parçası olma sorumluluğu olduğunu düşünür ve şiirleriyle bu sorumluluğu dile getirme gayreti içindedir (Aytaş, 2005, 283).

“Yazarın, şairin ahlakî görevleri de vardır, vicdanî görevleri, millî görevleri vardır. Sorumlulukları vardır daha doğrusu.” (Cebeci, 2010, 8) Buna rağmen Akengin'in şiiri nutuk havasında değildir. Okura verilmek istenen mesajlar estetik zenginlik içerisinde eritilir (Teke, 2016, 120). Bu durumu kendi şiirini, yüklediği misyon açısından değerlendirdiği bir söyleşisinde şu sözleriyle teyit eder:

Ben hep kendime özgü bir söyleyiş peşinde oldum. Divan edebiyatından, halk edebiyatından, Cumhuriyet dönemi şiirinden, serbest şiir akımından mümkün olduğu ölçüde dünya şiirinden nasiplenmeye çalıştım. Bunlar her şair için alt yapıyı beslemesi gereken hususlar. Fakat beni yetiştiren, şekillendiren millî kültürün, millî duyarlılıkların şairi olma idealimi hep canlı tuttum. Bazı edebiyat tarihçileri bizim için ‘Hisarcılar’ dediler, bazıları ‘Yeni Millî Edebiyatçı’ diye adlandırdılar. “Memleketçi, Anadoluçu” diyenler de oldu. Ama işin esası önce şair olabilmektedir diye düşünüyorum. Gerisi yorumlara, analizlere kalmış bir husustur ve benim dışımda kalan bir keyfiyettir. (Yardım, 2003: 31)

Akengin, şiirlerinde kullandığı temaların nedenlerini şu sözlerle ifade etmiştir:

Şiirlerimin temaları hakkında saygıdeğer eleştirmecilerin yazdıklarında şu ortak tesbit var: Hüzün, hasret ve büyük şehir bunalımı... Evet gerçekten öyle... Ancak şunu belirtmek istiyorum: Ben hasret'i aksiyonun ilk ve en önemli adımı olarak görüyorum. Hasretini duymadığımız hedeflere varmak mümkün mü? Hüzün de benim neşemdir. Ahmet Haşim ‘Melâli anlamayan nesle âşına değiliz.’ diyor. Biz belki melâli anlamayan nesildeniz ama, melâli anlamayan şaire de âşına değiliz. Büyük şehir bunalımına gelince; şimdi bende bu duygu değişik boyutlar kazanmaya başlıyor: Bu ‘büyük şehir’ artık; cemiyetimizin bütünü oluyor, üzülen diyorum.” (Akengin, 1982: 5-6)

Yahya Akengin, şair kimliği içerisinde hayal, his ve düşüncelerini ifade ederken belli bir estetik tavır sergilemiştir. Yunanca kökenli estetik sözcüğü duyularla algılama demektir. Tural'ın ifadesine göre (1994, 21-22) bediî tefekkür denilen bu kavram, şiiri oluşturan duygu, hayal ve düşüncenin dil imkânlarından yararlanılarak kurduğu duyular ve duruşlar dünyasıdır. Bir başka ifadeyle bedii tefekkür, şiirde ele alınan konunun dilin imkânlarından yararlanılarak şaire özgü biçimde yorumlanmasıdır.

Bu bağlamda Akengin, şairane bir mizaca sahiptir. Millî duyarlılığı, yoğun bir duygu ve hayal dünyasının varlığını kendine özgü diliyle işleyerek Türk şiirinde gerçek ve samimi bir yer edinmiştir. Sadece insana değil, doğaya, bitkiye, hayvana, eşyaya, soyut somut tüm varlıklara yaklaşımı ve bakış açısı şaircedir. Kibirli değil, mütevazıdır. Sosyal çevresine karşı vefalıdır. Sahip olduklarının kıymetini bilir, kin gütmeyen bir yapısı vardır. Bayburt'ta başlayıp Ankara'ya uzanan gurbet yolculuğu boyunca dönemin aydın tipini değiştirme çabalarına rağmen, kendisine yaşatılan ve dayatılan güçlüklerle rağmen kişiliğinden ödün vermemiş, ilkeli bir edebiyat insanıdır.

Akengin'in dostu M. Zeki Akdağ, Türk Edebiyatı dergisinde (2003, 31) “Şair Doğan Dostum Akengin'e” başlıklı şiirinde bu şairane hasletleri özetlemiştir:

Öz sanatın büyüünü bilir o
Bugün değil yarınlarda olur o
Hepten ateş menziline kalır o
Her söze efsunlu sağdır Akengin.

Oflaz bir mısra kur demli bir çayla
Dadaş son tetikte sen de hey hey
Bayburt yöremizden bir fıkra söyle
Yarası olana değildir Akengin.

Poetikasını “Şiir bal misali, nice farklı çiçeklerden oluşur. Benim arılarım da poetika bahçelerini dolaşarak her çiçekten nasiplenmeye çalışır. Petekte oluşan sentezden elde edilen sonuca göre şiirlerim de kendi tat ve rayihasına kavuşmuş olabilir.” (Akengin, 2023, 30) benzetmesiyle değerlendiren şair, şiirini geleneksel nazım biçimi kalıplarının içine hapsedmemiştir. Ancak gelenekli biçimlerden de tamamen kopmamıştır. Şairlere bir sınır çizen biçim kavramına mahkûm olmak yerine hâkim olmuştur.

“Bir semaverlik muhabbettir ömür dediğin
Ve göz ufkunda bir kağnıdır göçer gider
Palandöken yaylasında bir türküdür zaman

Ötesi karlı bir düş, geçer gider” örneğinde de görüleceği gibi amacı serbest, kuralsız bir biçim oluşturmak yerine gelenekli formlara nefes alma imkânı tanıyan mısra kümelenişleri yaratmaktır (Tural, 1994, 18-19).

Türk şiirinde aruz ve hecenin bağlayıcılığından kurtulup serbest nazmın öne çıkmasıyla başlayan süreçte şair Akengin de serbest nazımdan faydalanmıştır. Öyle ki şairin hece ölçüsüyle yazdığı şiir sayısı serbest nazımla yazdıklarına kıyasla çok azdır. Şiirin iç ahenğini oluşturmada ise kafiye den faydalanmıştır. Bar Başlarken şiirinde dize sonlarında sözcükler halinde kullandığı redifler, tam ve zengin kafiye lerle ritmi yakalamıştır:

Seyrine gelenlere selama dur
Millet için deli gönül bizde bulunur
Savaşı düğün eden davul bizde bulunur
Vur kardeşim, o davula bir daha vur!

Bu davulu yeryüzüne ben dinlettim
Bar tuttum dağlarla omuz omuza
Kara bahtı güldürmeye yemin ettim,
Tarihe destan, şan yaza yaza! (Akenin, 1994, s. 158)

Müzik ise ritim unsuru olarak mısralarda hissedilir. Şairin müziğe yaklaşımı Ahmet Haşim’e benzer. Fakat onunki kadar soyut bir unsur değildir. Akengin’in şiirinde müzik, şiiri ahenk ve anlam yönünden tamamlar:

“Saatler ve çehreler değişir gider
İnsan yine de o şarkıyı söyler
‘Akşamın olduğu yerde bekle diyorsun’

Akşamın olduğu yeri bulamadım” (Dönmez, 2003, 39).

Yalnızca şiirlerini değil diğer türlerde kaleme aldığı eserlerini de yaşayan Türkçe ile yazan Akengin, dilin imkânlarından yararlanarak zengin ifade biçimlerine ulaşmış bir şairdir. Dil konusundaki tutumu mensubu olduğu Hisarcılar ile örtüşen Akengin, millî duyuş ve düşünüş biçiminin, millî duyarlılığının tabii bir sonucu olarak yalın ve doğal bir Türkçeyi esas almıştır. Özetle diyebiliriz ki şairin dili arı duru Türkçesi ile bir bakıma Yunus Emre’nin diline benzer.

2.2.2. Roman ve Hikâyeciliği

Yahya Akengin, edebiyatın hemen her türünde eser kaleme almış bir yazardır. Bir söyleşisinde farklı türde eserler verme sebebini şöyle açıklar:

Hep şiir yazarsam kendi kendimi tekrar etme gibi bir tehlike gördüm. Ayrıca insan dolup taşar. Dolup taşıklarını dışarı vurmak ister. Bu bazen şiirle mümkündür, bazen romanla, tiyatroyla mümkündür. Çünkü hepsi farklı imkânlar tanır. Yani bunun temelinde iki şey vardır: Birincisi kendi kendimi tekrarlamamak, ikincisi farklı edebi türlerin tanıdığı imkânlardan yararlanmak. Diğer taraftan şöyle bir düşünceye sahibim: Edebi türlerin her biri aslında birbirlerinin türevleridir, hepsi birbirlerini tamamlar, besler. Yani roman şiiri, şiir romanı, roman tiyatroyu...Böyle bir anlayışla da hareket ettiğimi söyleyebilirim. (Cebeci, 2010: 10)

Ahmet Kabaklı, Yahya Akengin'i edebiyatın farklı türlerinde eser veren, üretken bir şair ve yazar olarak edebiyatımıza yaptığı katkılarla değerlendirir. Onun bu üretkenliği Beşir Ayvazoğlu'nun tam karşıtıdır. Ayvazoğlu, şiirin daha çok estetik ve nazariye yönleriyle ilgilenip az sayıda şiir yazarken Akengin şiir, roman ve oyun türlerinde yazar (Kabaklı, 2008, 402).

Yazarlığı, tiyatro yazarlığı ve roman yazarlığı olarak iki başlık halinde incelenebilir. Şiirlerinde olduğu gibi düz yazılarında da Türk tarihi, kültürü, Türk milletinin duygu ve düşünce dünyası, yaşama biçimleri ve değer yargılarını harmanlayarak okura yansıtır. Söz gelimi Türk edebiyatında Milli Mücadele yıllarında cepheleri anlatan pek çok roman vardır. Ancak cephe gerisinde Anadolu'nun durumu nasıldır? Yazar Akengin, *Oğuz Dede* romanında ve *Eski Çarıklar* adlı tiyatro eserinde cephe gerisindeki Anadolu'yu ve Anadolu insanını kuru bir hamasete düşmeden anlatır (Özdemir, 2003, 35).

İlk romanını *Özlem Yokuşları* adıyla 1981'de yayımlar. Bu esnada *Hisar* dergisinin kapanması, şiire olan ilginin azalması gibi durumlar Akengin'e bireysel hareket ederek farklı türde eser yazmanın yolunu açmıştır. İlk romanın yayımlandığı 1980'li yıllara gelinceye kadar iki askeri darbe ve bir muhtıraya tanıklık etmiştir. Son olarak da 12 Eylül 1980 darbesini deneyimlemiştir (Karoğlu, 2021, 63-64).

Dönüş Acıları (1983) romanı 12 Eylül öncesi yaşanan olaylar etrafında gelişir. Köy ve kasaba çocuklarının zor şartlar altında eğitimlerini sürdürmeye çalışırken anarşinin tuzağına düşmeleri, ideallerinden kopmaları anlatılır. *Aşka Verilmiş Muhtıra* (2005) ise roman kahramanı Selim üzerinden 12 Mart 1971 darbesinin etkilerini konu edinir.

Dönüş Acıları romanının ortaya çıkış hikâyesini bir röportajında şöyle açıklar:

Bu romanı yazmak benim için bir vicdan görevi olmuştur diyebilirim. Lise ve yüksekokullardaki hocalığım beni daima gençlik meseleleriyle iç içe yaşatmıştır. Üstelik bu hocalık yıllarımda ben de öğrencilerim gibi gençliğimi yaşamaktaydım. O bakımdan, onların iç ve dış dünyalarındaki fırtınalar beni hemen etkileyebiliyordu. Özellikle, Eylül 1980 öncesinin karabulutları altında kararmış bir dünyanın ruhlardaki akislerini romanlaştırmak istedim. Konuya bir nesil meselesi olarak yaklaştım. Kısaca söylemek gerekirse bu roman; bir gençliğin, bir neslin dramını ve dramı hazırlayan şartların derinlikteki uzantılarını anlatıyor. Umutsuzluğu ön plana çıkarmayıp bir leitmotiv olarak işleyen bir

roman. Umduğum sonucu almak kısmet olursa o zaman bu roman üzerinde söylenecek çok söz olacağını sanıyorum. (Özbay, 1983: 47)

Cazim Gürbüz, “Yahya Akengin’in Romanları Üstüne” adlı köşe yazısında yazarın tüm romanlarına çeşitli yönleriyle kısaca değinir. Yazarın ilk romanı *Özlem Yokuşları*’nı ve *Oğuz Dede* romanını pedagojik roman olarak niteler. Akengin, *Özlem Yokuşları*’nda eğitimci rolü ile yazarlığını ustalıkla birleştirmiştir. Okuma yazma hevesiyle yanıp tutuşan roman kahramanı Mustafa, yazarın çok sevdiği bir okul arkadaşısıdır. *Sarkaç*, Doğu ile Batı arasındaki savrulmaları işlerken *Dönüş Acıları* romanında 60-70’li yılların yitip giden gençliği vardır (Gürbüz, 2010).

Sarkaç romanının takdiminde yer verdiği “Romana Günümüz Penceresinden Bir Bakış Denemesi” başlıklı yazısı yazarın hem roman anlayışına hem de romanlardaki dil sorunlarına ışık tutmaktadır:

Roman yazma isteği ile yola çıkmak isteyen yazar adayının, yalın olarak dil hâkimiyeti ve dil zevki, eserinin zevkle okunmasını sağlayan unsurlardan biridir. Fakat yeterli değildir. Kurgu ve tekniğin payı da o kadar önemlidir. İnsan hayatında yalın gerçeklerden çok daha önemli düşler de vardır. Roman işte böyle gerçeküstü bir konuma sahip olmak durumundadır. Bu söylediğim, romanın hayattan farklı ve kopuk olduğu anlamında değil. Herkesin acı tatlı olaylarla örülü bir geçmişi vardır. Bulunduğu noktadan dönüp onlara baktığında hepsi birer yaşanmış düşler, hayaller gibidir. Ancak hala geleceğe doğru akıp giden mesajlarla doludurlar. Bu yüzden hatırlanır, değerlendirmelere tabi tutulurlar. Neticelere ve sentezlere ulaştırılırlar. Okunan bir roman da böyledir işte. Kendimizle, çevremizle, duygu ve düşüncelerimizle yüzleştirirler bizi. Her şeyi değil de bazı şeyleri yeniden keşfetmemize, üzerinde yoğunlaşmamıza yol açarlar. (Akengin, 2009, 10)

S. Elibol (2003, s. 37) Akengin’in romancılığını değerlendirdiği yazısında Türk edebiyatında Kemal Tahir’den sonra tezli romanı yeterince temsil eden yazarın olmadığını söyler. Akengin’in *Sarkaç*’ını ise tezli roman olarak nitelendirir. Elibol, *Sarkaç*’ın ortaya çıkışını iki binli yılların başında iç ve dış odakların kuşatması altında gördüğü Türkiye’de bir şairin kendiliğinden gelişen bir tepkisi olarak algılar. Romanda sahte ya da ithal sorunlar yoktur. Kompleksli, yurt ve tarih bilinci zayıf tipler ile birikimli ve bilinçli bir tarih bilgisine sahip karakterler vardır. Yanlış Batılılaşma ve modern çağın getirisi olarak sunulan kültüre yabancılaşma temaları ve romandaki söz konusu tipler, metni tezli roman kılmaktadır.

Yahya Akengin’in şiirlerinde kullandığı temalar romanlarında da karşımıza çıkar. Tabiata sığınma temisi bunlardan biridir. Akengin’in şiirlerinde geniş yer tutan dağlar, turnalar, mevsimler, çoban yaşamı gibi halk şirinin somut tabiat öğelerini romanlarına da yöneltmiştir. Örneğin; *Yaralı Dağlar*’da kahraman Şeref Bey kendini -ailesi yanında olmasına rağmen- yalnız hisseder ve tabiatın kucağına kaçar. Maddeden değil manadan

hoşlanan Akengin yarattığı kahramanlarla mizacının bu yönünü vurgular. Toplumun değer yargılarını hiçe sayan, kişisel çıkarlarını üstün tutan tipleri ve yozlaşmış ahlaki Yaralı Dağlar romanında Bahriye Hanım; Sarkaç'ta ise Safinaz Hanım tipleri ile sembolize eder (Dönmez, 2003, 38).

Yazarın romanlarında dil ve üslup bakımından akıcı ve sade bir dil kullandığı görülür. Özellikle Dönüş Acıları'nda, diğer romanlarında olduğu gibi imgesel bir anlatımı benimser. Yazarın şairane mizacı romanlarında şiirsel anlatım olarak kendini göstermiştir.

Şahin'in, camlardaki buz tutmaya hazır buğular gibi soğumaya ve sertleşmeye yönelmiş olan kalbi de ısınıp yumuşamaya başladı. (...) Dışarıdaki fırtınanın sesi, sıcak bir yuvadaki insana ezgi gibi gelir. Şimdi bu tren de bu çok nüfuslu ve hareketli bir eve benziyordu. Ama her istasyonda birilerini safra gibi atıyor, bir yandan da bu büyük aileye yeni fertler kazandırıyor” (s. 52). İmge ve simgelerin çağrışım gücünden faydalanan yazar, kahramanlarının duygu durumlarını aktarmada söz sanatlarından yararlanmış. Bu satırlarda da şiirsel üslup kendini hissettirir: “Ankara'nın üstüne çöken kir bulutları, (...) ömürlerinin baharında yüzlerce insan, bahar duygularından uzak düşmüş bakışlarla, bozguna uğramış bir panayırdan geçer gibiydiler. (...) Duvar boyu uzayıp giden yazılar, ya bir kını ya da bir isyan duygusunu haykırıp duruyordu (s. 181) (Öztürk Özküçük, 2021, s. 191)

Akengin, yazarların romanlarında kullandıkları dil üzerinde önemle durur. Bir romanı okumaktan alıkoyan nedenleri açıklar.

Tutuk, kekeme bir Türkçe, tarihi birikimden nasipsiz, yeniliği doğru algılayamamış dil zevki dil ustalığını birbirinden ayırt etme noktasına erişemeyen roman yazarının üslubu, okuyucuyu bir yerde tıkama haline getirip, elindeki kitabı kenara savurabilir. Unutmamalı ki insanı okuyan durumuna getiren yazardır, eseridir. Billur gibi akıp giden bir dere suyunun seyrinden vazgeçmek için bulanması gerekir. Dili bulan roman kafayı da bulandırır. İnsanlarsa kafaları ve gönülleri bulansın diye okumazlar (Akengin, 2009, 9)

Romanlarında az sözle çok şey anlatmaya yani özlülüğü yakalamaya çalışır. Yazara göre bunda okurun zamanının sınırlı, sabrının az olmasının payı vardır. Romanda özlülük olmazsa gelişen teknoloji karşısında roman, okurunu sayfalarına çekecek nitelikte olmaktan uzaklaşır ve onu kaybeder. Bu düşüncelerini şu benzetmeyle dile getirir:

“Usta ressam, az sayıda fırça dokunuşları ile zengin bir hayat sahnesini canlandırabilirler. Roman yazarlığına biraz da böyle bakılabilir. Az sözle çok şey söylemek, çok şey söylemenin de özü yakalamakla mümkün olduğuna inanmak gerek.” (Akengin, 2009, 10).

Yazar, son dönem Türk romancılığında magazin malzemesi haline gelen romanlarla ilgili şu görüşlerini ifade eder:

Roman popülerleştikçe magazinleşir, “Ben de okudum” demek için alınmak istenen romanlar mı, yoksa objektif edebiyat uzmanlarının süzgecinden geçerek tanıtılmış, salık verilmiş, okuyarlarda etki uyandırmış roman mı? Önce bu soruların cevabı aranmalı. Reklam ve propagandaların, hatta

sistemli organizasyonların ürünü olan roman ve romancılar sorunu ile karşı karşıyayız. Bunun yanı sıra, her şeye rağmen, eğer yanlış ve kasıtlı yönlendirme mekanizmasının elinden kurtarılabilirse, Türkiye’de umut verici bir okuyucu birikimi olduğunu söylemek isterim. Türkiye’de iyi romanlar yazılıyor. (Yardım, 2003, 32)

Edebiyatın bütün türlerinin birbirinin tamamlayıcısı ve besleyicisi olduğu görüşünü savunan Akengin, yalnızca şiir yazarsa kendini tekrar etme tehlikesiyle karşılaşma kaygısı yaşayacağını düşünür. Bu nedenle tiyatro, roman, anı, eleştiri, deneme gibi diğer edebi türlerde de eserler verir. Şiir ve romanın ardından hikâyeler yazmaya başlayan Akengin’in, *Bizim Külliye* dergisinde “Ressamın Gün Batımı” ve “Mavi Mezar” başlıklı iki hikâyesi yer almaktadır (Kozlu, 2017, 17).

Akengin, *Beş Hikâye Bir Destan*, *Korona Günlükleri* ve *Bestekâr* adlı eserleriyle toplamda yedi öykülük bir külliyata sahiptir. Hikâye türünde az sayıda eser vermesine rağmen yazarın edebiyatın diğer türlerini kaleme almasında ailesinden dinlediği hikâyelerin büyük bir yeri vardır. Çünkü Akengin, Birinci Dünya Savaşı yıllarında cephede şehit düşen büyük dedelerinin hatıraları ile büyümüştür.

“Öncelikle, ailemizden Rus saldırıları ve işgallerinde verilmiş şehit dedelerimizin hatıraları ile büyütülmüştüm. Yöremizde cereyan etmiş olan Ermeni katliamlarının canlı tanıkları ile iç içe yaşıyorduk. Milli Mücadele mucizesini algılıyorduk.” (Akengin, 2010, 15).

Edebiyattaki hikâyeden sonra roman yazılabileceği anlayışına ters bir yol izlediğini belirten Akengin, “Hikâye bir şeyleri anlatma sanatıdır ama önce bir şeylerin hikâyesini sezinleme işidir de.” (Akengin, 2020, 27) der. “Hikâye’nin Hikâyesi”ni anlattığı yazısında “Yüce Yaratan”ın bazı mesajlarını kıssalar yoluyla iletmesine bakarak hikâyenin ilahi bir niteliğe sahip olduğunu da söylemek mümkündür.” (Akengin, 2020, 27) ifadeleriyle hikâyeyi edebiyat türlerinin çıkış noktası kabul eder. Şiire en yakın yazı türü olmasının hikâyeye ayrıcalık tanıdığını vurgular. Türk ve dünya edebiyatında hikâyeleriyle öne çıkan yazarlardan örnekler verir:

Yirminci yüzyılda dünya edebiyatında Franz Kafka ve çağdaşlarıyla birlikte anlatımda simgeler kullanarak bilinçaltına göndermeler yapılır. Türk edebiyatında Haldun Taner bu anlatı yaklaşımına hafiften bir ironi katarak hem ferdi hem toplumu konforlu düşlerinden uyandırmayı hedefler. Tarık Buğra ise bu edebiyat türüne romantizmi daha çok yakıştırır. (Akengin, 2020, s. 26-27)

Karoğlu’na göre (2021, 70) Akengin’in romandan hikâyeye geçiş yapması roman türünde tercih ettiği kimi özellikleri hikâyede de devam ettirmesine yol açmıştır.

Dil, anlatım ve içerik bağlamında romanın hantallığının uzağında konumlandığı ve bu yüzden daha ziyade şiirler irtibatlandığı öykü anlayışını her ne kadar hayata geçirmek istese de öykülerinde özellikle vaka halkaları, maziye matuf yaşantı ve çoklu karakter inşa etme çabasıyla romana özgü atmosferden kaçın(a)madığını söyleyebiliriz. (Karoğlu, 2021, 70)

Akengin'in roman ve hikâyelerindeki kahramanların sıra ve aşk algısını incelediği çalışmasında Karoğlu (2021, 715) tespitlerini şu sözlerle ifade eder:

Aşk hatırasına sığınmak ve fakat sevdiğine kavuşma cesaretinden yoksun olmak, ayrılığın hüznünü benlik oluşumunun parçası görmek bu karakterlerin ortak özellikleridir. Öykülerde ise aşk hüsrânının etkisinden sıyrılmış, maziye tablo halinde bakan, onun yükünden kurtularak sükûnete ulaşmış ya da yıllar sonra sevdiğine kavuşma cesareti yakalamış karakterlerle karşılaşılır. Roman ve öykülerde benzer sıra ve aşk geçmişine sahip karakterlerin maziye bakışının farklı betimlemesi Akengin'in bu iki türü farklı dönemlerde ortaya koymasından dolayısıyla bir yazar/insan olarak yeni benlik algısına ulaşmasından kaynaklanır. Romanlarını yetişkinlik döneminde yazan Akengin, o dönem şiirinde izlerini bulacağımız kendi aşk hüsrânının tesirindedir. Son dönemde yazdığı öykülerinde ise şiiriyle, dolayısıyla yaşamıyla, koşut bir biçimde kendi mazisiyle barışık hâle gelebilmiş ve karakterlerini bu durulmanın atmosferinde oluşturmuştur.

Hikâyelerinde ağırlıklı olarak tarih, aşk, geçmişe özlem, ayrılıklar ve gurbet temleri üzerinde durur. Beş Hikâye Bir Destan'ın ilki Hünkâr Nine ile başlar. İkisi de film yapımcısı olan iki arkadaş Rıza ve Saim yıllar sonra bir araya gelmiştir. Rıza, geçmiş ve gelenekten kopmayan bir karakterdir. Saim ise yabancı yapımlara öncelik veren bir sinemacıdır. Ancak arkadaşı Rıza'nın ninesi Hünkâr'ın hikâyesi onu etkilemiştir ve filmini çekmek istemektedir. Bu vesileyle yazar, okura Hünkâr Nine'nin trajik hayat hikâyesini sunar. Bu hikâyede dikkati çeken unsurlardan biri de satır aralarında yazarın senaryo-edebiyat-tiyatro arasındaki ilişkiler hakkındaki görüşlerini Rıza karakteri üzerinden vermesidir.

– Bak arkadaşım, son dönemlerde film yönetmenleri, senaryo yazarlıklarını da tekellerine almaya başladılar. Oysa senaryo edebiyat sanatının alanına girer, edebî türlerden biridir. Hatta tiyatro yönetmenleri de tiyatro yazarlarını arka plana iterek gösteri unsurlarını sözden baskın hale getiriyorlar. İyi sinema, iyi tiyatro, söz unsuru ile yani edebiyat sanatı ile kıvam kazanır. (Akengin, 2017, 13-14)

Gün Batımında Ressam aşk izleğinin işlendiği bir hikâyedir. Hikâyenin kahramanı Raci, bir ressamdır. Yaşı ilerlemiş ve yalnız kalmak ihtiyacı ile yaz bitiminde Antalya'ya gelmiştir. Amacı burada sonbahar tabloları yapmaktır. Bu esnada rastladığı sarışın bir hanım ona geçmişte büyük bir aşkla bağlandığı Süheyla'yı hatırlatır. Geriye dönüşlerle bir dargın bir barışık geçen günleri gözünde canlandırır. Karoğlu'nun ifadesine göre aşk teminin işlendiği hikâyelerinde yazarın gençlik yıllarından izler taşıyan gerçekçi bir yan bulunur. Bu hikâyelerde hissedilen hüznün ise eski aşkın unutulmaması ya da kalp kırıklıklarından değil yaşın ilerlemesi, ömrün sonuna doğru gelinmiş olmasındandır (Karoğlu, 2021, 73).

Mavi Mezar, kendisine isnat edilen siyasi suçlardan aranan gazeteci Yurdal'ın hikâyesidir. Ailesinden habersizce yakın dostu Kadri Bey'in inziva hayatı yaşadığı köye sığınır. Mevsim yine sonbahardır. Aradan günler geçmiş, ilkbahar mevsimi gelmiştir. Ailesinin hasretine dayanamayan Yurdal, onlarla bir telefon görüşmesi yapmış ve ardından yakalanmıştır. Geçmişe duyulan özlem temi bu hikâyede Kadri Bey'in gözünden verilmiştir. Köy gezintileri esnasında Yurdal'la yaptığı konuşmalar onu çocukluğuna götürür.

Selami'nin Aynaları yine Akdeniz'de geçen, yaşı ilerlemiş olan Selami'nin hikâyesidir. Mezunlar buluşması vesilesiyle eski dostlarıyla bir araya gelen Selami, kendini bu topluluğa yabancılaşmış hisseder. Bu toplantının sonunda Selami'nin eski aşkını konu ettiği bir şiirin okunması onu geçmişe götürür.

Altınkapı hikâyesinin kahramanı Şakir Bey, çocukluğundan beri yalnız kalmayı, inziva hayatı yaşarken hayaller kurmayı seven biridir. Böyle olunca yaşı ilerlediğinde bir huzurevine yerleşmiştir. Ancak yaşlılığından bir şikâyeti yoktur. Çünkü “gençlik ya da yaşlılık bir hissetme meselesiydi ona göre.” (Akengin, 2017, 47) Hikâye, Şakir Bey'in huzurevinde hatıralarını yazmaya karar vermesi ile devam eder. Bu sırada eski nişanlısı Nihayet Hanım'ın beklenmedik ziyareti ona geçmiş yıllarını hatırlatır. Sonunda yeni bir başlangıç yaşadıklarını düşünen Şakir Bey, Nihayet Hanım'la evlenip Altınkapı'dan ayrılır.

Son dönemde yayımlanan hikâyelerinden Bestekâr'da konservatuar hocası Hilmi Emin entelektüel kişiliğiyle okurun karşısına çıkar. Hikâyenin geçtiği mekân bu defa Kuzey Ege kıyılarıdır. Akçay'da düzenlenen bir festivale jüri olarak katılan Hilmi Emin, güfte yarışması için gelen eski aşkı Hande ile karşılaşır. Yazar diğer hikâyelerinde olduğu gibi yaşlılık döneminde tesadüf eseri eski aşkı ile karşılaşma motifini burada da kullanır. Hiçbir bestesini beğenmeyen, bu konuda mükemmeliyetçi bir tutum sergileyen Hilmi Emin, Hande'nin isteğini geri çevirmez ve “Senden yaptığım besteyi yayınlamaya karar verdim.” (Akengin, 2021, 11) der. Bu hikâyede yazarın olayın geçtiği Kaz Dağları yöresinde mitolojik bir öykü olarak anlatılagelen Sarı Kız efsanesine yer vermesi de dikkate değer bir noktadır.

2.2.3. Tiyatro Yazarlığı

Yahya Akengin, şiir, roman ve hikâyenin yanı sıra yayımlanmış altı tiyatro eseri ile çok yönlü bir yazar olduğunu ortaya çıkarır. *Enver Paşa ve Büyük Ümitler* (1985), *Eski*

Çarıklar (1987), *Aile Bağları* (1987), *Son Köylü* (2004), *Kulübe* (2004), *Sağlık Olsun* (2004) adlı tiyatro eserleri son dönemde iki cilt halinde yayımlanmıştır.

Akengin, Erzurum Yavuz Selim İlköğretmen Okulunda iken “Köyün Yabancı” adlı bir piyesi sahnelenir. Bu piyesin sahnelenmesi edebiyat yolculuğunda yazar için teşvik edici bir rol oynar (Cebeci, 2010, 7).

Tiyatrolarında ele aldığı olay ve durumları müzik, tarih ve toplumbilim gibi farklı disiplinlerden yararlanarak harmanlanmış biçimde işler. Tiyatro metinlerinde tema ile uyumlu şiirlere sıkça yer vermesi şair kimliğine bağlanabilir. Kahramanların psikolojik durumlarına ve olaylara uygun düşen şiirler, türküler, anekdotlar montaj tekniği ile metin içine yerleştirilir (Uludağ, 2020, 19-20).

Akengin, doğumundan itibaren ailesinin ve yakın çevresinin Türk kültürüne olan bağlılıkları ve millî kültürün değerlerini koruyup sürdüren anlayışla yetişmiş bir yazardır. Bu bağlamda diğer türlerde olduğu gibi tiyatrolarında da halk kültüründen izler bulmak mümkündür. Gürsoy (2019, 22) Akengin’in tiyatrolarını ele aldığı çalışmasında söz konusu eserlerdeki halk kültürü unsurlarını tespit etmiştir. İnanışlar ve geçiş dönemlerine ait unsurlar, dinî varlıklar, köy, kasaba ve kent yaşamı, çocuk oyunları, bayramlar, halk edebiyatı ürünleri gibi halk bilimine dâhil edilen unsurları eserlerden örneklerle desteklemiştir.

Millî tarih bilincine sahip Akengin’in tiyatrolarında bu konuya yer vermemesi elbette düşünülemez. Bu millî bilincin akislerini Kurtuluş Savaşının başlama sebeplerini anlattığı şu satırlarında bulmak mümkündür:

Türk milleti varını yoğunu, milyonlarca genç evladını bu savaşlarda harcayarak maddeten ve manen iflas durumuna düşmüştü. Bütün etnik unsurların her biri bir tarafa çekmiş, kimi kendi devletini kurmuş, kimi de emperyalist güçlerin kucağına düşmüştü. En sona Türkler kalmış ve onlara da ‘Ben Türk milletiyim’ demekten başka çare görünmüyordu. İşte kurtuluş ve dirilişin eksenini de bu anlayış olacaktı ve böyle de olmuştu. (Akengin, 2015, 15)

İlk defa 1987’de yayımlanan *Eski Çarıklar*, Millî Mücadele yıllarında Anadolu’yu, cephelerin durumunu ve Anadolu insanının cephe gerisinde yaşadığı maddi manevi güçlükleri ele alır. Topal Niyazi karakteri diğerlerinin aksine menfaat düşkünü ve gayri millî bir kişiliğe sahiptir. Köylülerin yoksullarını fırsat bilerek tüm arazileri yok pahasına satın almaktadır. Bu yolla kendine bir servet edinmiştir. Yazarın yarattığı Topal Niyazi karakteri ile İttihat ve Terakki Partisi mensubu Habip arasında bir benzerlik kurduğu anlaşılmaktadır. Bunu yazarın şu ifadeleri teyit eder:

Yaşadığımız o ölüm kalım ve yıkım zamanlarının bazı mutlu (!) insanları da yok değildi. Mesela savaştaki ordunun yiyecek ve benzer ihtiyaçlarını karşılamak üzere ihaleler alanların yapmış

oldukları vurgunlar sonucunda zenginleşmeleri gibi. Bunlardan mesela birisi iktidardaki İttihat ve Terakki Partisi mensubu Habip'ti. Bulgur ihalelerinden kazandıkları ile Maçka'da bir apartman yaptırır Habip. Halk arasında buna 'Bulgur apartmanı' denir. Bulgur apartmanının sahibine bir şey olup olmadığını bilemiyoruz ama millete ve devlete çok şeyler olmuştu... (Akengin, 2015, 15-16)

Bir diğer oyunu Aile Bağları'dır. Eşini genç yaşta kaybetmiş bir annenin çocuğunu yetiştirme sürecindeki zorlukları konu edinir. Özdemir, Akengin'in farklı türdeki eserlerini değerlendirdiği çalışmasında (2003, 35) Aile Bağları'nı sadece fedakâr ve yalnız bir annenin, bataklığa düşmekten kurtulan gencin ve saf bir sevginin anlatıldığı bir olaylar manzumesi olarak görmez. Gençlerin yanı sıra yetişkinlerin de bu eserden çıkaracağı dersler olduğunu ifade eder.

Devlet Tiyatroları tarafından birkaç tiyatro eserinin reddedilmesi Akengin'i yıldırmamıştır. Aksine daha üretken biçimde tiyatro eserleri yazmaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Enver Paşa'nın dramı arasında ilişkiler kurmuştur. Bir yıl sürece bir araştırma sürecine başlamıştır. Bu düşünceden hareketle *Enver Paşa ve Büyük Ümitler* adlı tiyatro eserini ortaya çıkarmıştır (Akengin, 2010, s. 58).

Kulübe adlı tiyatro eseri ise emekli olduktan sonra içinde birikmiş ukdeler ve isyanlarla yaşadığı kenti ve ailesini terk edip, bir dağ yamacındaki kulübesine yerleşen kahraman Şeref'in hikâyesidir. Yazar, bu eserini yazmakta olduğu dönemde Mersin'de yapılan Karacaoğlan haftasına katılır. Toroslar'a yaptığı gezi esnasında bir dağ başı restoranına giderler. Restoranın işletmecisi Kenan Bey, ilerlemiş yaşına rağmen her şeyi bırakıp bu tesisi açtığını söyler. Akengin, bu hikâyenin Kulübe eseriyle örtüştüğünü görür. Bir anlamda eserin gerçeklik derecesini test eder ve geziden rahatlamış olarak döner (Akengin, 2010, 79).

Yazarın şiir anlayışına kaynaklık eden mili kültür ve tarih bilinci, geçmişe özlem temaları tiyatro anlayışına da yön vermiştir. Akengin, temalarını işlerken çoğu kez aydın kimliği ile okurun karşısına çıkar. Kişisel sorunlardan yola çıkarak toplumsal olana ulaşır.

Yazar, dil birikimini tiyatrolarında da yetkin biçimde kullanır. Gösterme esasına bağlı edebî tür olan tiyatronun vazgeçilmez unsuru konuşmadır. Akengin, eksilteli ve devrik cümlelerle kimi zaman da argo ve jargondan yararlanarak sözlü iletişim ortamını izleyiciye aktarmayı bilmiştir. Böylelikle tiyatrolarının dilini zorlamalardan, yapmacıklıktan uzak, içten bir anlatımla kurmuştur.

2.3. Eserleri

Yahya Akengin, sanat hayatına şiir, roman, hikaye, tiyatro, deneme, radyo oyunu vb. farklı türlerde eserler sığdırmış önemli bir sanatçıdır.

2.3.1. Şiir Kitapları

İstesen adlı şiir kitabı Yahya Akengin'in yayımlanan ilk eseridir. 1969 yılında Ayyıldız Matbaası tarafından ilk baskısı yapılmıştır.

İkinci yayımlanan eseri ise Hisar Yayınları'ndan çıkan *Akşamla Gelen*'dir. Basım yılı 1973'tür.

Çağ Sürgünü isimli şiir kitabı ise 1977 yılında yine Hisar Yayınları arasında çıkmıştır. Toplamda yirmi beş şiirinden oluşmaktadır.

Saatler ve Çehreler adını taşıyan şiiri kitabı 1982'de Ocak Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitabın giriş kısmında Yahya Akengin'in 1 Mart 1981'de Yazarlar Birliği'ne hitaben yaptığı konuşmanın metni olan şiir hakkında görüş ve değerlendirmelerde bulunduğu *Şiir Üzerine* başlıklı bir yazısı da yer alır.

Akengin'in yirmi bir şiirden oluşan *Ötelerden* adlı şiir kitabı ise Başbakanlık Basımevi tarafından 1986 yılında yayımlanmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları arasından 1988'de çıkan *Kimsele Anlatmadım* isimli şiir kitabı Akengin'in daha önce yayımlanan şiirlerini kapsar. İlk şiir kitabı olan *İstesen*'deki şiirlerine ise bu eserinde yer vermediği görülür.

Sözümüz Var adlı şiir kitabı 1994'te Ecdâd Yayınları arasında çıkmıştır. Kitabın giriş kısmında Prof. Dr. Sadık Tural tarafından kaleme alınmış Yeni Millî Edebiyat Akımı Şairlerinden Yahya Akengin başlıklı bir yazı yer alır. Tural, bu yazısında Akengin'in de dâhil olduğu Hisarcılar grubunu Yeni Millî Edebiyat akımı olarak isimlendirir. Akengin'in şiirlerindeki biçim, estetik ve düşünce yapısı hakkında şiirlerinden örnekler vererek değerlendirmelerde bulunur.

Akengin'in daha önceki kitaplarında yer alan şiirlerinden oluşan *Eylül Kuşatması* TÜRDAV Yayınları'ndan 2001'de yayımlanmıştır.

Roman ve tiyatrolarının yayımlandığı Berikan Yayınları, 2004 yılında Akengin'in yeni şiirlerini *Hasat* adıyla yayımlar.

Kırk Yılda Şiirler adlı şiir kitabı ise Akengin'in en geniş hacimli eseridir.

2.3.2. Romanları

Yazarın ilk romanı *Özlem Yokuşları* 1981’de yayımlanır. Kültür Bakanlığı yayınları arasından çıkar. Romanın başında “Birkaç Söz” başlığı altında Akengin, romanın kahramanı Mustafa’nın okul arkadaşı olduğunu ifade eder. Yani roman gerçek hayattan izler taşır. Doğu Karadeniz’in bir köyünde çobanlık yaparak hayatını sürdüren Mustafa eğitim uğruna ailesinden habersizce köyünü terk eder. Yakın arkadaşı Halil’le birlikte İstanbul’a gider. Daha sonra babasının da rıza göstermesiyle eğitim hayatına başarılı biçimde devam eder. Kimya Fakültesinden diplomasını alır, İngiltere’de doktora çalışması yapar. Tüm zorluklara rağmen başarılı ve örnek bir birey olur. Akengin, romanını pedagojik bir duyarlılıkla yazmıştır. Çocuk okurlarına eğitim-öğretim konularında gerçek hayattan yola çıkarak bilgi sunması, değerler aşılması çocuk eğitime büyük katkı sağlar. Yazarın iki yıl aradan sonra, 1983’te, yayımlanan eseri *Dönüş Acıları*’dır. Liseliler, Bulutlar, Yangınlar ortasında ve Sıla Gurbeti olarak dört bölüm halindedir. İhsan, Ömer, Fahri ve Şahin’in yaşadıkları kasabadan eğitim için büyükşehir olan göçleri ve bu süreçte yaşadıkları olaylar ele alınır.

Kulübe adlı tiyatro eserini romanlaştırdığı Yaralı Dağlar yazarın üçüncü romanıdır. Emekli felsefe öğretmeni Şeref Mavigün’ün hayat hikâyesi anlatılır. Hayalindeki kulübede karısı ve yakın çevresi sebebiyle huzur bulamaz. Akengin, Şeref Bey ve karısı Bahriye arasında geçen diyaloglarla İdeal eş ve doğru evlilik gibi konularda okura dolaylı yoldan mesajlar verir.

Akengin’in *Oğuz Dede* adlı romanı ise 1990 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Roman; Kasaba, Dört Arkadaş, Evde, Odun Taşırken, Çare Peşinde, Refika’nın Haberi, Çember Daralıyor, Ödev, Oğuz Dede Anlatıyor, Dönüş, Mahmur Düşünmeye Başlıyor, Yetimlik Günleri, Orhan Duyurmak İstiyor, Şükrü Bey’le Tanışıyorum, Kaçış Önleniyor, Yaradılanı Severiz ve Günler Geçip Giderken başlıklarına ayrılmıştır. Yazar, bu romanının yazılış öyküsünü şu sözlerle anlatır:

Kafamda yeni bir roman tasarısı vardı. Yediden yetmişe herkese hitap etmesini düşündüğüm bir roman olacaktı. Hareket noktam şöyleydi: Tom Amca’nın Kulübesi, şefkati, merhameti, sevgiyi yakalamış, evrensel kabul görmüş bir eserd. Orada herkesin her yaş insanının alabileceği etkiler vardı. Fakat eser yine de Hristiyanlık kültürünün bir ürünüydü. Bu topraklar Oğuz yurduyd, Dede Korkut’tan fısıltılar yayar gibiydi. O halde Tom Amca’nın yerine bir Oğuz Dede neden olmasın ki? Romanımın ismi çıkmıştı ortaya...Artık şehirde, kasabalarda köylerde dolaşırken Oğuz Dede’yi hep yanımda hissediyordum. Yazılı not tutma alışkanlığım pek yoktu. Lakin kafam ‘Oğuz Dede’ notlarıyla dolmaya başlamıştı. (Akengin, 2010, 71-72)

Romanda küçük bir kasabada yaşayan ortaokul öğrencisi Mahmut’un okul ve aile çevresinde gelişen olaylar anlatılır. Oğuz Dede, romanın ilerleyen kısımlarında anlatıcı

durumuna geçer. Geriye dönüş tekniği ile seferberlik yıllarındaki ibret verici ve mücadelelerle dolu hayat hikâyesini Mahmut'a anlatmaya başlar. Böylece Mahmut Oğuz Dede'yi yetiştiren Türk kültür mirasını tanımaya ve düşünmeye başlar.

Yazarın *Sarkaç* isimli romanı 2000 yılında yayımlanmıştır. Roman, Süheyla'nın anne ve babasını kaybettikten sonra çocukluk ve yetişkinlik dönemlerini anı biçiminde anlattığı olaylardan oluşur. Babası Davut Bey'in ölümü Süheyla'yı anılarını anlatmaya iter. Aldığı psikoloji eğitiminin de etkisiyle hayatı ve geçmişini sorgulamaya başlar. Maddiyat düşkünü annesi ile manevi değerlere öncelik veren babası, eşi Vedat'la olan ilişkileri, Erzurum ve Üsküp şehirlerinde yaşananlar, Bekir'e olan ilgisi ve kardeşi Doğan'la olan zıtlıkları romanın çerçevesini oluşturur.

Aşka Verilmiş Muhtıra, yazarın 1980 öncesi yaşanan kardeş kavgalarının dış odaklarca tasarlanmış ve uygulamaya konulmuş bir senaryo olduğunu vurgular. Roman 2005 yılında yayımlanmıştır. Avukat Selim'in 12 Mart 1971'den itibaren hayat seyrinin nasıl değiştiği; ailesinin ve çevresindeki insanların bu değişimlerden nasıl etkilendiği konu edilmiştir.

Akengin'in aziz şehitlerimize ithaf ettiği romanı *Karınca Düşü* 2016 yılında yayımlanmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki terör sorunu karşısında çözüm üreten bir tasarımı işler. Roman Kars'ta yaşayan Avukat Fazıl'ın bu tasarısını hayata geçirmek amacıyla yurdun çeşitli bölgelerine yaptığı seyahatler ekseninde devam eder.

2.3.3. Hikâyeleri

Yahya Akengin hikâye türündeki eserleri *Beş Hikâye Bir Destan* adıyla Akçağ Yayınları tarafından 2017'de yayımlanmıştır. Hünkâr Nine adını taşıyan ilk hikâyede Rıza ve Saim adlı sinema sektöründe çalışan iki arkadaşın aradan uzun yıllar geçtikten sonra bir yayla evinde buluşmaları anlatılır. Saim, arkadaşı Rıza'dan dinlediği Hünkâr Nine'nin hayat hikâyesini sinemaya aktarmak ister. Bu vesileyle Hünkâr Nine'nin hikâyesi okurlara anlatılmış olur. Hünkar Nine, aynı zamanda Yahya Akengin'e çocukluk yıllarında seferberlik anılarını anlatan bilge ihtiyarlardan biridir:

Hele bir Hünkar ninemiz vardı ki, onun anlatmış olduğu, her bir hikâyenin bir roman olabileceğini şimdi düşünebiliyordum. Seferberlikteki göç yolculuğunda kaybolan iki oğlundan söz ederken gözlerinden akan yaşlar, Çoruh Nehri'nin bozbulanık akışından daha dokunaklıydı. (Akengin, 2010, 72)

Gün Batımında Ressam, Raci Bey'in tatil için geldiği Antalya'da yıllar evvel kavuşamadığı aşkı Süheyla ile yeniden karşılaşmasını ve geçmişe dönüşünü konu eder.

Mavi Mezar hikâyesinde gazeteci Yurdal, yazılarından dolayı tutuklanmak üzere aranmaktadır. Bunun üzerine dostu Kadri Bey'in gözlerden uzak, doğa ile iç içe olan evine sığınır. Buranın etrafında baraj suları altında kalmış bir yerleşim vardır. Bu suların etrafında dolaşırken Kadri'nin anlattığı hikâyelerden etkilenir. Hikâye, Yurdal'ın tutuklanması ile son bulur.

Selami'nin Aynaları adlı hikâyede Mezunlar Buluşması'na katılan Selami'nin bu vesileyle geçmişine dönmesi konu edilir.

Altıncapı, hatıralarını yazıya geçirmek üzere bir huzurevine yerleşmiş emekli üniversite hocası Şakir Bey'i anlatır. Akengin'in diğer anlatılarında karşılaşılan eski sevgili ile kavuşamama motifi burada tersine işler. Şakir Bey yıllar önce ayrıldığı aşkı Nihayet Hanım ile evlenir ve Altıncapı Huzurevi'nden ayrılır.

Bestekâr isimli hikâyesini ise Akengin, 2021 yılında kaleme almıştır. Emeklilik çağına gelmiş Hilmi Emin müzisyendir. Mükemmeliyetçi kişiliği yaptığı besteleri yayımlamasına engel olmuştur. Jüri üyesi olduğu bir güfte yarışmasında eski aşkı Hande ile karşılaşır. Bu karşılaşma onda birtakım değişimlere yol açar. Hem Hande'ye olan duygularını açığa vurur hem de onun için yaptığı bir besteyi yayımlatmaya karar verir.

2.3.4. Tiyatroları

Yazarın ilk tiyatro eseri *Enver Paşa ve Büyük Ümitler* adını taşır. Bu eserde İttihat ve Terakki yönetimi ile Hürriyet Kahramanı olarak anılan Enver Paşa konu edilir. Yazarın Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşı gibi savaşlarla geçen zorlu ortamında önemli görevler üstlenen Enver Paşa'yı nesnel bir bakışla ele aldığı görülür.

Akengin'in ilk olarak 1987 yılında basılan tiyatro eseri *Eski Çarıklar*, iki bölüm halindedir. Olay, Doğu Anadolu'nun bir nahiyesinde 1921 yılının ilkbaharında cereyan eder. Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında Türk halkının cephe gerisinde yaşadığı zorlular anlatılır.

Aile Bağları adlı oyun ise ilk olarak 1987'de basılmıştır. Eşini genç yaşında iken kaybeden Nermin, lise çağına gelmiş oğlu Ferit'i okutmak için pek çok fedakârlık yapar; zaman zaman fikir ayrılıkları yaşadığı eşinin aile fertleri ile mücadele eder. Oğlu Ferit gençlik çağında kimi hatalar yapsa da eserin sonunda hatalarını anlar.

İki bölümden oluşan *Son Köylü* adlı oyun ise tüm yaşayanlarının zamanla kent merkezine göç ettiği bir köye yerleşen ve burada tek başına yaşayan Şakir Bey'in seçim zamanında yörenin siyasetçileri tarafından kendisine oy vermeleri için ikna edilme çabaları işlenir.

Tarık ve Gülnur ise medyada yer bulması için Şakir Bey’le röportaj yapmakla görevlendirilir. Eser, Şakir Bey’in en sonunda dürüst siyaset yapma düşüncesini yörenin politikacılarına kabul ettirmesiyle sona erer.

Kulübe, Şeref Mavigün’ün kendisinde anısı olan bir dağın eteğindeki bir kulübeye yerleşmesi, kulübenin bulunduğu bölgenin ise bir gazeteci tarafından tanıtılmasıyla değerlendirilmesi anlatılır. Şeref Mavigün, eşine ve etrafındaki kötü niyetli insanlara karşı bu dağ yamacındaki arazinin bozulmaması uğruna çeşitli mücadelelere girişir.

İki bölümden oluşan Sağlık Olsun ise yazarın diğer oyunlarına kıyasla dar bir kişi kadrosundan oluşur. Yazar, bu oyunu 1999 Marmara Depremi’nin ardından kaleme almıştır. Başkahraman Cemal’in etrafında gelişen olaylar, eşi Hale ve arkadaşları Kenan ile Naciye’nin araya girmesi ile Cemal’in evlat edinme fikrini kabul etmesi üzerine kuruludur.

2.3.5. Radyo Oyunları

Ceylan Vurmak adlı radyo oyununda Akengin, yaşı ilerlemiş Halis Bey ve genç iş ortağı Bekir’in av macerasını anlatır. Halis Bey ve Bekir Üçkayalar Yaylası’nda yakalandıkları kar fırtınasından bir çiftlik evine sığınarak kurtulurlar. Bu çiftlikte yaşayan bekçi Seyfi ve karısı Gülcan’ın hayat hikâyesi Halis Bey’i derinden etkiler.

Torosların Öbür Yüzü’nde ise II. Dünya Savaşı yıllarında Torosların bir köyünde çobanlık yapan genç Ali’nin hem okumak hem de çalışmak amacıyla Ankara’ya olan göçü işlenir. Ali, Ankara’ya göç ettikten sonra çeşitli işlerde çalışmış, daha sonra Hukuk Fakültesi’ni kazanmıştır. Bir tesadüf eseri hastanede hemşirelik yapan Lütfiye’ya âşık olur, aşkının peşinden Kanada’ya kadar gider. Ardından Lütfiye ile evlenir. Ancak çocuk sahibi olamazlar. Ali’nin doğup büyüdüğü Toroslar’a bir geziye çıkan çift, Ali’nin ablasının bebeklerinden birini onlara evlatlık vermeyi teklif etmesi üzerine değişir. Böylece bir kız evlat sahibi olan Ali ve Lütfiye yaşama sevinci ve umut dolu olarak bu geziden Ankara’ya dönerler. Yazar, bu eserini oluştururken yakın arkadaşı olan şair Ahmet Tufan Şentürk’ün hayat hikâyesinden yola çıktığını söyler (Akengin, 2010, 66).

Nene Hatun, tarihe 93 Harbi olarak geçen Osmanlı-Rus Savaşı’nda Erzurum Aziziye tabyasındaki Rus işgaline karşı bebeğini beşikte bırakıp savunmaya katılan kahraman Türk kadını Nene Hatun’un bir efsane gibi nesilden nesile anlatılan hikâyesini anlatır.

Plevne Günleri’nde Akengin, 93 Harbi esnasında Plevne kasabasında Gazi Osman Paşa komutasındaki Türk askerlerinin Rus ordularına karşı savunma ve direnişini konu eder.

Şirket Koltuğu radyo oyunu özel bir şirkette yaşanan çarpık iş ilişkilerini ele alır. Şirketin genel müdür yardımcısı olan Burhan, genel müdür olabilmek için çeşitli hilelere başvurur. Ayrıca şirket üzerinden şahsi maddi çıkarlar elde eder. Ancak tüm bunlar şirketin yeni genel müdürü Cavit Bey'in dikkatinden kaçmaz. En sonunda işini ve itibarını kaybederek cezasını bulur.

2.3.6. Denemeleri

Yahya Akengin'in deneme türündeki eseri *Gece Yarısı Yazıları* adını taşır. 2015 yılında Akçağ Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Yazar, kitabıyla aynı adı taşıyan ilk yazısında yaşadığı tecrübeleri aktarma isteğini dile getirir. Bu yazı dışında kitapta otuz deneme yazısına daha yer verilmiştir.

2.3.7. Anıları

Siyasetname ya da Bir Seçim Hikâyesi, yazarın siyasete atıldığı 1995 yılı seçimlerinden bir yıl sonra, 1996'da yayımlanmıştır. Bu eserde anlatılanlar yazarın 1995 yılında Bayburt'tan milletvekili adayı olduğu dönemi içine alır.

Akengin, “Biraz da siz beni dinleyin hatıralar” diyerek *Bir Semaverlik Muhabbet* adlı ikinci anı türündeki eserini ilki 2010'da ikincisi 2013'te olmak üzere iki baskı halinde yayımlamıştır.

2.3.8. Senaryo

Hücumdadır Mezar Taşları: Alparslan Malazgirt, yazarın senaryo biçiminde kaleme aldığı tek eseridir. Akçağ Yayınları tarafından 2009 yılında yayımlanmıştır. Akengin, bu senaryosu ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca düzenlenen bir yarışmada mansiyon ödülüne layık görülmüştür. Senaryo altmış dört bölümden oluşur. Selçukluların Anadolu akınlarını konu alan senaryo geniş bir kişiler kadrosuna sahiptir. Selçukluların Anadolu topraklarını fethetme ve vatanlaştırma kararları sonucunda gerçekleşen olaylar silsilesi işlenmiştir. Olaylar anlatılırken eş zamanlı olarak Bizans İmparatorluğu'na da yer verilmiştir. Yahya

Kemal'in Süleymaniye'de Bayram Sabahı adlı şiirinden dizelerle son bulan senaryoda Anadolu'nun ebediyen Türk kalacağı iletisi ile son bulur.

3. YAHYA AKENGİN’İN ESERLERİNDEKİ HALK BİLİMİ UNSURLARI

Çalışmanın bu bölümünde Yahya Akengin’in eserlerinde yer alan halk bilimi unsurları tespit edilmiştir. Türk kültüründen beslenen bir yazar olarak Akengin’in eserlerinde pek çok folklorik unsur yer almaktadır.

3.1. Dil ve Anlatım

Bu başlık altında Yahya Akengin’in ele alınan eserlerindeki dil ve anlatım özellikleri; konuşma dili, ağızlar, lakaplar ve ad verme özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Ayrıca bu kategorilere ilişkin örnekler verilmiştir.

3.1.1. Lakaplar, Ad Verme

Lakaplar, ad biliminin inceleme alanlarından biridir. Genellikle kırsal kesimlerde, köy ve kasaba gibi küçük yerleşim yerlerinde daha fazla kullanılmaktadır.

Yeryüzünde ad verme eyleminden yoksun tek bir topluluk ya da toplum görmek mümkün değildir. İnsanlar bir kişinin, bir nesnenin, bir durumun ya da bir olayın adını koymadan; onu bir işaretle, bir sıfatla, bir özellik ile nitelendirmeden rahat edemezler. Belli olan, belirli kılınan, bilinen şey insanı rahatlatır; karışıklığı, yanlışlık ve yanlışlığı önler, ilişkiyi düzenler (Erol Çalışkan, 2016). Yahya Akengin’in incelenen eserlerinde kahramanların fiziksel, kişisel özellikleri, meslekleri ve akrabalık durumları vb. niteliklerine göre lakaplar aldığı görülür. Eserlerde tespit edilen lakaplar şunlardır:

- “-Kamburundan dolayı kendisine Guzzuk Hönker diyenleri haşlardı.” (BHBD, s. 17).
- “Deli Mithat da boynunu boğazını sıkıca sarara yola düşmüştü.” (BHBD, s. 30).
- “Şakir Bey’in yaşlı bir aslan yelesi gibi omuzlarına inen ak saçları dolayısıyla kendisi hakkında farklı nitelemeler vardı. Filozof bunlardan bir tanesiydi.” (BHBD, s. 46).
- “Osman – Selamünaleyküm Şakir Hoca.

Şakir – Ve aleykümselam Talaş Osman... Hoş geldin dostum, kardeşim, köylüm, komşum. (Sarılırlar) Yalnız mı geldin?

Osman – Ee, bana boşuna mı Talaş Osman demişler. Herkesten önce geldim işte.” (SK, s. 42)

- “Elimizde kalan son toprak parçasını da sattım Topal Niyazi’ye” (EÇ, s. 10).
- “Enver Paşa – (Enver Paşa tekrar tekrar bakar belgelere) Hayret... Peki, Kara Kemal bütün bunları biliyormuş da şimdiye kadar niçin söylemedi bize?” (EPVBÜ, s. 170).
- “Öteden beri evimizin konukları, ailemizin dostları olan Râif amca, Mirim Süleyman Efendi, -hitaplarına Mirim diye başladığı için adı öyle anılır olmuştu- Filozof Tahir Bey -ki Filozof namını dostları eklemişti ona- hepsi babamın neşesine ortaklıklar.” (Sarkaç, s. 27).
- “Diğer hocalar da ona Rıza Baba dediklerine göre, onun farklılığını herkes kabul ediyor demektir.” (DA, s. 57).
- “Duymaz mısın? Kara Fatma derler, bir Türk kadını Ahmet Muhtar Paşa’nın askerleri ile yarışmış. Onlar da bizim gibi kadınlardır işte!” (NH).
- “Kuşçu Murat’ın oğlu Remzi, tarlalarının suyunu kestiği için içerlediği Rahim’e, şuralarda bir yerde saldırmıştı tırpanla.” (YD, s. 19).
- “Mustafa, Deli Keleş’ten korkardı.” (ÖY, s. 20).
- “Deli Durmuş, araladığı gözlerine ilişen bir kâğıt parçasını yerden aldı, cebine koyarak yürüyüp gitti.” (DA, s. 121).
-

3.1.2. Ağız ve Konuşma Dili

Bir dil ya da lehçenin içerisinde bölgeden bölgeye değişim gösteren, konuşma ayrılıklarının görüldüğü küçük kollara ağız denmektedir. Konuşma dili ise herhangi bir bölgenin ağız özelliklerine göre şekillenmiş, günlük hayatta konuşurken kullanılan doğal dildir (Korkmaz vd. 2005, s. 37). Türkçenin önemli dil alanlarından birini de ağızlar oluşturur. Yahya Akengin’in eserlerinde doğup büyüdüğü coğrafya olan Erzurum ağzının izlerini görmek mümkündür. Köyden kente göç etmesine rağmen kahramanların ağız özelliklerini korudukları görülür. Akengin’in eserlerinde özellikle kırsal kesimden seçtiği kahramanlarını ağız özellikleriyle konuşturur. Ayrıca konuşma diline özgü öğeler göze çarpar. Erzurum ağzı, Batı Trakya ağzı, Karadeniz ağzı bunlardan bazılarıdır.

Şiirlerde ise Eski Anadolu Türkçesinden Türkiye Türkçesi ağızlarına kadar gelen kelimelerin varlığı dikkati çeker.

➤ “Selettin’im, Bülettin’im...Selettin’im, Bülettin’im...diye feryat ederken gözlerinden pınar gibi akan yaşların ardı arkası gelmiyordu.” (BHBD, s. 13).

➤ “Osman – Gelirken Söğütlü Dere’nin kıyısına indim. Gazeller üzerine bir oturdum, bir dinledim o suyun sesini Şakir Hocam... Meğer ne çok göresimişem... Sana bir şey diyeyim de gülme sakın ha! Bak ne diyecem... Ayıptır söylemesi tezek kokusunu bile özlemişem.” (SK, s. 43).

➤ “4. Konuk – Şeherde söyleyemedik, burada rahat rahat konuşalım dedik...” (SK, s. 55).

➤ “Çoban – (Bakracı bırakır, sobaya ve borulara takılır) Bunları da getirdiğine göre, essahtan burada kışlayacaksın demek... (memnun) Odunları kırmaya da yardım ederim.

Şeref – (Babacan) Biricik komşum benim. Dostum.

Çoban – Ha, ne diyecektim... Şu gazatacı var ya hani geçen gün buraya gelen...” (K, s. 68)

➤ “Çoban – Onu dinlerken yüzüne bakarım da neye dalar bu Şeref emmi diye yüzüne bakarım amma bir şey de anlayamam doğrusu.” (K, s. 69).

➤ “Şeref –Hayrola Selim?

Çoban –Hayır mı var bey. Bizim kahpe avrat zurnacıyla kaçmış.” (K, s. 105).

➤ “Dudu – (Şükrü’ye) Benim sana ayrıca anlatacaklarım var Şükrü kardaş.. (Feride’ye) Benden söylemesi Feride Nine, eğer bu gece bu evi aşkıya basmazsa iyi...

Feride: Biz de şikâat ederiz.

Dudu: Feride neneye bak. Kimi kime şikâat edeceksiniz. Koskoca nahiyede üç tane candarma vardı, onları da kövlere çıkarmışlar.” (EÇ, s. 34).

➤ “Dudu – De hele de... Sen hükümet adamısın bilirsin...” (EÇ, s. 38).

➤ “Vatandaş – Kimmiş bu gelen bre?

Temizlikçi – (Küçümser) Bre duymadın mı hâlâ, Enver Bey gelir...

Hürriyet Kahramanı Binbaşı Enver Bey...

Vatandaş – Abeya o ne zaman gelecekmiş o?” (EPVBÜ, s. 65).

➤ “Kıymetli gonşular, yani Bekir’in gonşuları bizim de gonşularımız...Böyle günlerde biz ilahiler söyler, ilahiler dinleriz... Şimdi ben de bir ilahi söyleyeyim size...” (S, s. 29).

- “Bu merhalede Necati, genel geçer çizginin dışına taşar ve Gavur Necati lakabıyla anılmaktan sinsice bir zevk duyar. Bu lakapta, gerçek anlamdan ziyade “Yiğit, lakabıyla anılır.” esprisi saklıdır. (S, s. 59).
- “Hayri ise başka aşırılıklara vurmakta bulur çareyi. Molla Hayri diye adlandırılmakla bir iç tatmine ulaşmıştır.” (S, s. 59).
- “Aklına Kaçak Tayyar diye anılan bir yaşlı geldi ama olmazı. Çünkü kaçak lakabı, savaş yıllarında askerden kaçtığı için takılmış.” (OD, s. 50).
- “Emmi, nerdesin emmi... şu herife bak hele... anarşit midir nedir?” (YD, s. 38).
- “Çocukluğunda, gözyaşlarına şahitlik ettiği, Büyük Bibi dedikleri, babasının amca kızı bir halaları vardı. (KD, s. 36).
- “Halis’in de gözleri dolmuştu. Bayburt söyleyişiyle o da dolukmuştu.” (KD, s. 139).
- “Abdi öfkeleni:
- Zaten etrafta herkes diyor ki, sizin köyün öğretmeni vükelâ, kendini beğenmiş...” (DA, s. 23).
- “Ağulu dalların gölgesinde” (SVÇ, s. 60)
“Alışmışım soğuk suya, ıssı sular içemedim” (SVÇ, s. 61).
- “(H)Aklıdır a be bu Erzurumlu! Koskoca Osman Paşa ne durur ne düşünür daha?” (PG).
- “Bre ne ister bizden Çavuşum bu sarı düşman?” (PG).
- “Yaşadık **uşaklar**... Yaşadık...” (ÖY, s. 7).
- “Hiçbir tanesini sağ komamışlar.” (EÇ, s. 20).

3.2. Geçiş Dönemleri

İnsan hayatında doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç önemli geçiş dönemi bulunur. Bu geçiş dönemlerinin her biri ayrıca kendi içerisinde alt bölümlere ayrılır. Pek çok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel nitelik taşıyan ritüeller söz konusu üç önemli geçiş etrafında meydana gelmiştir. Bu ritüel ve inanmaların ortak amacı ise kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu ortaya koymak, kişiyi kutsamak ve bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek:1995, 131).

Öte yandan ait oldukları coğrafyaya göre şekillenen bu geçiş dönemi inanmalarının eski Türk kültürüyle ilişkili olduğu yönleri vardır. İslam kültür dairesine girildikten sonra Türk

kültürüne ait unsurların bir kısmı değişmeden yaşatılmaya devam ederken bir kısmı İslami kültürün etkisiyle yeniden yapılanmıştır (Artun, 1998, 107).

Antropologlar ve halk bilimcilerin yaklaşık yüz yıldır üzerinde çalıştığı geçiş dönemleri Arnold Van Gennep tarafından ortaya konulmuştur. Bireye içinde bulunduğu durumdan başka bir duruma geçişte yardımcı olan inanma, âdet ve pratiklerin varlığı geçiş dönemlerinin en önemli niteliğidir (Çobanoğlu; 1999, 160).

İncelenen eserlerde geçiş dönemlerinde kümelenen âdet, inanma ve pratikle ilgili unsurlar doğum, evlilik ve ölüm başlıklarında verilmiştir.

3.2.1. Doğum

Doğum, insan hayatının başlangıcıdır. Doğumla birlikte aileye ve topluma yeni bir üye katılmakta; böylelikle soyun ve türün devamı sağlanmaktadır. Çocuk sahibi olma ve çocuk yetiştirme başka toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da kültürel kimliğin bir parçasıdır. Bu durum, çeşitli âdet ve inanmaları da beraberinde getirmiştir. Günümüzde modern tıp bilgisi ve uygulamalarının yanında söz konusu âdet ve inanmalar varlığını sürdürmektedir (Maden, 1991, 355).

3.2.1.1. Çocuk Sahibi Olma

Akengin'in eserlerinde çocuk sahibi olma, çocuksuzluk, çocuğun cinsiyeti gibi doğum öncesi ve doğum sonrası dönemlere ait olaylar bulmak mümkündür.

- “Sizin de evlatlarınız vardır Sultanım, Melikşah gibi bir gözbebeğiniz vardır... Eğer büyüklüğünüzü gösterir, bağışlarsanız, bir ana yüreğini de şenlendirmiş olursunuz...” (HMT, s. 97).

Çocuk sahibi olmak, anne ve babanın kültürel kimliğini geliştirmenin yanı sıra soyun devamı için gereklidir. Oğuz Dede romanında erkek çocuk sahibi olmanın soyun devamı olarak algılandığı görülür. Ayrıca çocuğun cinsiyeti onun nasıl eğitileceğini de tayin eder.

- “–Ama kızlarımız... Onları sevmiyor musun yoksa?
–Sevmez olur muyum Fatma. O nasıl söz. Ama bu oğlan bizim ocağımızın tek umudu... Kızlar geçip gidecek, o yaşatacak soyumuzu.. canım, oğlan çocuğu bu, bırak biraz rahat serbest yetişsin...Bir erkek çocuğu rahat, serbest büyürse ne zararı olur ha? Ama kız çocuğu öyle değil, ne kadar baskı altında büyürse o kadar iyidir.” (OD, s. 11).

3.2.1.2. Çocukсузлук

Türk kültüründe çocuk sahibi olamama durumu anne baba için kültürel kimliğin kaybı ve kadınlık statüsüyle ilgili bir eksiklik olarak görölmektedir. Sağık Olsun eserinde çocukсузлук motifi işlenir:

➤ “Kenan – Çok istedim, ama olmadı... Karım kısır çıktı Cemal...

Cemal – Bıraksaydın, yenileseydin...

Kenan – Onu çok seviyorum Cemal. O da beni... Ama ikimiz de çocuk özlemiyle kavruluyoruz.” (SO, s. 164).

3.2.2. Evlilik

Aile birliğinin karakteristik kurumlarından bir tanesi evliliğdir. B. Malinowski, aileyi bir grup veya örgüt olarak tanımlarken evliliğın çocuk yapmak ve yetiştirmek üzere yapılmış bir kontrat olduğunu ifade eder (Gökçe, 1991, 509). Sedat Veyis Örnek (1977, 185) evlilik kavramını şu sözleriyle açıklamıştır: “İnsan yaşamının ikinci geçit dönemi olan evlilik, gerek kızın ve erkeğın sosyalleşme sürecinin önemli bir basamağın oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin belirlenmesi ve düzenlenmesi açısından her zaman, her yerde önemli bir olay olarak kabul görmüştür.”

Akengin’in eserlerinde sosyal bir olay olan evlilikle ilgili örf ve âdetlere; söz kesmek, nişanlanmak, nikah kıymak gibi pratiklere, evlilik biçimlerine, eş seçimine yer verdiği görölr.

3.2.2.1. Eş Seçimi

Eş seçimi konusunda ailelerin birinci derecede söz sahibi olması, gençlerin tam bir özgürlüğe sahip olmaması ve bu duruma boyun eğmeleri Yaralı Dağlar romanında Şeref Bey üzerinden işlenir. Şeref Bey ailesinin kendisi için uygun gördüğü kızla evlenir. Kızın iyi bir aileye mensup olduğu, ailenin gelenek göreneklerini sürdürdüğü söylenir. Şeref Bey de bu evlilikle mutlu olacağını düşünür. Ancak eşi ile dünya görüşleri çok farklıdır. Bu nedenle umduğu gibi olmaz. Halbuki Şeref Bey’in kendi doğup büyüdüğü yörenin kızları ve gelinleri böyle değildir. Aşağıdaki satırlar Şeref Bey’in geleneksel Türk aile yapısını özetler niteliktedir.

- “Ailelerin birlik ve beraberlik içinde oluşlarını, biraz da törelerin eğittiği bu uysal gelinlerin varlığı sürdürürdü. Onlar evin yeni emaneti, evdekiler de onların yeni canları olurdu. Kaynana, gelinine kızı gibi bakar, bazen de üstün tutardı. Kaynata yine öyle. Kayın ve görümceler, gelinlerinin kendilerine baştan gösterdiği saygının azalmaması için daha ağırbaşlı, olgun davranmaya yönelme gereği duyarlardı. Gelinin yaptığı hizmetin ayrı bir yeri vardı. Bütün aile fertlerinin en tatlı sohbetleri, gelinin demlediği, servis yaptığı çayların yudumlandığı saatlerde olurdu. Gelinin yüzü güler, yaptığı bu hizmetten duyduğu memnuniyeti yansıtan gülüşten dolayı çaylar güler, yanında dilim dilim limonlar gülerdi. Herşey, her zaman güllük gülistanlık mı olurdu? Dargınlık kırgınlık olmaz mıydı? Hepsi olurdu. Ama sağnak gibi gelir geçer, ardından gelen barış havası, sağnağı izleyen tatlı güneşlere benzerdi.” (YD, s. 79).

Sürekli bir hayat birliği olan evlilikte eşlerin ölene kadar yuvalarını ayakta tutması kabul görmüştür. Ancak bazı durumlarda evlilik birliği hukuken sona erebilir. Türk toplum yapısında boşanma kabul edilmiş bir durum değildir. Akengin, Yaralı Dağlar romanında eşler arasındaki anlaşmazlık, geçimsizlik ve bağdaşmazlığa rağmen evliliğin sürmesinin altını çizer.

- “Öyle yetiştirdiler bizi. Namus meselesi olmadıkça kadın boşanmaz, dediler.

Sana tahammülümü biraz da bu inancıma borçlu olduğumu iyi bil.” (YD, s. 93).

Aile, kadın ve erkeğin birlikte yaşama gereklerine ve davranış kalıplarına uyacak biçimde, iş bölümüne dayanan yeniden üretim birimi (Tolan, 1991, s. 208) olarak tanımlanabilir. İncelenen eserlerde aile bireyleri arasındaki dayanışma, eşler arası sevgi, saygı ve güven gibi kavramların evliliğin yürütülmesinde önemli unsurlar olduğu görülür. Bu durum hitaplarda dahi kendini gösterir:

- “Seferiye Hatun –Benim Sultanlar Sultanı yiğit Alp Arslan’ım... Sen nice belaların çemberinden geçtin bugüne kadar. Sana inanıyorum, sana güveniyorum... Bunu da aşacaksın...”

- Alp Arslan –Evdeşim, yoldaşım, alınyazım, Melikşah’ımızın anası... Bu sefer başka sefere benzemez...Bu bir kader çarpışması olacak... Bütün budunumuz, soyumuz ve gelecek nesillerimiz için...Yaratamız yüce Rabbimizden şehitlik dileğiyle yola çıkıyorum... Yerime Melikşah’ın geçmesini vasiyet edeceğim... Senin, oğlumuzun yanında olman gerek... Bilirsin, Selçuklu’da taht kavgaları da düşmanla savaş kadar çetindir. Ben işte o çetin

günler gelip çatarsa Melikşah'ımızın yanında bulunmanı istiyorum... Hakkını helal et hatunum... (HMT, s. 102-104).

Kırsal kesimde evlenme çağına genç kızların evin maddi yükünü hafifletmesi bakımından kısa sürede evlenmesi tercih edilir. Akengin, bu duruma Dönüş Acıları romanında şu ifadelerle yer verir:

- “Bilirdi ki yetişkin bir kızın kısmet bulması için uysal ve ağırbaşlı tanınması gerekirdi. Anne ve babası için de omuzlarına çöken geçim yükünü biraz hafifletmenin yolu, yetişen kızların evlenip gitmeleri idi.” (DA, s. 67).

3.2.2.2. Kız İsteme

Kız isteme töreni evlilik öncesi önemli aşamalardan biridir. Anne baba rızasının alınmasından sonra bazı kalıp ifadelerin söylenmesiyle kız isteme eylemine geçilir.

- “Ali – Hanımefendi biz şimdi kızınız Türkân Hanım'ı, Allah'ın emri, Peygamberin kavli ile oğlumuz Ferit'e almak istiyoruz.” (AB, s. 248).
- “Genç – Oysa şimdi nişanlansaydık...
Münire – Annemle babam razı olur mu hiç?” (K, s. 74).

3.2.2.3. Söz Kesme ve Nişan

- “Sonbahar sarılıklarını kuşanan İstanbul'da kendisini bekleyen bir de mutluluk haberi vardı. Oğlu Bahadır, sevdiği kızla sözlenmek istediğini annesine iletmişti.” (KD, s. 83).
- “Gençliklerinde nişanlanmış ve ayrılmışlardı. Nereden, nasıl olmuşsa duymuş Şakir Bey'in bu huzurevinde olduğunu. Elinde tuttuğu çiçek demeti, Şakir Bey'in o nişanlılık günlerinde kendisine sunmuş olduğu demetin hemen hemen aynısıydı.” (BHBD, s. 48).
- “Şimdi İstanbul'daki önceliği, bu hayırlı olayı gerçekleştirmek olacaktı. Öyle yaptı Fazıl Bey. Oğluna kız isteme, söz kesme bahtıyarlığını sindire sindire yaşadı.” (KD, s. 83).
- “Tut... Biri nişan sözü ,biri de nikâh yemini olsun.” (SK, s. 73).
- “Nişanlına, Oktay'a çok güvenirdim. Söyle bakalım, nasıl oldu da ayrıldınız?” (SK, s. 76).

3.2.2.4. Düğün

Evlenecek bireyler hangi toplumsal çevreye mensup olursa olsun bir dizi gelenek görenekle karşılaşır. Evliliğin nihai aşaması olan düğün Türk kültüründe önemli bir yer tutar.

- “Düğün veya askerden dönen olacağı zaman, köyün çocukları günlerce önceden aralarında bunu konuşur, kendilerine göre bazı hazırlıklar yaparlardı.” (ÖY, s. 5).
- “Ağabeyimin düğünün bu bahçede yapılmasını çok istemişti. Ama Tülay yengem ve ailesinin şiddetli itirazları karşısında bu arzusu gerçekleşmemişti.” (S, s. 17).
- “Burada akşam bir düğün olacaktı. Suat bu düğünü görmesini istiyordu kadim dostu Fazıl’ın.” (KD, s. 66).

Kimi zaman da düğünde gelenek olarak devam etmemesi gereken uygulamalar vardır. Düğünde ateşli silahlar kullanmak bunlardan biridir.

- “Fakat bu güzelliklere aniden karışan silah sesleri yüzlerinin gerilmesine yol açmıştı. Ayrı bir masada kafa çekmekte olan Yörük gençleri aşka gelmiş, tabancalarını ateşliyorlardı. Yıldızlara mermi sıkıyorlardı. Derenin duru sularını bulandırıyorlardı. O an Enver’in aklından şimşek hızıyla bir düşünce geçti. Bu tatsız geleneği değiştirmek için çalışmalıydı.” (KD, s. 69)

Ceylan Vurmak adlı radyo oyununda düğün yapıp tüfek atamadığı için hayıflanan Seyfi ile karısı arasında yine bu gelenekten söz edilir:

- “Gülcan – Can atıyorsun silah çekmek için?
Seyfi –E düğün edip tabanca patlatamadık, içimde bir eksiklik hep. Yeri gelip de ateş ettiğimde o boşluğu doldurmuş gibi olurum.” (CV).

3.2.2.5. Evlilik Biçimleri

Hünkar Nine hikâyesinde bir evlilik biçimi olan levirat konusuna değinilir. Bağlı ve Sever çalışmalarında (2005, 10) laviranttan şu sözlerle bahseder: “Dul kadının ölmüş olan kocasının erkek kardeşi ile evlenmesi ya da evlendirilmesidir. Bir erkek öldüğünde geride eşi ve çocukları kalıyorsa, kalanlara daha iyi bakacak ve aynı zamanda aile bütünlüğünü de

bozmayacak bir evlilik amacıyla yapılan bu evliliklerde, çoğunlukla evlenen kişilerden ziyade ailenin kararıyla gerçekleşmektedir.”

- “Ailemin birliğini sürdürmek, ayrıca dışardan gelebilecek yanlış yorumları önlemek için Alişan Çavuş dedem, Hünkâr Ninemi Yudan Köyü’nde iken nikâhına almıştır. Ancak şehit ağabeyinin eşini bir türlü içine sindiremez. Memlekete döndükten sonra bir evlilik daha yapar. Hünkâr ninem bu defa kuma sahibi olmanın acılarını da tatmış olur.” (BHBD, s. 17).

Geleneksel hayatın veya sosyo-kültürel örgütlenmenin temelini oluşturan evlilik biçimlerinden biri de akraba evliliğidir. Akraba evliliği konusuna Yaralı Dağlar romanında yer verilir.

- “–Şey yani... Senin, Zehra’yı istemediğini anladıktan sonra, küstü bize amcangil...
–Ne demek oluyor anne... Benim Zehra’ya hep kardeş gözüyle baktığımı bilmiyorlar mı?” (YD, s. 22).

Özellikle kız çocuklarının evlilik konusunda söz sahibi olamaması erken yaşta evlenme sorununu beraberinde getirir. Kulübe eserinde yazarın bu duruma karşı çıktığı kahramanların diyaloglarından açıkça görülür.

- “Saniye – Kaç yaşında?
Çoban – On bir.
Saniye – Az daha büyük olsaydı baş göz ederdik. Sen de kurtulurdun.” (K, s. 108).
- “Bazılarının dul herife hem de bir çocuk üstüne gidiyormuş demelerine kız tarafı aldırmadı.” (DA, 68).

3.2.3. Ölüm

Ölüm, insan hayatının geçiş dönemlerinden sonuncusunu oluşturur. İnsan yaşamının son durağı olan ölümle ilgili inanmalar, rit ve ritüeller, dualar dünya kültürlerinde değişik biçimlerde de olsa az ya da çok bulunmakta ve icra edilmektedir.

Türkler kaçınılmaz ölüm olgusu üzerine birtakım görüş ve anlayışlara sahip olmuşlardır. Zaman içinde farklı dini ve kültürel muhitlere dâhil olan Türklerin ölüm üzerine düşünceleri de değişiklik göstermiştir. Tengricilik, Tengrizim veya Geleneksel Türk Dini bu düşünce biçimlerinin temelini oluşturur. Bu bağlamda Türkler, tının bedenden ayrılması; başka bir deyişle ruhun veya canın bedenden çıkması olarak algılamışlardır (Ersoy, 2002, 86).

İncelenen eserlerde ölümle ilgili geleneksel Türk inanç ve uygulamalarının İslamiyet çerçevesinde kendine yer bulduğu söylenebilir.

3.2.3.1. Ölüm Sonrası Âdetler

Hünkar Nine hikâyesinde, Hünkar gelinin kayınpederi göç esnasında ölür. Bu ölüm, göç halinde iken yani olağanüstü şartlar içerisinde gerçekleşir. Buna rağmen geleneklere bağlı kalınmaya çalışılır. Bu sırada yapılanlar ölüm sonrası pratikleri göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

- “İşte mola verilen o su kenarında geçirdikleri gece, Hünkar gelinin yaşlı kayınpederi İsmailağa rahatsızlandı. Sabaha kadar sancılar içinde kıvrandı. Kuşluk vakti hayata gözlerini yumdu. Gelinler, kızlar ve çocukların ağlaşmaları başladı ama çok sürmedi. Cenazeyi bu göç yolunda defnetmekten başka çareleri de yoktu. Hünkar gelin aldı kazmayı başladı yanı başındaki tarlayı kazmaya. Yorgan yüzlerini söküp kefen yapan diğer gelin ve kızlar bir yandan da su ısıtmak için harekete geçtiler. Çocuklar ateşe çalı çırpı toplamaya koyulmuştu. Hünkar’ın biri sekiz diğeri on yaşındaki oğulları Selahattin ile Bülent de çevre köylerden cenaze namazı için hoca aramak üzere yola çıkmışlardı.” (BHBD, s. 11).

Göç esnasında ölüm hadisesi benzer biçimde Oğuz Dede romanında da işlenir.

- “Tam karnımızı doyurmaya başladığımız bir sırada biraz öteden ağlamalar gelmeye başladı. Çevredekiler bir arabanın etrafında toplanmaya başlamışlardı. Sonra öğrendik ki bir ölen olmuş. Daha sonra bir tarlanın ortasında mezar eşilmeye başlandı. Ölüyü yıkamadan elbiseleriyle gömdüler. Konuşulanlardan öğrenmiş oldum: Mal can ve namusunu düşmana teslim etmemek için göç ederken ölenler de şehit sayılıyormuş. Aynen düşmanla çarpışırken ölenler gibi. Şehitler de öylece, elbiseyle, yıkanmadan gömülürmüş.” (OD, s. 66).

Anadolu coğrafyasında ölen kimsenin ardından üç gün ile yedi sekiz yıl arasında değişen bir yasa tutma süreci vardır. İnsan doğası gereği çok uzun süreli acıya maruz kalamayacağı için bu süre çoğunlukla kırk günle sınırlıdır. Kırk günlük yas süresi içinde çeşitli uygulamalar yapılır (Örnek, 1974, s. 400). Ölen kişinin ardından kötü konuşulmaz. Hayır ve dua/öväücü sözler ile anılır.

- “Ferit –Kırk mevlidi ne demek anne?
Nermin – Baban... Öte dünyaya göçeli kırk gün oldu ya... İşte onun orada...” (AB, s. 191).

- “Nermin – Biraz önce annem, ölüleri hayırla anmalıyız dedi, ben de öyle yapmak istiyorum.” (AB, s. 195).
- “Keşke, keşke dedi içinden, mezarında Fatıha okuyabilecek kadar az olsaydı bu adama karşı nefretim...Allah inancı içinde ölen herkesi ardından hayırla anmak gerektiğini biliyordu. Ama yaptıklarına bakarak bu adamın bu inancı taşımış olduğuna inanması imkânsızlaşıyordu.” (YD, s. 29).
- “Baban gibi niceleri bu yolda şehit oldu. Eğer çok ağlarsanız ruhu incinir.” (OD, s. 90).
- “Deniz savaşlarında şehit olanların kefeni sular olurmuş.” (YD, s. 31).

3.2.3.2. Vasiyet

Ölüm düşüncesi etrafında söz konusu edilen uygulamalardan biri de aileden devlete kadar uzanan her kurumda görülen vasiyet geleneğidir. İnsanların gençlikte değil yaşlılık dönemlerinde vasiyet etmeleri bu geleneğin daha çok ölümle birlikte ele alınmasına ya da ölümü çağrıştırmasına yol açmıştır.

Birinin (anne/baba, üstad, idarei vb.) bir başkasına (çocuk/akraba/talebe/kendi yolunu devam ettirenler vb.) ölümünden önce yazılı ya da sözlü olarak bıraktığı nasihat vasiyet olarak tanımlanır (Köksal, 2000, s. 289).

Hücumdadır Mezar Taşları adlı eserde Anadolu’nun kapısını Türklere yurt olarak açan Sultan Alparslan’ın Roinenos Diogenes ile Malazgirt Meydan Muharebesine çıkmadan yaptığı konuşma vasiyet-hitâbe niteliği taşır. Bu durum vasiyet geleneğinin yalnızca halk arasında değil devlet katında da yer bulduğunu göstermektedir:

- “Nerede şehit olursam oraya beni bu elbiselerimle defnedin...” (HMT, s. 134).
- “Maveraünnehir’in fethini tamamlayıp döneceğimi de yaz... Şayet dönemezsem bu fetihlerin vasiyetim olduğunu yaz...” (HMT, s. 174).
- “Öleceğini anlayınca da vasiyet etmiş: Beni şu dağın tepesinde, suların bendine bakan bir noktaya gömün demiş...” (YD, s. 20).

Hücumdadır Mezar Taşları adlı senaryo eserinde savaşta gerçekleşen ölüm ve şehitlik üzerine Sultan Alparslan’ın sözleriyle değinilir.

- “Onlara ölümler demeyiniz... Onlar diridirler ve Rabbleri katında rızıklandırılırlar... Bizlere düşen, onlara layık olmaktır. Şimdi, taş ustalarımız ve hat yazıcılarımız onların mezar taşlarını kendilerine yakışır heybette ve güzellikte

hazırlayıp adlarını yazsınlar... Burada meydana gelecek şehitlik, bulunduğumuz bu toprakların hiç silinmeyen mührü olacaktır...” (HMT, s. 149).

3.3. Halk Bilgisi

Halk bilgisi, tabiata dâhil edilen canlı ve cansız varlıklarla ilgili pratik ve inançları konu edinen bir halk bilimi dalıdır. Yahya Akengin’in eserlerine yansımış halk bilgisi örnekleri başlıklar halinde sıralanmıştır.

3.3.1. Halk Hekimliği

Halk hekimleri başlıklı yazısında J. Hufford, halk hekimlerini modern insanca bilinen tüm hastalıkları (siğiller, eklem iltihabı, sancı, cinsî yetersizlik, cilt rahatsızlığı, kanser, vb.) ve tıp biliminde tanınmayan hastalıkları da (sözelimi mal ochio veya kem göz, ruhî çöküntü ve büyücü etkilerini) pratik olarak tedavi eden kişiler olarak tanımlar (Sever, 2007, 79). Akengin’in kimi eserlerinde bu tanıma uygun örneklere rastlanmaktadır.

- “İyi gelir diye ayaklarına kına sarıldı. İhlamur içirildi.” (DA, s. 42)
- “Annesinin tarlada orakla ekin biçerken tutulduğu bel ağrılarına çözümler bulmak için kurduğu ve gerçekleştirmiş olduğu o hayali hatırlatıyordu. Annesinin vücuduna eklemlemiş hafif bir tahta iskemleydi bu. Annesi bu iskemlede dik bir şekilde otururken elindeki orakla ekini biçiyor, bedeni ilerlerken o hafif tahta iskemle de onunla birlikte yürümüş gibi oluyordu.” (BHBD, 45)
- “Çok şeyler bilirdi Rabia teyze... Doktor gibiydi. Anneme bazı bitkilerin ismini söyledi. Onları nasıl kaynatacağını, bana nasıl içireceğini anlattı. ... Bir tepsi içinde, üç tasta üç ayrı sıvı vardı. Birinden kendi eliyle içirdi. Diğeriyse vücudumu ovdu. Üçüncüsünü ertesi gün nasıl kullanacağımı tarif etti...” (S, 69).

3.3.2. Halk Meteorolojisi

Türk toplulukları yüzyıllar içerisinde zengin bir meteoroloji bilgisi meydana getirmiştir. Tabiat olaylarının halk tarafından gözlemlenmesi ve yorumlanması sonucunda ise halk meteorolojisi olarak adlandırılan inanışlar ortaya çıkmıştır. Akengin’in eserlerinde halk meteorolojisine dair geniş söz varlığından yararlandığı görülmektedir.

- “Kar inceden yağmaya başlamıştı. Yağdığı iyi...Havayı yumuşatır, dedi yolculardan biri.” (DA, 33).

- “Şahinde Hanım tabaklara kuru fasülye koyarken pencereden dışarıya bakarak ‘Cemreler de yaklaştı.’ dedi.” (BHBD, 32).
- “Şu an sütlüman olan denizin az sonra nasıl bir çehre takınacağı kestirilemezdi.” (BHBD, 35).
- “Sabahın ilk ayazı geçtikten, kahvaltılarını ettikten sonra kâğıt kalem alıp Merdivenli Kayalıkların dibine oturdu.” (YD, 73).
- “Yükseklerde tutmuş olan kar, şehirde henüz yerleşememişti. Ama keskin bir soğuk vardı.” (KD, 102).
- “Hoyrat savurmada saçlarını meltem” (SVÇ, 11).
- “Karlı günde yola çıkmış poyrazla/ Bir selamdır almadın mı?” (SVÇ, 14).
- “Bulutlar besteler kırk ikindileri” (SVÇ, 64).
- “Sarı çiçek, cemresiz yaylaların hüznü” (SV, 107).
- “Ankara’nın ilkbaharı bazen erken gelir. O yıl da öyle olmuştu.” (ÖY, 90).
- “Üsküp’ün bahar yağmurlarını hatırlıyordum.” (S, s. 62).
- “Erzurum ovasında sıcakların en yakıcı zamanlarıydı.” (KD, s. 10).
- “Çok insan söyler. Ankara’nın yaz akşamları güzeldir.” (KD, s. 29).
- “ Bu arada akşam soğuğu da biraz daha hissedilir bir hal almıştı.” (KD, s. 92).
- “Kış gecesi ayazının nefesleri dondurduğu saatlerdi.” (KD, s. 95).
- “Gök yüzünde boz bulutlar toplanıyordu. Belli ki Erzurum yine saltanatlı kışlarından birine daha niyetleniyordu.” (KD, s. 98).
- “Dışarıda insanı silkeleyen bir poyraz esiyordu.” (KD, s. 106).
- “Arpaçay’ın kıyılarında suyun bir kısmı buz tutmuştu. Bir süre sonra daha çok buz olacaktı burada.” (KD, s. 107).
- “Koğuşun dışından içeriye dolan kar fırtınasının sesini müzik gibi dinliyor.” (KD s. 150).
- “Şehirle kasaba arasındaki yol, kış aylarında sayılı geçitlerden biri olurdu. Hele Canyutan Deresi, bu mevsimde avını bekleyen aç kurt gibiydi.” (DA, s. 32).
- “Kasabasında ve çevresinde soğuk, kar demektir.” (DA, s. 54).
- “Mevsimin ilk poyrazı yüzünde dolaşüyor, savrulan yazmasını elleriyle tutarken, dağınık saçları morarmış yanaklarında dalgalanıyordu.” (DA, s. 68).

3.3.3. Halk Ekonomisi

Halk ekonomisi, halk tarafından geleneksel araçlarla edinilen, öğrenilen ve içselleştirilen kimi unsurları bünyesinde barındıran halk biliminin alt dallarından biridir. Halk ekonomisinin neredeyse insanlık tarihiyle yaşıt sayıldığı düşünülür. Nitekim halk ekonomisi, insanlığın başlangıç çağlarından itibaren toplayıcılık ve avcılık faaliyetleriyle başlamıştır. Halk biliminin araştırma alanına giren balıkçılık, arıcılık, hayvancılık, göçebelik, bağcılık, bahçecilik, bahçıvanlık, meyvecilik, sebzecilik, çiftçilik, esnaflık ve işçilik gibi diğer üretim ve tüketim biçimlerini de ele alan bir sistemin yansıması olarak günümüzde de devam etmektedir (Diken, 2022, 85). Bu bağlamda eserlerde yer verilen halk ekonomisi araçlarının başlıcaları şunlardır:

- “İstanbul’a indiklerinde ceplerinde beşer liralari kalmıştı. O zamanlar bir semtten bir semte dolmuşlar bir kişiyi yirmibeş kuruşa taşıyorlardı.” (ÖY, s. 33).
- “Trabzon’dan İstanbul’a vapur onbeş liraya götürüyormuş. Kalır cebimizde onar lira. Yolda yiyecek için, İstanbul’da Temel Ağabey’i bulmak için bu onar liramız ya yeter ya yetmez.” (ÖY, s. 31).
- “İşçi gündeliği beş liraydı. Mustafa ve Halil gibi on iki on üç yaşlarındaki çocuklar için ikibuçuk lira gündelikle iş bulunabilirdi.” (ÖY, s. 37).
- “Günde yüz elli kuruş artırabilirlerdi. Gündeliklerinin bir lirası yemek içmek masrafı olurdu. O zamanlar bir ekmek yirmi kuruştı. Şimdi bir ekmek yaklaşık yirmi lira olduğuna göre, paranın şimdiki satın alma gücüne bakarak, o zamanki bir lirayı yüz lira kabul edebiliriz. Her gün artıracakları para da şimdiki değere göre yüz elli lira demektir. Mustafa hemen kafasından hesap yapmaya başladı. Ayda kırkbeş lira eder. Okullar açılıncaya kadar dört ayda yüz seksen lira olurdu.” (ÖY, s. 37).
- “Epeyi de var Mustafa, saydım dörtyüz seksen kuruş.” (ÖY, s. 45).
- “Annemin yüklüce sayılabilecek ziynet eşyalarını elden çıkararak, acil borçlar ödenebilir, kalanlar da uygun şartlarla halledilebilirdi.” (S, s. 31).
- “Yükünü boşaltır içimize dirhem dirhem” (H, s. 8).
- “Elini cebine attı, yüzlükleri kavrayıp çıkardı.” (DA, s. 162).
- “Dikkat et oğlum! Metreyi kaydırıyorsun. Metre, litre, dirhem. Bunlarda dürüstlük, titizlik olmadı mı felaket kapıda demektir.” (DA, s. 9).
- “Ekildiği zaman on çuval buğday veren tarlayı iki çuval arpayla üç koyuna satmak... Ne çare...” (EÇ, s. 15).

3.3.4. Halk Botaniği

Halk bilimi çalışma kadrosunun önemli konularından birini halk botaniği teşkil eder. Nitekim geleneksel dünya görüşünün birer yansıması olan halk bilgisi kadroları geleneksel özellikleri bünyesinde barındıran köklü bir ekolojik bilgi birikimiyle ilişkilidir. Bu minvalde hayatın içinden elde edilmiş yerel bilgi, doğayla iç içe yaşayan halklarda daha fazla gözlenir. Yerel bilgi adı altında değerlendirilen bu hususlar çoğu zaman gelenek ve görenekler, halk meteorolojisi, halk tıbbı, halk beslenmesi ve halk mutfağı gibi alanlarda varlık gösterir (Yolcu, 2018, 66). Akengin'in eserlerinde Doğu Anadolu Bölgesi'ne özgü çeşitli ot ve ağaç türleri başta olmak üzere yabancı ortamda yetişen bitkiler kendini gösterir.

- “Kadınlar bir takım otları toplayıp getiriyorlardı. Yenir cinstenmiş. Suya koyup haşladılar. İki yıldır ekilmeyen tarlalarda yaban otları boy vermişti. Büyükler onların arasından bazı dikenli bitkileri koparıp soyuyorlardı. Onları daha önce de yediğimizi hatırlıyordum. Ben de toplayıp soymaya başladım. Haşlanmış otların yanında onları da ekmek gibi yiyecektik.” (OD, s. 75).
- “Asfalta paralel uzayan, salkım söğütlerle uzun kavakların yer aldığı dereboyu başlıyordu.” (YD, s. 9).
- “Ahlat ağacının gövdesi yarıya kadar suda kalmıştı.” (YD, s. 27).
- “Dere boylarının salkım söğütleri/ Tren sesleriyle salınır içimde” (SVÇ, s. 12).
- “Ayrı düştüğüm bayırlardan, yaban güllerle” (SVÇ, s. 23).
- “Zigana'da çamların dibinden süzülerek çıkan suların şırıltısı, Kopdağı'nın ağaçsız yamaçlardaki sarı çiçeklerin yıldız yıldız parıldayışı görülmeye değer manzaralardır.” (ÖY, s. 67).
- “Bir sabah, babam güllerini sulayıp, hastalıklı ayva ağacını incelerken yaklaşan güçlü motor sesine dönüp bakmıyordu bile...” (S, s. 32).
- “Buralar bir Doğu Anadolu parçasıydı ama bölgenin birçok yerinde yetişmeyen meyveler yetişirdi. Güzel kokulu elmalar, iri cevizler, pestillerin anası dutlar...” (KD, s. 19).
- “Onlar fundalıklar arasında ilerlemeye çalışırken aşka gelmiş Yörüklerin silah sesleri devam ediyordu.” (KD, s. 69).
- “Emirga'nın her yanı kaplayan lale bahçeleri şimdi yeni renklere bürünmüş, yeniden dervişçe zikirlerle dalmış, Boğaziçi'nin akşamüzeri esintilerine eşlik ederek hu çekiyor hale gelmişlerdi.” (KD, s. 86).

- “Yokuşun başındaki evlerinin önünden etrafa yayılan yarılmış çam, köknar ve meşe kokuları bu yıl bir başka güzeldi.” (DA, s. 18).
- “Güneşin biraz yükselmesiyle bahçedeki akasyaların altındaki masalara kahve müşterilerinin birer ikişer oturduğu görülür.” (DA, s. 30).
- “Kendiliğinden biten büyüyen çakırdikenleri, ayrık otları, yaban otları kaplamış.” (DA, s. 256).

3.3.5. Halk Mutfağı

Akengin’in eserlerinde halk mutfaklarının gelenekselliğini ve mutfak kültürünü en canlı biçimde görmek mümkündür. Çorbalar, ekmek çeşitleri, pılav, yörelere özgü yemek çeşitleri Anadolu’nun zengin halk mutfaklarının birer göstergesidir.

- “1. Kadın –Bir şeyler yiyebildin mi İsmayıl’ım?
İsmail – Kazankulpu, kâmut, yerelması... Ana, tarlalar yumuşak olduğu için rahat çıkarıp topladım hepsini. Karnım bi doydu ki...
1.Kadın – Öğlene de un çorbası yaparım sana.” (EÇ, s. 10).
- “Besin kaynaklarından mısır ekmeği ve hamsi de buraların çocuklarını güçlü ve sağlıklı yapan özelliklerden biridir.” (ÖY, s. 25).
- “Çalkama sözü buralardaki geçmişe özlem duygusunun farklı bir ifadesi oldu. Ne demek olduğunu soranlara Fazıl Bey tatlı bir cevap veriyordu: Ayran ama bildiğiniz ayran değil, kabarmayı unutmuş ayranlardan değil, tam anlamıyla organik...” (KD, s. 141).
- “Evlerde bu yoncalar haşlanır, sıkılır, birazcık da un katılarak bir çeşit ekmek yapılırdı.” (DA, s. 11).
- “Sofradan tarhana çorbasının buğusu yükselirken kapının zili çaldı.” (DA, s. 83).
- “Çayımız da hazır. Şimdi ısıtırım.” (K, s. 116).
- “Işıkları yansın çay meclisinin/Süzülsün ince belli mahcup gelin” (H, s. 11).
- “Böyle bir ocak başında bulunmayı ömrün bir özeti olarak görürdü. Çaylar içildi.” (YD, s. 84).
- “Beraber çay içer, konuşuruz.” (KD, s. 102).
- “Bak Halil, ekmekle zeytin alalım, vapura binelim.” (ÖY, s. 31).
- “Demli çayı öylece yudumlayıp kokusunu yavaş yavaş ciğerlerime çektim.” (S, s. 67).

- “Şimdi ikisi de çayı kıtlama şekerle içiyordu.” (KD, s. 19).
- “Harmana yakın tarlalardaki patates bahçelerinden aşırıdıkları kumlu diye adlandırılan lezzetli yumruları, çer çöp tutuşturarak közleyip yemelerinin tadını hala hisseder gibiydi.” (KD, s. 36).
- “Kars’taki Âşıklar Kahvesi’nde içtiğim çayların tadını diğerlerinde bulamıyorum.” (KD, s. 39).
- “Şurada bir yorgunluk kahvesi içtikten sonra bizi bekleyen arabaya geçelim.” (KD, s. 63).
- “Bu arada önlerine gelen etli pilav sinisinin etrafında üçü de bunu konuşmaya başladılar.” (KD, s. 69).
- “Sana anlatacaklarım var, gelip bir kahvemi içmez misin?” (KD, s. 84).
- “Bu telefon görüşmesinin ardından, neşeli bir halde gerisin geri, Eminönü’ne döndü Fazıl. Balık ekmek ziyafeti vermek istiyordu kendine.” (KD, s. 115).
- “Varın büyüklerinize selam edin benden. Birlikte olduğunuz sürece yağdan peynire, bulgurdan patatese, yumurtadan soğana kadar hepsi benden...” (DA, s. 26).
- “Pazaryerinde limonata satarken bulduğu Fahri’nin neşesine neredeyse imrenecek gibi oldu İhsan. Yayla buzu... Yayla buzu geldi... diyerek keyifli keyifli bağırıyordu.” (DA, s. 79).
- “Un çorbasını hazır etmedi mi bu gelin daha?” (EÇ, s. 31).
- “O koyunlardan birini keser kavurma ederiz de yersin Osman’la...” (EÇ, s. 16).

3.3.6. Halk Felsefesi

Halk felsefesini gündelik yaşamı oluşturan ve devam ettiren en büyük güç olarak ifade eden Çobanoğlu (2013)’e göre “Türk halk felsefesinin ve dünya görüşünün oluşup şekillenmesinde doğum, düğün, ölüm gibi geçiş törenleri, devlete yönelen toplumsal yapı ve sanal akrabalıklar, göç olgusuna bağlı oluşumlardır.”

Yahya Akengin’in hayat hikayesinden bilindiği üzere ataları göç etme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Buna bağlı olarak göç olgusu yazarın hem şiirlerinde hem de düz yazılarında belirgin bir tema haline gelmiştir.

➤ “Şimdi efendiler, kasabadan göç edenler her yıl gelirler, eş, dost ve akranlarını ziyaret eder, memleket özlemini giderirler. Mahmut ve arkadaşları yaşında olanlar da şehir hayatına ait öyle çok şeyler anlatırlar ki buradaki akranlarını âdeta büyülerler. Anlattıklarının çoğu gerçek değildir, hayal ürünüdür. Ama onlar da buradaki arkadaşlarının meraklarını iyi bildikleri için kocaman kocaman maceralar anlatırlar. Anlattıklarının büyük bir kısmı da çocukça şeyler değildir. Büyük şehirlerin kenar semtlerinin külhanbeylik örnekleridir. İşte buradakilerde de bir özentidir başlar. Töremizdeki oyunların yerini garip garip oyun şekilleri almaya başlar. Şakalaşmalar edep sınırlarını aşar. Büyüklere olan saygı git gide azalır.” (OD, s. 41).

➤ “Cemreler düşmeyen bir yayladan/İkinci göçün kervanı mı bu?” (KYŞ, s. 218).

➤ “Bir köyden bir köye geçmek yeni bir görgü sahibi olmaktır. Kasabayı görmek yeni bir ufuktur, orta büyüklükte bir ilde bulunmak, ülkeye açılmaktır.” (AVM, s. 43).

➤ “Çünkü Kemah’ın hemen her yeri dağlıktı. Köylüleri çoğunlukla gurbetçiydiler. Baharda gider güzde dönerlerdi.” (KD, s. 19).

➤ “İşte bu göç ve gurbet olayları, buranın öteden beri yerleşmiş geleneklerini alt üst etmeye başladı. Yani eskiden de çocuklarımız büyükler gibi düşünmeye, erken yaşlarda sorumluluklar yüklenmeye çalışırlardı ama böylesi değildi.” (OD, s. 40).

Yaralı Dağlar romanında kendisi de felsefe öğretmeni öğretmeni olan Şeref Bey’in dünya görüşü üzerine düşünceleri yer alır.

➤ “Şeref Bey, iki aya yaklaşan bu kulübe günlerinde kainatı ve sonsuzluğu kucaklayan, hayal gücünün bütün sınırlarını aşan, düşünülüp var sayılabilen herşeyi kuşatan, ötelerin ötesi olan Büyük Yaratıcı Kudreti düşündükçe sarsıntılar geçirdi.” (YD, s. 46).

Karınca Düşü romanının kahramanı Fazıl Bey seyahatleri esnasında felsefi düşüncelere dalar.

➤ “Olmaz diye bir şey yoktur... Olamaz diye bir şey de olamazdı... Değil mi ki bedenimiz otobüs koltuğunda iken düşüncelerimiz, Samanyolunda dolaşabiliyor, akşam yıldızı etrafından köy yerindeki harman yerine ulaşabiliyordu.” (KD, s. 65).

- “Diyordu ki içinden bu evrenin oluşumu Bing Beng’le başlamıştı. O halde kıyamet de yok oluşun ardından var oluşun büyük patlaması olmalıydı. Bu demek ki hayatı noktlayan ikinci Bing Beng’in ardından da yeni oluşumlar başlayacak. Mesela cennet ve cehennem gibi...” (KD, s. 122).

3.3.7. Halk Taşıtları

Yerleşim alanlarını birbirine bağlamak üzere kara, hava ve denizde kullanılan çeşitli ulaşım araçları ve bu araçlar etrafında oluşmuş bir ulaşım kültüründen bahsetmek mümkündür. Bu araçların kimi motorlu kimi de yük ve yolcu taşımada kullanılan at, eşek, deve vb. hayvanlardır. Akengin’in eserlerinde ulaşım araçlarının hemen hemen her türüne rastlamak mümkündür.

- “Öküzleri nodulluyordum. Ama daha hızlı gitmiyorlardı.” (OD, s. 75).
- “Hemen gözüne kestirdiği bir kayığı işaret etti.” (YD, s. 17).
- “İlk defa ata biniyorum. Korkarak, ürkerek dizginleri kavıyorum.” (S, s. 46).
- “Bir göç kervanı bu güzele doğru” (SVÇ, s. 8).
- “Bir duruşun olur yelkenli, bir sözlerin/ Gör ki bu limanda bir yolcun var” (SVÇ, s. 11).
- “İrmağın iki yanında iki atlı” (SVÇ, s. 16).
- “Hemen kamyonun üzerine binip saklanalım.” (ÖY, s. 31).
- “Ekmekle zeytin alıp vapurun güvertesine çıktılar.” (ÖY, s. 32).
- “Ama şu tramvay denen şeye ilk fırsatta binmeyi de kafasına koydu.” (ÖY, s. 38).
- “Dönüşümüz otobüsle olacaktı.” (S, s. 59).
- “Köyün altındaki Çiçekli İstasyonu’ndan trene binen Fazıl Bey, o gece Erzurum’da kaldıktan sonra sabah treni ile Kemah’a hareket etti.” (KD, s. 10).
- “O yüzden kağnıları ve onun üzerine örülü çeten denen şeyi pek bilmezlerdi.” (KD, s. 19).
- “Kızılay meydanındaydılar. Halis bir taksi çevirdi.” (KD, s. 40).

- “Yiyecek, giyecek, mermi yüklü kağnılar akıyordu. Sesleri gıcır gıcırdı. Mor, siyah, sarı öküzleri kırk yamalıkl elbiseleriyle kadınlar sürüyordu.” (KD, s. 44).
- “İstanbul’dan otobüsle yola çıkıyordu.” (KD, s. 61).
- “Ertesi gün, gecenin ortasında, Beydağlarının böğründeki Saklıkent’ten Bakırtepe’ye tırmanırken aynı cipte altı kişiydiler.” (KD, s. 75).
- “Şaziye tarladan dönüyordu. Çalışmış, yorulmuş, bitkin bir haldeydi. Üzerine binmiş olduğu eşekle masum, ezik bir ses tonuyla konuşur gibiydi: Çu hayvanım çu...Deh... Hadi aslanım... Yürü akıllım...” (DA, s. 68).
- “Gazeteyi katlayıp cebine koydu, Üsküdar vapuruna doğru yürüdü.” (DA, s. 136).
- “Raif Ağa kendi evlerinin önünde atından indi.” (DA, s. 244).
- “Babası Mehmet Ağa’nın kiraladığı at arabasındaydılar.” (DA, s. 254).

3.4. Bayram, Tören ve Kutlamalar

Türk edebiyatında ilk örnekler, başka milletlerde olduğu gibi, manzum biçimde meydana getirilmiştir. Diğer yandan güzel sanatların doğmasında din faktörü de etkili olmuştur. Bu bağlamda halk edebiyatı ürünlerinin gelişiminde halk şairleri büyük rol oynamıştır. Durkheim vb. sosyologlar şiiri dinî hayatla organik bağı olan bir yapı olarak görmüş; toplumların Tanrı’nın gazabından korunmak/sevgisini kazanmak amacıyla dinî nitelikli törenler düzenlediklerini ifade etmişlerdir. Kendilerine göre ibadet niteliği taşıyan bu törenlerde ritüeller sergilemiş; törenin sonunda dua niteliği taşıyan iyi dileklerde bulunmuşlardır. Bu törenler Tanrı’nın huzurunda olunduğu tasavvur edilerek kutsal sayılan müzik aleti eşliğinde kısa, öz ve etkili sözlerin art arda sıralanmasıyla icra edilmiştir. Bu cümleden olmak üzere dinî nitelikli törenlerin Türk halk şiirinin doğmasında etkili olmuş (Güzel ve Torun, 2012, 117) ve ilerleyen zamanlarda kültür, medeniyet ve inanç değişimlerini de bünyesine katarak Türk folklorunda yaşamaya devam etmiştir.

Oğuz Türklerinin kurban ziyafetlerine şölen adı verilmektedir. Dinî hayat düzenleri oldukça yalın olan Eski Türk topluluklarında kurban geniş yer tutar. Bu amaçla kurultay, geçiş evreleri olan doğum, düğün; av merasimlerinin ardından şölenler düzenlendiği bilinmektedir. Şölenleri yöneten baksı/oyun/ozan/kam/şaman adı verilen kişiler kopuz eşliğinde şiirler terennüm eder (Güzel ve Torun, 2012, 118).

Hücumdadır Mezar Taşları adlı senaryo eseri X. yüzyıl ortalarında tertip edilen bir şölen tasviri ile başlar. Çadılar, atlar, yemekler ve kırmızı sofraları hazırlanmıştır. Kara Ozan ise Sultan Alparslan'ın ordusunda kopuz çalıp, destanlar söyleyen; askerlerin yüreğini besleyen gönüllü bir ozandır.

- “Kara Ozan – İşte o diyarda nehirler, böyle coşup akarak çöllerde kaybolmaz, yaylalardan denizlere ulaşmış... Ben işte Selçuklu ordularının yanında ok yerine mızrak, kılıç kalkan yerine şu kopuzumla gitmeye ant içtim...” (HMT, s. 23)

Türklerin sosyal hayatında rol oynayan diğer tören sığır adı verilen av merasimleridir. *Hücumdadır Mezar Taşları* adlı senaryo eserinden anlaşıldığına göre devlet adamları da ava önem vermiş; avın başarıyla sonuçlanması erginlenmenin bir işareti sayılmıştır.

- “Alp Arslan –Melikşah mı avını önce yakaladı, ben mi, göreceğiz... Alp Arslan – Avın kutlu olsun oğlum Melikşah... Benden öne geçtin...” (HMT, s. 63)

Av geleneği günümüze kadar süregelmıştır. Ceylan Vurmak adlı radyo tiyatrosunda av merakı olan Bekir ve iş ortağı Halis Bey'in av macerası anlatılır.

- “Bekir –Aklım başıma gelmiş bulunuyor geç de olsa. Sizinle bugün ava çıkarken delilik etmişim.” (CV)

Mevsimlik bayramlar, özel ve genel mevsimlik bayramlar olmak üzere iki başlıkta toplanır. Koç katımı, saya, döl, ikinci/meyveci/bağcı ve göç bayramları özel mevsimlik bayramlardır. Doğa ve iklim şartlarının bölgeden bölgeye değişmesinden ötürü kutlanma zamanları farklılık gösterir. Genel mevsimlik bayramlar ise nevruz, çiğdem, betnem, hıdırellez, yaz gündönümü ve yılbaşısıdır. Her yörede kutlanma zamanı aynıdır (Boratav, 2016, s. 241).

- “Her şeye rağmen bir ümit ve inancın çağrısıyla Hıdırellezler yine de kutlanırmış. Mahzun gönüllerle de olsa kırlar, bayırlar ve dere boylarında baharı karşılayanlar olurmuş...” (DA, s. 205)

Akengin dinî bayramlar olan Ramazan ve Kurban bayramına özellikle şiirlerinde yer vermiş; bu bayramlardaki atmosferi yansıtmaya özen göstermiştir.

- “Kalbe atılan ilk barış ilk nakış/Şeker toplayan ellerin zaferi
Bir diyar ve bir dünya/Tekbirlerle çıkar gelir” (H, s. 231)

3.5. Halk İnanışları

İnanç kavramı Boratav (2016, 13)'ün ifadesine göre kişi veya toplumun herhangi bir düşünce, olgu, nesne veya varlığın gerçek olduğunu kabul etmesidir. İnanç kavramının Türkçeye batıl itikat, batıl inanış, yanlış inanış, boş inanış ve hurafe kelimeleriyle çevrildiğini söyler. İlahi bir dinin öğretileri haricinde, nesilden nesile aktararak halk arasında yaşamaya devam eden inanmalar ise halk inançları olarak tanımlanabilir (Şişman, 2000, 472). Din, politika, ahlak vb. pek çok konu inanç kavramı ile ilişkilendirilebilir. Ancak bu çeşitlilik halk biliminin sınırlarını aşmak demektir. Bu nedenle halk bilimi bir toplumun eski dinlerinden miras kalan, yaşadığı çağın gereklerine göre düzenleyerek oluşturduğu inanışları inceler (Boratav, 2016, 13).

Yahya Akengin'in eserlerinde nazar, büyü, sihir, okuma, adak ve adak yerleri, doğa olaylarına dair inanmalar vb. pek çok inanış tespit edilmiştir.

3.5.1. Nazar

Hayranlık veya kıskançlıkla bakılmak suretiyle canlı veya cansız varlıklara zarar verdiği düşünülen uğursuzluk nazar olarak adlandırılır. Nazar konusunda Boratav (2016, 119) şunları kaydetmiştir: Arapça kökenli nazar kelimesi Türkçede kimi insanların bakışlarındaki zararlı etki demektir. Bu etkili bakış, insana zarar verebileceği gibi bir hayvan, bitki ya da cansız varlık bile nazardan etkilenebilir. Bunun için Türkçede nazar değdi, kem göze uğradı, nazara geldi, nazara uğradı gibi deyimler kullanılır.

Türklerde, kökeni İslam öncesi dönemlere kadar uzanan nazar inancı Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü'nde ise "safa nazar, temiz bakış; "kem nazar" ise kötü bakış şeklinde tanımlanır (Kaya, 2007, 561).

- "Kasabada onların aşkı konuşulur, onlara gıpta edilirdi. Halime Hanım onların nazara gelmesinden korkar, Seher'in annesi de damat adayının meziyetlerini dile getirmekten ayrı bir zevk duyardı." (AVM, s. 17).
- "Mor ikindilerde sohbetlere değmiş ki nazar/Yollarda akşamlar kaldı hatırasız" (H, s. 179).

3.5.2. Fal, Büyü, Sihir

Evrensel bir olgu olan falcılık hiçbir toplum veya uygarlığa ait değildir. Ortaya çıktığı ilk zamanlardan itibaren de insanoğlunun meşguliyetlerinden biri olmuştur. Geleceği merak

etme, insanları geleceği öngörüp bilebildiklerine inandıkları falcılara yönlendirmiştir (Scognamillo ve Arslan, 1999, 17). Türkçede büyü ya da tılsım olarak karşılanan sihir kelimesi köken olarak Arapçadır. Eski Türkçede bügi, bögü şeklindedir. Kelimenin Batı dillerindeki karşılığı Almanca ve Fransızcada magie, İngilizcede magi, magictir. Bunların da Yunanca magos kelimesinden türedikleri bilinmektedir. Diğer yandan Pehlevi dilinde, yani eski Farsçada, kelime batı dillerindeki karşılığına benzeyen magu şeklinde kullanılmaktadır (Tanyu, 1995, s. 501). Akengin'in eserlerinde fala ilgi duyan ya da büyü yaptıranların çoğunlukla kadın karakter olması ilgi çekicidir. Eserlerde fal ya da büyüye başvurma'nın gerekçesi olarak çoğunlukla kötü giden bir evliliği kurtarmak, eşler arasındaki sorunların giderilmesi gibi durumlar gösterilir.

➤ “Oradan çıkıp hemen gittim Falcı Gülsüm’ü buldum. Para verdim, fala baktırdım. Bunun çaresi bir ihtiyar büyücüde, dedi bana. Tarif etti, gittim onu da buldum. Ona da para verdim kızım. Eğer, dedi o büyücü, bir büyük kuşun kemiğini bulur da onu tavşan pisliğine sıvar da kurutursan... Tavşan pisliğine sıvanmış o kemiği kızınla kocasının yatağının altına yerleştirirsen, dedi...” (K, s. 84-85).

➤ “ Saniye – Dağı taşı elek ettim. Arayıp buldum. Kurt boncuğu... İğne iplik çıkarayım da dikeyim. Aç yakarı kız! Şöyle içten görünmeyecek...”

Suzan –Niçin, niçin?

Saniye – İşi garantiye almak gerek... Yanıp tutaşacak bu boncuk sende oldukça, belki hemen nikâha başlayalım diyecek...” (K, s. 137).

➤ “Eskiden beri bir yıldız falı vardı. Akşamları gökyüzüne baktığında, tam alının ortasına hizalanan bir yıldız varsa bahtının iyi gideceğine inanırdı.” (YD, s. 12).

➤ “Onu ağızsız dilsiz yapacağım... Kuş kemiklerine tavşan gübrelerini sıvayıp yapıştırarakmış. Kuş kanatlarını da damadın yastığının içine yerleştirecekmış. Kurt boncuğu dediği çakılımsı taneler ise suda kaynatılacak, o su da damada içirilecek.” (YD, s. 66)

➤ “Kızım aslında böyle adamları yola getirip uslandırmanın en kestirme yolu ne bilir misin? Eşek beyni bulup, bir punduna getirerek yedirmek... Birebirmiş... Vallahi... Büyücü Gülsüm’den duymuştum.” (YD, s. 67).

3.5.3. Türbeler

En temel anlamıyla kült, kutsanan, saygı duyulan varlık veya nesne demektir. Bu nesneye saygı duymak, onu kutsamak ve onun üzerinde veya etrafında birtakım uygulamalarda bulunmak, tören icra etmek gerekir. Sayıları artırılabilir olmakla birlikte dağ, taş, su, veli, orman, ağaç, eşik kültürleri mevcuttur. Her varlığın bir ruhu olduğuna inanılan eski türk inanç sisteminde onlardan zarar görmemek ya da yarar sağlamak amacıyla bu ruhlara iyi davranmak, onlara zaman zaman kurbanlar sunmak gerekir (Akman, 2016, 10).

Yahya Akegin'in "Pürnür O Mevki" (Akengin, 2010, 163) başlıklı yazısında türbelerle ilgili düşüncelerine şu sözlerle yer verir: "Doğrusu, öyle sipariş edilmiş dua ve taleplere pek itibarım olmadığı gibi türbelerden dileklerde bulunmayı da en azından bi'dat sayıyordum. Kuluna şahdamarından daha yakın olan Allah'tan dilekte bulunmak için aracıya ihtiyaç mı var sanki. Böyle olmakla birlikte Erzurum'da bulunduğum o akşamüstü taksiyle A.Gazi Türbesine çıktım. A. Gazi ve bütün müminlerin ruhları için Fatiha okudum. Arkadaş adına da ayrıca okudum. Türbeden ve A. Gazi'den değil, Allah'tan dileklerde bulundum."

Akengin'in eserlerinde kahramanlar, genellikle kişisel talepleri doğrultusunda türbe ziyareti yapar. Kimi zaman da çocuklarının sağlıklı, gülbüz ve güçlü olması için ziyaret ettikleri görülür. Nene Hatun adlı radyo tiyatrosunda ise Nene Hatun'un düşman kuvvetlerini bozguna uğratmasının ardından, toplumsal bir amaç uğruna türbe ziyareti yapması dikkat çekicidir.

- "Abdurrahman Gazi Türbesine yaklaşırken Hayri bana dönüp, başın örtülü olamadığı için sen giremezsin, deyince Necati yine parladı." (S, s. 48).
- "Genç Osman'ın türbesini ziyaret eden kadınlar, orada, Bağdat'ın fethinden kalma topun namlusuna bebeklerinin başını sokuyorlar; bu, çocuklarının Bağdat'ın kapısını açan Genç Osman gibi yiğit olması dileğiymiş..." (S, s. 64).
- "Önce Gül Baba Türbesi'nde eller açıldı, sonra Hacı Bayram Türbesi'nin pencere demirleri önünde. Hey mübarek, mübarekler, yardım edin, oğlum kocam kurtulsun... Yardım edin..." (AVM, s. 44).
- "Fazıl Bey, Harakanî Hazretlerinin türbesine doğru yürüdü. Ellerini açıp Fatiha okudular." (KD, s. 102).
- "Abdurrahman Gazi Türbesi'ni bir defa ziyaret eden tekrar tekrar gelirmiş." (NH).
-

3.5.4. Doğa Olaylarına Dair İnanmalar

Su, insanoğlunun her zaman en önemli gereksinimlerinden olmuştur. Özellikle avcılıktan toplayıcılığa geçilen, toprağın işlenmesi, bağ ve bahçe tarımının yapılmaya başlanması suyu vazgeçilmez bir kaynak kılmıştır. Suyun yokluğu ya da kıtlığı söz konusu olduğunda dua, dramatik gösteri, kavga, taşlar ve istiskâ gibi yağmur törenleri düzenlenmiştir. Akengin'in eserlerinde yağmur yağdırma ritüelinin dua edilmesi suretiyle yapıldığı görülür.

Hücumdadır Mezar Taşları eserinde Sultan Alp Arslan'ın ordusu susuzluk çekmektedir. Bunun üzerine Alp Arslan dua eşliğinde başındaki börtü çıkararak ellerini havaya açar. Gökten sağanak halinde yağmur boşalır. Bu esnada vezir Nizamülmülk'le aralarında şu konuşma geçer:

➤ “Nizamülmülk – Dua ettiğinizi, bütün yüreğinizle Allah’a yakardığınızı, yağmur dilediğinizi biliyorum. Lâkin dua ederken başınızı açmanız bir şaman geleneği olsa gerek...

Alp Arslan – Benim bilge vezirim, eşi ve ortağı olmayan Allah, içimizi, niyetimizi en iyi bilendir. Bazı alışkanlıklardan, törelerden doğan şekil farklılıkları dolayısıyla kulunu geri çevirir mi sanırsın?” (HMT, s. 167).

➤ “Enginde bir ince buluttur uçar kendi rüzgârıyla/ Nereden bilecek durduğumu yağmur duasına” (H, s. 140).

➤ “Gözenin suyundan içen, yarım saatte bir acı kırmış. Bu yüzden Necati'nin terkisindeki heybede koyun butları dolu.” (S, s. 46).

➤ “Gökkuşağının her rengi farklı bir gölge yapıyordu toprakta... Hani altından geçebilenin dilekleri kabul olurmuş denirdi çocukluğumuzda...” (AVM, s. 125).

➤ “Yıldızların hal ve hareketleriyle insanoğlunun yazgısı arasında bağlantılar kuruluyordu. Bu arada bir yıldız daha kaydı. Fazıl Bey bu defa bunu hasret çeken birinin vuslata ermesi olarak yorumladı.” (KD, s. 20).

3.5.5. Hayvanlara Dair İnanmalar

Boratav'a göre (2016, 67) hayvanlar halk bilimi içinde kendilerinden faydalanılma durumları ve yaradılış ve dönüşümlerinin açıklandığı efsanelere konu olmaları bakımından incelenir. Bunun yanı sıra yenmesinde sakınca olmayanlar, yenmesi hatta dokunulması dahi günah kabul edilen, rastlandığında uğursuzluk getirdiğine inanılan hayvanlar da vardır.

Kimi hayvanlara ise çok eski zamanlardan itibaren kutsallık atfedilmiştir. Örneğin kurt, anlatılarda sıkça karşılaşılan ve kendisine kutsallık atfedilen bir hayvandır. Yahya Akengin'in Ceylan Vurmak adlı radyo oyununda Halis Bey'in av merakı konu edilir. Halis Bey ve ava çıktığı iş arkadaşı Bekir kurtların saldırısından ateş sayesinde kurtulur.

➤ “Bekir – Bu sefer de mermi yok.

Halis Bey – Bir kutu kibritimiz var.

Bekir – Ocağ yakacak bir yer bulabilirsek.

Halis Bey –Kurtlardan korunmak için gerekebilir. Bilir misin ki kurtların hiç yaklaşmadığı nesne ışıktır. Bir kibrit ışıyla korkutabilirsin onları.” (CV).

Aynı oyunda karşılaşılan bir diğer hayvan da ceylandır. Halis Bey pek çok defa ava çıkmasına rağmen hiç ceylan avlamamıştır. Bu durum ceylan vurmanın halk arasında uğursuzluk sayılabileceği inancına dayandırılabilir. Bununla birlikte Halis Bey'in gençlik yıllarında sevdiğinin gözlerini anımsatması da bir başka sebeptir.

➤ “Bugüne kadar ben hiçbir ceylana kıyamamıştım.” (CV).

Ölen kimsenin bir hayvan suretinde yakınlarına görünmesi inancına hemen her kültürde rastlanır. Bazen bir kelebek, bazen de bir kuşun görüldüğü ve bunun bir işaret olduğuna inanılır.

➤ “Karasu'nun akıp gittiği vadide iki guguk kuşu birbirlerine dalmış, cedelleşiyorlardı. Birbirlerini sertçe gagalıyor, tüylerini teleklerini yolup duruyorlardı. Birbirlerini bitkin bir hale getirdikten sonra sakinleştiler. Sonra suya dalıp bir miktar yüzdüler. Sonra kenara çıkı, yamaçta yan yana yürümeye başladılar. El ele tutuşmuş gibiydiler. Sakin, mutlu bir çift görüntüsü veriyorlardı. Ama tüylerini ve teleklerinin yolunmuş olduğu izlenimi de Kemalettin'in gözünden kaçmıyordu. Yamaçta sakin sakin yürüyorlardı. Bunlar öteki dünyadaki annemle babamdır diye geçirdi içinden.” (KD, 131).

3.5.6. Rüya ve Rüya Yorumlama

Çağlar boyunca rüya, insanoğlunun ilgisini çekmiştir. İnsanlar tarafından gerçek hayattaki olay veya durumların rüyalarda sembolik biçimde tezahür ettiğine inanılmıştır (Eren, 2010, 1076). Her din ve medeniyet kendi algıları doğrultusunda bir rüya motifi ortaya koymuştur. Türk kültüründeki rüya motifi mitoloji, destan, efsane, masal, halk hikayesi gibi pek çok anlatı türü incelendiğinde ayrıntılı biçimde ortaya çıkacaktır.

Arapça karşılığı tabir olan yorum sözcüğü Türkçe yor- fiilinden türemiştir. Birtakım olay ve varlıklarda gizlenen belirtileri açığa kavuşturmak demektir. Yorumlama eylemini herkes yapabilir ya da bir uzmanın olması gerekir. Rüyaların yorumlanmasında da herkes kendi gördüğü rüyayı yorumlayabileceği gibi rüyanın karmaşık olduğu durumlarda bir uzmana da başvurulabilir (Boratav, 2016, 111).

Akengin'in incelenen eserlerinde görülen rüyaları çoğunlukla başkaları yorumlar. Bu rüyalar bazen iyiye bazen de kötüye yorulur.

➤ “Derken uyanıyorum, hayırdır inşallah diyerek rüyamı yorumlamaya çabalıyorum. Fakat bir sonuca varamıyorum. Faik gülerek araya girdi: Bir yorum getirebilir miyim?” (BHBD, s. 36).

➤ “Alp Arslan – Bu olaydan bir gün önce gördüğüm rüyayı şimdi daha iyi anlamaktayım...

Nizamülmülk – Nasıldı o rüya sultanım?

Alp Arslan – Aynısıydı... Bir insanın böğrümü şiddetli bir bıçak darbesiyle yaralandığını gördüm... O rüyadan uyandığımdan beri içimde olan sıkıntı şimdi dinmek üzeredir...” (HMT, s. 185).

➤ “Hacer – Ana, ben gene oğlunu gördüm bu gece düşümde. Gelmişti. Bir yumak iplik çıkardı torbasından.

Feride –İplik mi?

Hacer – İplik?

Feride – Yoldur iplik...

Hacer – Hem öyle bir yumaktı ki açtım açtım bitmedi...

Feride – Rengi nasıldı?

Hacer – Siyahtı ana?

Feride – Sıkıntı, sıkıntımız...

Hacer – Göreceksin ana akşam sabah gelir oğlun. Dedi ki bana düşümde...

Feride – Ne dedi? Söyle, senin gibi hasretli taze gelinlerin düşleri doğruya çıkar.

Hacer – Dedi ki... Şey yani, misafir, misafirim ben, dedi.

Feride – Sen her bir şeyi içinden hayra yor kızım.” (EÇ, s. 17).

➤ “Bir gün şehir parkının çevresinde dolaşıp yerden kâğıt toplamakta olan Deli Durmuş’a rastlayınca içinden bir sesin dürtüklemesiyle rüyasını ona anlattı. Ne olur düşündüğünü söyle Durmuş, ben sana inanıyorum, dedi. Deli Durmuş yine gözleri kapalı devam etti:

– Oğlun Lütfi’nin düştüğü tuzaklara düşebilecek nice gençler var...” (DA, 120-121).

➤ “İstanbul’daki nekahat zamanlarında bütün aile fertleriyle bir arada olmanın mutluluğunu yaşarken, gördüğü Erzurum rüyasına dönmeden edemiyordu. İyiye mi kötüye mi yormalıydı.” (KD, s. 112).

3.5.7. Hızır Kültü

İslami düşünce biçiminin şekillendirdiği bilge ve kılavuz tipi olan Hızır, pek çok halk anlatmalarında görülür. Kur’an’da Kehf suresinde Hızır’ın Musa ile gizem ve bilgelik dolu bir yolculuğa çıkan kişi olarak anlatıldığı görülür (Ocak, 1990, 44). Hızır’ın tasavvufi metinlerde somut olarak bir kılavuzluktan çok mürşitlik vasfıyla karşılaşılır. Türk toplumunda var olan İslamiyet öncesi atalar kültü inancının getirdiği ruhun ölmezliği anlayışı, İslamiyet sonrasında da Hızır’ın ölümsüz olduğu inancında yansımaları bulmuştur (Duman, 2012, s. 197). Akengin’in tek bir eserinde Hızır ismine yer verdiği görülür.

➤ “ Suzan – Nee, doktor mu?

Doktor – Evet kızım...

Suzan – Hızır...Baba, Hızır bu...Evet Hızırımız...Gerçekten Hızır dedikleri siz misiniz? Gecenin bu saatinde, böyle bir anda, burada...” (K, s. 143).

3.6. Geleneksel Oyunlar

En eski çağlardan günümüze kadar tüm insanların benzer biçimlerde oyunlar oynadığı bilinmektedir. Temel amacın zevk almak olduğu gönüllü bir etkinlik olan oyun oynama eylemi söz konusu toplumun her kesimi ya da üyesi tarafından gerçekleştirilir (Özdemir, 2006, 21). Türkçede oyun kavramı zengin bir çeşitlilik gösterir. Çocukların kimi zaman da yetişkinlerin yalnızca eğlenme amaçlı eylemleridir. Cirit, güreş, horoz dövüşü, saklambaç, bilye, topaç, aşık gibi (Boratav, 2016, 267).

Yahya Akegin eserlerinde gelenekle bağlarını sürdüren oyunlara az da olsa yer vermiştir. Bu oyunların bazıları taraf tutmak suretiyle oynananlar bazıları da kazanma ya da kaybetmenin kadere kaldığı, şansın belirleyici olduğu oyunlardır.

➤ “Doğruyu söyledin, çelik çomak oynadığın arkadaşın Şakir’im ben...” (SK, s. 45).

➤ “Tek mi çift mi oynuyorlardı.. Bilen para kazanıyor, bilmeyen kaybediyordu.

– O nasıl bir şey öyle yavrum?

– Anne hani avucunun içine küçük taşlar yahut nohut fasülye gibi şeyler konup da kapatılıyor ya.. Onların avuç içinde tek mi çift mi olduğu soruluyor, karşısındaki de kafadan atıyor. Bildiyse kazanıyor, bilemediyse kaybediyor..” (OD, s. 45).

3.7. Halk Müziği ve Çalgıları

İnsanoğlu kendini tanıma sürecinden itibaren müzikten zevk almış ve müzikle ilgilenmiştir. Bu durum en eski kavimlerden günümüze gelinceye kadar müzikte aşama kaydedilmesini sağlamıştır. Müziğin gelişimi bu açıdan ele alındığında -ilkel müzik-halk müziği-sanat müziği- olarak üç başlığa ayrılabilir. Yani, müziğin gelişim süreci en alt basamağı ilkel müzik, ikinci basamağı halk müziği ve en üst basamağı sanat müziği olan bir piramide benzetilebilir (Ergün, 1990, s. 31). Akengin’in eserlerinde halk tarafından ağızdan ağıza yayılan ve notalarla öğrenilmeyen halk müziği ve çalgıları geniş ölçüde yer tutar.

➤ “Dosay –Atalarımızın nal seslerine eşlik etsin kopuzumuz...” (HMT, s. 24).

➤ “Dosay – Anlaşıldı çoban... Kavalını da eksik etme yanından... Onun sesi de kişnemelerine karışsın atlarımızın...” (HMT, s. 24).

➤ “Akşam alacasında Sultan otağının önünde Nevbet davullarını görür, yakından coşkulu havalarını duyarız.” (HMT, s. 26).

➤ “Kımızlar içilsin, davullar, borular çalsın...” (HMT, s. 41).

➤ “Kara Ozan – Hadi kopuzum... Senin dilinin tutulduğu yerde dünya dilsiz kalır. Sultan’ın gönlündeki teller kopar, yiğitlerin nâraları susar... Destanlar sahipsiz kalır... Oğuz Dedem, Manas Atam bize küser...” (HMT, s. 102).

➤ “Borular, trampetler çalacağız onlara...” (HMT, s. 125).

➤ “Zurna çalarım. Zurnam duruyor mu? Ha... Her şeyim bu benim...” (K, s. 86).

➤ “Çünkü ya düğünlerde ya da askere giden veya gelen olduğu günlerde çalınırdı kemeçeler.” (ÖY, s. 5).

➤ “Az sonra kemeçe seslerine bir de davul sesi karıştı. Akşam karanlığı inene kadar çaldırlar, söylediler.” (ÖY, s. 8).

- “Bu dağların oylumlarından ara sıra duyulan kaval sesleri, yaz akşamlarını bir rüyaya benzetirdi.” (OD, s. 2).
- “Savaşı düğün eden davul bizde bulunur/ Vur kardeşim, o davula bir daha vur!” (H, s. 59).
- “Durur içimde bir bağlama yanıklığı/Udların suskun tellerinde buldum İstanbul’u” (KA, s. 3).
- “Kulağına dokundu mu birgün olsun/ Kerem’in yıldızlarla söyleşen sazına” (SVÇ, 15).
- “Uzaktan bir tamburun saygısıyla gözgöze” (SVÇ, s. 27).
- “Bu defa davul zurna sesleriyle deve çingirakları birbirine karışıyor.” (KD, s. 111).

3.8. Halk Dansları

Türk ulusunun millî oyunları, diğer toplumlarda olduğu gibi, tarihin en eski dönemlerinden bu yana çeşitli aşamalardan geçmiştir. Hem figürler hem de içerdiği anlamlar bakımından değişip gelişerek bugüne kadar aktarılmış önemli bir halk bilimi unsurudur. Halk dansları olarak da adlandırılan Türk halk oyunları, çoğunlukla insanların bir araya geldiği düğün, toplantı, grev vb. çeşitli etkinliklerde büyük ilgi gören bir gösteri unsuru olarak icra edilmektedir. Türk halk oyunlarının varlığı ve içeriği, inanç kökenli olup Şamanist dönem ayinlerine kadar uzanır (Güven, 2014, 286). Akengin’in eserlerinde yer alan halk dansları şu örneklerde yer bulmuştur:

- “Bu arada ortaya bir kemeñçeci çıktı, hem çalıp hem söylemeye başladı. Kalabalıktakilerin çoğu kemeñçeciyle birlikte türkü söylüyordu. Daha sonra da el ele tutuşup horon oynamaya başladılar.” (ÖY, s. 32).
- “Derken, karşı yakanın pikabından, üst perdeden davullu zurnalı bar havaları başladı. Necati ceketini çıkarttı, çiçekli fötr şapkasını yanlamasına düzeltti, mendilini sağ elinde dalgalandırıp, hemşerileriyle oyuna başladı.” (S, s. 28).
- “Erzurum’da seyrederken tüylerimi diken diken eden, yüreğimi şaha kaldıran o yiğitlik, mertlik, temizlik dolu dansı ata barı’nın diyarında yetişen sen, o yürüyen, yürüdükçe yüce dağ silsilelerini andıran bar oyuncularından, nasıl bu kadar yozlaşarak, yabancılaşarak uzak düşebildin? Taner’in sünnet düğününde senin acemice bar tutuşunda bile bir soyluluk vardı.” (S, s. 57).

- “Fazıl Bey bekliyor, tam sesler azalıp konuşmaya başlayacakken Palandökenler’in doruklarında omuz omuza vermiş dadaşların bar oynamaları başlıyor.” (KD, s. 111).

3.9. Dayanışma, Yardımlaşma

Bir toplumu ayakta tutan en önemli yapı taşları dâhil olunan toplumla beraber şekillenen insani değerlerdir. Sevgi, saygı, güven, merhamet, hak, hürriyet, adalet, yardımlaşma ve dayanışma vb. kavramlar toplumsal değer olmasının yanı sıra kuşaktan kuşağa aktarılması gereken birer kültürel miras olma özelliği taşır. Söz konusu toplumsal değer yargılarının nesilden nesile aktarılmasında ise edebiyat önemli bir işleve sahiptir. Yahya Akengin eserlerinde insanî ve toplumsal değerler adına birçok konu işlemiştir. Toplumsal yaşamın içinde özellikle dayanışma, yardımlaşma ve misafirperverlik gibi değerlere dokunmuştur.

3.9.1. Misafirperverlik

Misafir etme, azizleme, ağırlama, konuk etme, konuklama vb. gibi farklı biçimlerde ifade edilen misafirperverlik Türk insanının geçmişten bugüne aktardığı önemli değerlerindendir. Türk kültüründe misafir ağırlamak ev sahibi tarafın cömertlik, asalet, etik ve sosyal yönlerini belirgin kılar. Aynı zamanda misafir ağırlamak sevgi, güven, paylaşma ve fedakarlığı simgeler (Şenocak, 2014, 261). Akengin’in özellikle mekânın Doğu Anadolu Bölgesi olduğu ya da kahramanların Doğu Anadolu’daki bir şehirden olduğu eserlerinde misafire kucak açmanın vurgulandığı görülür. Özellikle yabancı misafirin Tanrı misafiri şeklinde görülmesi gerektiğine dair bolca söylemler vardır.

- “Şimdi Ziya’yı arasam, sen de bu akşam bizim yemek misafirimiz olsan derim. O da memnun olacaktır.” (KD, s. 52).
- “Kabul buyurursanız, size gelen bir Tanrı misafiriyim.” (KD, s. 91).
- “Abdi ağabey, burada benim misafirlerim var. Öğretmenimiz de odamızda bulunduğu göre o da benim misafirim sayılır. Ona burada hakaret edemezsin.” (DA, s. 24).

- “Bir şey sormadan içeri alıp hoş geldin etti. Sedire oturttu. Sonra çay yapma işine girişti.” (DA, s. 168).
- “ Bir ara İsa Bey’in karısı Havva Hanım kapıyı aralayıp İhsan’a hoş geldin yavrum dedikten sonra, yemek getireyim mi efendi, diye sordu kocasına.” (DA, s. 174).
- “Koltuğunda defter taşıyan bir köylü. Ama hiç konuksever değil. Tepeden tırnağa filozof olsa ne çıkar...” (SK, s. 15).
- “Tanrı misafiridir, gelir ve gider.” (SK, s. 25).
- “Ben seni şimdi köye götürürüm. Misafirim olursun. Akşam hele bir de köylülere zurna çalarsın, seni birkaç gün bırakmazlar.” (K, s. 87).
- “Estağfurullah... Başımız gözümüz üstünde yeriniz var... Siz bize şeref verirsiniz...” (S, s. 48).
- “Ev sahipleri bizi bırakmak istemiyorlar.” (S, s. 51).
- “Sonunda, misafirliğimizin bir gününü burada geçirme konusunda iki tarafı uzlaştırarak, işi tatlıya bağladım.” (S, s. 51).
- “Tanrı misafirine karşı dikkatli olmaya çalışan iki aykırı kardeşten bu yönüyle memnunduk.” (S, s. 58).
- “Hepiniz de buraya, bana misafir gelin.” (SK, s. 44).
- “Hoş geldin Rüksan Hanımcığım... Otur, otur sana sıcak bir çay getireyim. Limonu da yanında olsun mu?” (AB, s. 201).

3.9.2. Yardımlaşma

Türk toplumunun tarihin her döneminde toplum olarak canlı ve dinamik kaldığı görülür. Bunun esas sebebi neredeyse her alanda, devletle toplumun ve toplumu oluşturan bireylerin birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşma ruhu içinde olmasıdır. Türk kültürünün özü gelenek göreneklerinin ve töresinin inceliklerinde saklıdır. Akengin, sınırlı sayıda da olsa verdiği dayanışma ve yardımlaşma örnekleriyle insani değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında edebiyatın yansınamaz bir yerinin olduğunu vurgulamıştır.

- “Temizlik, bulaşık yıkama, sofrayı hazırlayıp kaldırma işlerini Ömer, Fahri ve Şahin sırayla yapacaklar. İhsan, ortaokulu bu şekilde bitirmiş olduğu için yemek pişirmeyi biliyordu. O da yalnız bu işi yapacaktı. Bir de zaman çizelgesi ve çalışma programı yaptılar.” (DA, s. 31).

- “Duyduk duymadık demeyin!.. Elinde olanlardan nal, mih, eyer, urgan, yular istenmektedir. Din uğruna, devlet uğruna, millet uğruna, namus uğruna...Az veren candan, çok veren maldan.” (EÇ, s. 32).

3.10. Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler

Yahya Akengin, kimi eserlerinde kaybolmaya yüz tutmuş Türk kültürünün gelenek göreneklerine, yaşam biçimlerine değinmiştir. Akengin özellikle gelenek konusundaki düşüncelerini aktardığı yazılarında (Akengin, 2015, 28) geleneği soyut bir kutsallık olarak görmediğini ifade eder. Geleneğe değer kazandıran şeyin muhtevasını olduğunun altını çizer. Bazen de toplum olarak yeniliğin önünün kesilmesinde geleneğin bir tabu gibi kullanıldığını söyler.

- “Biz sanki sizin gibi iken hamam safası mı yapardık? Derelerde, çaylarda, nerede su bulursak oralarda çimerdik.” (ÖY, s. 41).
- “ O küçük kasabada bir evden kız kaçırılması, aile için daima bir ar meselesi, bir zayıflık, bir küçüklük olarak yorumlanır, çevre bunu uzun zaman konuşur dururdu.” (DA, s. 53).
- “Baba oğul, dışarıda, karargâh çadırlarından birinin önünde kucaklaştılar. Mehmet babasına koşuyor, Ruşen onun yüzünü okşamakla yetinip, çekingen duruyor. Babası vardır yanlarında, töre öyle gerektirmektedir.” (DA, s. 243).
- “Kavakların ötesinde bir dere. Arka planda evler ve yamaçları yeni yeşeren, tepelerinde beyaz, lekeler görünümünde karlar bulunan dağlar. Kuşluk vakti. Derede çamaşır yıkayan kadınların tokaç sesleri. Kadınlar renk renk kıyafetler içindedir.” (EÇ, s. 9).

3.11. Halk Zanaatları

Akengin, eserlerinde meslekler üzerine de eğilmiştir. Eserlerinde gazetecilik, öğretmenlik, ressamlık gibi modern kent yaşamındaki mesleklerin yanında geleneğin insan hayatındaki önemini ve işlevini bildiğinden geleneksel yöntemlerle süren kunduracılık, manifaturacılık, hamallık, çobanlık gibi meslek gruplarına da yer vermiştir.

- “Yarın şehre giderim oğlum... Tanıdığım bir kunduracı var. İyi insandır. Eğer kabul ederse çırak olursun onun yanına. Zanaat öğrenirsin. Orada bilgin, görgün artar.” (OD, s. 94).

- “Ustam beni seviyordu. Zanaatını bana öğretmek için çok emek verdi. Artık pençe yapmasını, ökçe çakmasını, sökük dikmesini becerebiliyordum.” (OD, s. 105).
- “Sonbahar, kasaba ortasından akıp giden dere suyunun azaldığı, Manifaturacı Hamdi Efendi’nin müşterilerinin çoğaldığı mevsimdi. Tabiatın dışarıdaki sararıp solmasını Hamdi Efendi’ye unutturan kumaş desenleri, pazen nakışları, basma çiçekleri tezgâhın üzerine inip inip kalkarlar.” (DA, s. 7).
- “Osman – Sen bir çoban parçasısın a oğlum! Gurur karın doyurmaz. Ali – Çobansam çobanım, dilenci değilim ya!” (TÖY).
- “Veli Dayı – Çoban hakkı bu, tabanının etini yiyerek hak ediyorsun.” (TÖY).
- “Ali – On yedi yaşına girdim, hamallık bile ederim. Osman – Bulursan edersin belki ama sen bilir misin ki hamal tutacak kişi de karşındakinin kalıbına, bileğine bakar.” (TÖY).
- “Yanımda çırak olsun dermiş. Kahveci çırağı...” (AB, s. 192).
- “Sonra da bankaya, oradan kuyumcuya, hep birlikte de mobilyacıya gideriz.” (AB, s. 210).
- “İşte bu alperenler yeni yurdun dört bir yerine dağılırlar. Köylerde, şehirlerde, hanlarda, yaylalarda eğlenip, kendilerine bir meşguliyet, bir iş seçerler. Kimi marangozluk, kimi demircilik, kimi ocakçılık, kimi nalbantlık, kimi çiftçilik yapar. Akla gelen her zanaatten alperenler çoğalır...” (OD, s. 114).
- “Sessizce, bir bir gittiler arzuhalçiler şehirden,
Yani tükendi soyları tik tak tik tak ederek
Biraz öfkeleri, biraz hasretleri işaretleyen
Havalı şapkalı hal bilgeleri, çekildiler tek tek
Karbon kağıtlarına nice ömürler yükleyerek” (KYŞ, s. 178).

4. YAHYA AKENGİN'İN ESERLERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI

Yahya Akengin'in eserlerinde halk edebiyatına dair unsurlar oldukça fazladır. Bu nedenle, bu bölümde halk edebiyatının anonim, âşık ve tekke- tasavvuf koluna ait unsurları başlıklar halinde örnekleriyle incelenmiştir.

4.1. Anonim Halk Edebiyatı

Âşık ve tekke edebiyatından farklı olarak söyleyen ve düzenleyeni belli olmayan ancak kendine özgü bir dil ve üslubu olan efsane, halk hikayesi, fıkra, türkü, ağıt, ninni gibi sözlü kültür ürünleri anonim halk edebiyatını meydana getirmektedir.

4.1.1. Mensur Türler

Sözlü edebiyat geleneğine uygun olarak yaratılan efsaneler, fıkralar, halk hikâyeleri, masallar, tekerleme ve bilmece gibi ürünler anonim halk edebiyatının mensur (düzyazı) türleridir. Yahya Akegin pek çok eserinde bu türlerden yararlanmıştır.

4.1.1.1. Efsane

Efsane türü, farklı araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Alptekin (2018, 15) çalışmasında kelimenin Farsça asıllı olduğunu, Yununcadan Türkçeye alıntılanan mitos ve mit kavramlarının da efsaneyle bağlantılı olduğunu, Türkçede söylence olarak da adlandırılan bu kavramın dinî nitelikli olanlarına menkıbe dendiğini ifade etmiştir. Şükrü Elçin (2005, 314) efsanelerin ilk devirlerdeki insanoğlunun evrende gerçekleşen ve sebebini bilmedikleri olayların sonucunda teşekkül ettiğini söylemiştir. Buna göre ilk devir insanları bu hayret verici kimi zaman da korku uyandıran tabiat hadiselerini hayal güçlerinin de katkısıyla birer efsane haline dönüştürmüştür.

Efsaneler ulusların tarih, inanç, gelenek görenek, kültür ve hayatı algılama biçimleri hakkında önemli bilgiler içeren halk yaratıcılığının yansıması olan anlatılardır. Bu nedenle bir ulus hakkında fikir sahibi olmak için o ulusun fertleri arasında anlatılagelen efsanelere başvurmak gerekir. Yahya Akengin efsanelerin bu işlevinden yararlanarak eserlerinde bazen tarihî, bazen dinî konulu efsanelere yer vermiştir. Tarihsel süreçte efsane, rivayet ve

edebî metinlerin insanı ön plana çıkardığını düşünen yazar, edebiyatla tarihin akrabalığını estetikle gerçeğin buluşması olarak nitelendirir (Akengin, 2015, 40-41).

- “Hani derler ki Cengiz Han’ın da doğduğunda bir kızıl et parçası yapışıkmiş avucunda. Lâkin ben fakire göre onun cihangirliği, cihanı ağlatacak kadar kan dökmüş olmasından ibratetti.” (EPVBÜ, s. 92).
- “Çifte Minareler Medresesi’nin önünden bir kere daha geçerken dönüp dönüp bu minarelere bakıyorum. Erzurum’un simgesi olan bu tarihi medrese hakkındaki, nesilden nesle aktarılarak gelmiş olan rivayeti hiç hoş karşılamıyordum. Yarım kalan minare ustaya, tamamlansa çırağına aitmiş. Çırağının kendisini geçtiğini gören usta, ‘Vay, demek çırağım beni geçti...’diyerek gururuna yedirememiş, kendisini minareden aşağıya atmış... Minarenin tamamlanmamışlığı yüzyıllardan beri öylece kalmış ve bu rivayeti yaşatmış.” (S, s. 60).
- “Adı Dursun’du. Çobanlık ettiği yayla civarındaki köyün çocuğuydu. Hakkındaki söylentilere bakılırsa sevdiği bir kadına kavuşamamanın travmasına yakalanmış, bu yüzden de hiç evlenmemiş. Ve tabii böyle bir hikâyenin yöre halkı arasında Leyla ve Mecnun misali bir efsaneye dönüşmüş olması da bu toprakların yabancı bir durum değildi. Yine söylenenlere bakılırsa türkü yakanlar bile olmuş Çoban Albay’ın aşkı üzerine.” (KD, s. 89).
- “Bu arada Hilmi bir yandan da Kaz Dağları’nın Sarı Kızı’nı tahayyül ediyordu. Buraların dişi ve mistik Köroğlusunu diye düşündüğü Sarı Kız efsanesi musiki âleminde neden yankı bulmamıştı? Rehberin anlattığı Sarı Kız efsanesini dinlerken sadece bakışlarıyla konuştular.” (B, s. 11).
- “Abdurrahman Gazi’nin Hz. Ömer zamanında şehit düştüğü, peygamberin bayraktarı olduğu bilinir. Herkesin dediği, nesilden nesile gelen rivayet, ovada başı uçurulduktan sonra kellesini koltuğuna alıp türbesinin yapıldığı yere kadar yürür. Ruhunu orada teslim eder.” (NH).

4.1.1.2. Halk Hikâyesi

Halk hikayelerinin türler arasındaki kronolojik sıra esas alındığında atlı göçebe medeniyetinin ürünü olan destandan sonra ortaya çıkmış bir tür olduğu bilinir (Aça vd. 2011, s. 502) Milletin roman ihtiyacını karşılayan; efsane, masal, menkıbe, destan vb. diğer anlatı türlerinden de beslenerek teşekkül etmiş eserlerdir (Elçin, 2005, 444).

Akengin'in aynı zamanda içinden çıktığı bölge olan Erzurum- Kars yöresinde halk hikayesi anlatma geleneği halen canlılığını sürdürmektedir. Bu bağlamda Akengin bazen doğrudan bazen de telmihen halk hikayelerini eserlerinin pek çok yerinde kullanır. Bu örnekler arasında en dikkate değeri Oğuz Dede romanıdır. Romana adını veren kahraman Oğuz Dede'nin Dede Korkut Hikayelerinde Türklerin müşkülünü çözen, tamam bilicisi Dede Korkut'a benzetildiği görülür.

- “Sen ki bu mahallenin, yalnız mahallenin değil, bütün kasabamızın, etrafta seni tanıyan bilen herkesin inandığı, güvendiği, sevdiği, saydığı, Oğuz Dedemizsin... Aklın erer, sözün geçer, doğruyu bilirsin, doğruyu söylersin.. Yol gösterirsin, yoldan çıkmışları yola getirirsin. En zor zamanımda derdime derman gene sen olmuştun.. Bugün benim bir yuvam varsa sana borçluyum Dede'm..” (OD, s. 28).
- “Bir buçuk asırdır Osmanlı'nın kendisi, sahralarda düşe kalka, yaralana berelene yürüyen bir mecnunun tâ kendisi değil midir? Ve hep serap gördü Leylâ diye bu mecnun.” (EPVBÜ, s. 129).
- “Ama âşıktım, Ferhat misali dağları delmeye bile hazırdım.” (S, s. 20).
- “Ne Leyla ne Şirin ne Aslı soyundan
Bir gerdanlık taşında cümle yıldızlar” (H, s. 65).
- “Gence çölünde lâlelerin her biri
Ölüp de dirilen bir Leyla'dır
Mecnun yine Mevla'sına sunmuş elini
Bu defa, düğün yeri bu dünyadır.” (H, s. 73).
- “Çeşmelerinden duası dökülürdü ermişlerin,
Dilinde Dedem Korkut'un çağrıları...” (H, s. 77).
- “Koroğlu, yaslanıp bağrına dağların
Alırken ifadesini esern rüzgârın,
Yedi belalı yiğidin tek bacısı Telli Nigar
Ansızın bir bakışla meydan okur bir gün...
Ve derler ki ak kanatlı köpükten yeleli kırat,
Bir güzelin ardından koşturulduğu için,
Kurtulmuş elinden ölümün” (H, s. 214).

4.1.1.3. Fıkra

Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lügati't Türk* adlı eserinde köğ ve külüt sözcüklerini fıkraya karşılık olarak vermiştir. Latife, nükte, hikâye, mizah, destan, masal, kıssa ve saka gibi terimlerle de anılan fıkra, kısa ve yoğun bir anlatım özelliğine sahiptir. Tez, anti-tez ve sonuç kısımlarından oluşur. Bir düşünce ya da savı güçlendirmek, dinleyiciyi ikna etmek, bir olay ya da durumu açıklamak gibi amaçlarla anlatılır (Oğuz vd., 2016, 200-201)

Dursun Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları* (1999, 6) adlı eserinde Türk fıkralarını konu bakımından değerlendirmiş ve en büyük grubu sosyal, iktisadi ve siyasi fikir ayrılıklarından doğan fıkraların oluşturduğunu kaydetmiştir. Yahya Akengin'in eserlerinde bu türden fıkralara rastlanmıştır.

- “Zaten ben de senden o Karşılırla Erzurumlular fikrasını isteyecektim.” (KD, s. 32).
- “Efendim, işte bu Kars'ın komünistleri, Erzurum'dan geçerlerken, Erzurum'un faşitleri yollarını keser, onları sorguya suale çekermiş... Tatlı Erzurum ağzıyla Ola gavat sen Fatiha'yı bilir misen? Karşılı da bilirim ağabey, deyince, Erzurumlu oku öyleyse demiş. Karşılı başlamış Fatiha'yı okumaya. Erzurumlu sorgu sualci genç yanındakine dönerek Ağabeci bak bakıyım, doğru okur mu bu gavat?” (KD, s. 33).
- “Halkımız her yaşadığı dönemin fıkralarını da üretir bilirsiniz.” (KD, s. 34).
- “Gel zaman git zaman durumlar değişmiş, bu defa Karşılılar şehirlerine gelen Erzurumluları sorgu suale çekmeye başlamışlar. Sormuşlar ki dadaşa imanının şartı kaçtır, bu defa dadaş boynunu bükmüş, insaf yahu demiş, o zaman biz size hiç böyle zor soru soruyor muyduk?” (KD, s. 35-36).

4.1.2. Manzum Türler

Mani, türkü, ağıt, destan, ilahi, niini ve tekerlemeler anonim halk edebiyatının manzum türlerini oluşturur.

4.1.2.1. Türkü

Doğu ve Kuzey Türklerince yır veya cır adı verilen, Batı Türklerinin ise Türklere özgü ezgi anlamında kullandıkları türkü, sözlü ve yazılı edebiyatımızda duyulup söylenen mahsullerdir (Elçin, 2005, 195). Oğuz (2001, 19) ezgi ağırlıklı türler arasında ele aldığı türkünün, Türklerin ezgileri anlamında kullanılması gerektiğini söyler.

Belli bir nazım biçimi bulunmayan türküler, hece ölçüsüyle meydana getirilmiştir (Oğuz vd., 2016, s. 249). Diğer tüm sözlü kültür ürünlerinde olduğu gibi her halkın türküsü, yalnızca ait olduğu kültürün içinde bir anlam ve işlev kazanır (Mirzaoğlu, 2001, s. 76). Akengin'in incelenen eserlerinde çok sayıda türküyü ve kimi zaman da söz konusu türkülerin hikâyelerine yer verdiği görülür.

➤ “Dudaklarından bir türkünün sözleri çıkıyordu:

Allı turnam ne gezersin havada

Arabam kırıldı kaldım ovada” (BHBD, s. 12).

➤ “Sanki o türkü bu olay için yakılmıştı.

Dağlar seni delik delik delerim

Kalbur alır toprağını elerim...” (BHBD, s. 13).

➤ “İşte mesela köyden kasabaya doğru yol almakta olan at arabasının sürcüsünün söylemekte olduğu uzun hava da o saydam tülde süzülerek geliyordu. Buradan bir atlı geçti, yarama baktı geçti...” (BHBD, s. 28).

➤ “Damın kenarına oturur, yönünü dereye çevirir, elini kulağına atar, Mihralı Bey Destanı'nı söylemeye başlar. Sesi yanık, dokunaklıdır.

Ben gidiyom Rüştü Beyim ağlama

Ah edip de ciğerimi dağlama

Alay gitti, beni burada eyleme

Yemen'e de benim ağam Yemen'e

İndi m'ola Mihralı Bey Yemen'e

Kurdu m'ola çadırları çimene

Oğul köz düştüğü yeri yakar kime ne

Dert benimdir kime ne

Ben gidiyorum Rüştü Beyim sana bir nişan

Susuzluktan alaylarım perişan

Hiç iflah m'olur da Yemen'e düşen

Yemen'e de benim ağam Yemen'e

İndi m'ola Mihralı Bey Yemen'e

Kurdu m'ola çadırları çimene

Oğul köz düştüğü yeri yakar kime ne

Dert benimdir kime ne” (EÇ, s. 11).

➤ “Derken, yandaki kompartımandan buram buram bir köy türküsü yükseliyor... Geçti dost kervanı eyleme beni...” (S, s. 40).

➤ Erzurum çarşı Pazar

İçinde bir kız gezer

Elinde divit kalem

Dertlere derman yazar... Nakarat kısmında geçen sarı gelin ise aykırı bir renk olarak, şehrin kara gözlü, üzüm saçlı güzellerine meydan okur gibi... Kimbilir, belki de bu yerlerde nadirattan olan bir sarı kız ya da sarı gelin, müstesna durumu dolayısıyla, üzerine türkü yakılacak bir konuma yükselmiştir...” (S, s. 45).

➤ “Radyoda bizimle yaptığı sohbetin ardından, dinleyicilere armağan ettiği türkü benim de gözlerimi yaşarttı. Çoğunu bildiğim yanık Rumeli türküleri içinde böylesini duymamıştım.” (S, s. 67).

➤ “Fakat sevdiğim türküleri, genlerimin belirlediğinin farkındayım. Erzurum’un yanık uzun havaları, yükseklerden uçan Hüma kuşları, yüreğimin orta yerine konup konup gidiyorlar. Rumelilik damarım kabardığında içime dolan türkülerden biri de: Esmе bre deli rüzigâr...dır.” (S, s. 98)

➤ “Annemi düşünürken gözlerimden akan iki damla yaş, onun diyarından bir seferberlik türküsünün iki satırı gibi yakıcı:

Bir sandığım vardır sırmadan telden

Bir çift yavrum vardır tomurcuk gülden...” (S, s. 102).

➤ “Hele şu anda kulaklarına gelen şu türkü onlarsız nasıl söylenirdi?

Oy kemençeci dayı

Soktun gözüme yayı

Kör ettin gözlerimi

Göremedim dünyayı” (ÖY, s. 6).

➤ “El çırparak başka bir türküye geçtiler:

Yaylanın çimenine

Kuzu yayılır kuzu

Gün de bu günkü gündür

Açalım okulumuzu” (ÖY, s. 7).

➤ “Bu türküye bazan tarlasından, ekin biçmekten dönenlerin uzun havaları karıştırdı:

Yaz gelende çıkam yayla senin başına

Kurban olam toprağına taşına...” (OD, s. 1).

➤ “Annesi yanık yanık bir türkü söylerdi. O kara haberin, yani düşmanın gelmekte olduğu haberinin yayıldığı gün de duymuştum:

Akşam oldu yakamadım gazımı

Kadir Mevlâm böyle yazmış yazımı...” (OD, s. 59).

➤ “Kimileri de o türküye mırıldanarak katılıyordu:

Aşan bilir karlı dağın ardını

Çeken bilir ayrılığın derdini” (OD, s. 63).

➤ “Türkünün son kısmını sonraları da hiç unutmadım. Çünkü üç yıldır cephede olan babamı hatırlatmıştı bana:

Selvinin dalları boyumdan uzun

Yavrular gözümde bir salkım üzüm

Ölmeden o yâri görürse gözüm

Koyun kuzu kurban olur o zaman...” (OD, s. 63).

➤ “Hanende Nevin’in türküsü her yanı kaplar gibi oldu.

Güle naz yar güle naz

Ağlayan çok gülen az

Bu gün syrana çıktım

Ağlayan çok gülen az” (AVM, s. 8).

➤ “Üniversite yıllarındaki sohbetlerinde bazen bir türküyü de mırıldanırdı Kemalettin...

Kemah yolu kışladı

Kar yağmaya başladı

Sağ olası muallim

Yine beni haşladı...” (KD, s. 11).

➤ “Halis yine araya girmiş, biraz önce dinleyip duygulandıkları Sarı Gelin türküsünün hikâyesini anlatıyordu. Velhasıl Albayım, bizim delikanlı dadaş, tutulduğu bir sarışın Ermeni dilberine kavuşamayınca işte onun bu türküsü miras kalmış bize...” (KD, s. 140).

➤ “Kız lisesinde okurken, evinde kaldığı dayısının İstanbullu olan hanımıyla Selda’nın çok iyi anlaşp kaynaşmalarını sağlayan, yengesinin İstanbul türküleri olmuştu denebilir.” (DA, s. 137).

➤ “Üsküdar’da yanık Rumeli türküsüyle,

Oturup sabrın şarabını içeceğim.” (H, s. 7).

➤ “Bir emrah türküsü var Kopdağı’nda

Nineler söylemiş, analar söylemiş, gelinler söyler...” (ÇS, s. 7).

4.1.2.2. Ağıt

Halk şiirinde ölen bir kimsenin yahut bir afetin ardından söylenen şiirlerdir. Kökeni eski Türklerde ölenlerin ardından yapılan âyinlere kadar uzanır. Günümüzde Doğu, Orta ve Güney Anadolu bölgelerinde ağıt yakma geleneğinin canlı biçimde sürdüğü görülür. Söyleyeni belli olmayan ağıtlar, ölüm karşısındaki duyguların ortak olmasından dolayı benzer ifadeler taşır (Başgöz, 2013, 261). İslamiyetten önce sagu kelimesi ile karşılanan ağıt, diğer Türk boyları arasında ağı, sazламаğ, tavs, tavşa vb. adlandırılır (Elçin, 2005, 290).

Ağıt türünü Oğuz (2001, s. 20) mani ve ninni ile birlikte ezgi ve konu ağırlığı aynı yoğunlukta olan türler kategorisinde ele alır. Ona göre halk şiirinin hece vezni kullanılarak oluşturulan bu türlerin tek ve standart bir ezgisi yoktur. Tamamı ezgi eşliğinde söylenen ağıtların ezgileri, mısralardaki hece sayısına, konusuna ve ağıtı seslendiren âşığın kişilik özelliklerine bağlı olarak değişkenlik gösterir.

➤ “Sarıkamış üstüne yakılacak ağıtların, Yemen türkülerinden daha yürek paralayıcı olacaklarını hisseder gibiyim...” (EPVBÜ, s. 140).

➤ “Sivas’ın yakınlarında kendi adını taşıyan bir konak bulunmaktadır: Mehrali Bey Konağı. Yemen üzerine yakılmış ağıtların en içli, en dokunaklılarından biri de Mehrali Bey adına olanıdır.” (KD, s. 26).

4.1.2.3. Ninni

Annelerin süt emen çocuklarını uyutmak amacıyla terennüm ettiği, ezgili manzum yahut mensur sözler ninni olarak adlandırılır. Bu kavramdan Batı Türkçesinde nenni çalmak, uyku getirmek gibi deyimlerin türediği görülür. Farklı Türk boyları arasında laylay, leyley, hû-di, elle, bişik cırı vb. isimler verilir (Elçin, 2005, 271). Konusunu çocuğun teşkil ettiği ninniler sakinleştirici ve gevşetici bir ezgiyle söylenir. Ninni söyleyici kadın ya irticalen ya da hazır kalıplardan yararlanır (Oğuz vd., 2016, 251).

➤ “Kırmızı gül demet demet
Sevda değil bir alâmet

Gitti gelmez o muhannet

Balam nenni yavrum nenni” (S, s. 52).

➤ “Uyusun da büyüsün yavrum

Düşmana da yürüsün yavrum” (NH).

➤ “Hürrem Sultan’dan Sarı Selim’e ninniler,

Hangi sandıklarda gören var mı?” (H, s. 12).

➤ “Altıntopu yavrucuğun ağlayacak ninniler söyleyeceksin

Ninnilerinde de güz

Yazı- baharı da kocan mı çalmış?” (İ, s. 13)

4.1.3. Kalıplaşmış İfadeler

Türkçenin söz varlığının bir kısmı atasözü, deyim, ikileme ve kalıp sözleri içine alan kalıplaşmış dil birimlerinden oluşmaktadır. Yahya Akengin’in de kendi sözvarlığını oluştururken kalıplaşmış dil birimlerini sıklıkla tercih ettiği görülmektedir.

4.1.3.1. Atasözleri

Orhun Yazıtları, Divanü Lügâti’t Türk ve Uygur dönemi yazılı eserleri atasözlerinin geçtiği ilk kaynaklar arasında gösterilebilir. Kıpçak türkçesinde sab/sav adı verilen atasözü için İslamiyetten sonra mesel, emsâl, durûb-ı emsâl terimleri kullanılmaya başlanmıştır (Aça vd., 2011, 518).

Kalıplaşarak klişe halini alan atasözleri konuları bakımından oldukça geniştir. Misafirperverlik, adalet, aile, komşuluk, ekonomi, görgü, gelenek, ölüm, yaşam, iklim, hayvanlar, din gibi konularda yaygın olarak söylenmiştir. Akengin’in eserlerinde atasözlerinden yeri geldikçe istifade edildiği görülür. Atasözleri, Akengin’in ifadesiyle “halden ve dilden alnayan ince zevk sahibi insanların dil kervanına ilave ettikleri zarif mücevherler”dir (Akengin, 2015, 58).

➤ “Şakir Bey bir atasözünü de duygu ve düşünceleri arasına katmaya başlamıştı. Bülbülü altın kafese koymuşlar, yine ah vatanım demeye başlamış.” (BHBD, s. 50).

➤ “Uzaktan davulun sesi hoş gelir küçük hanım?” (SK, s. 28).

➤ “Benden bulmasın, Allah’ından bulsun dedim. İyilik et, denize at derler.” (SK, s. 105).

- “Hiçbir tanesini sağ komamışlar. El ile gelen düğün bayram derler...” (EÇ, s. 20).
- “Ateş olmayan yerden duman çıkmaz beyler...” (EPVBÜ, s. 95).
- “Ama neylersin ki denize düşen yılana sarılır.” (EPVBÜ, s. 127).
- “Haram dedim ya, zehir zıkkım. Haramın binası olmaz derler yavrum.” (AB, s. 236).
- “Ölenle ölünmez gerçeği, hükmünü icra ediyordu.” (S, s. 39).
- “Hani atalarımızın bir sözü vardır: Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az derler.” (ÖY, s. 78).
- “Sanat altın bileziktir derler oğlum...” (OD, s. 70).
- “Büyüklerimiz asker ocağı mekteptir derlerdi hep.” (OD, s. 108).
- “Daha çocuktuk bunlar. Ama ağaç yaş iken eğilirdi.” (OD, s. 117).
- “Bizim bu yerlerde büyüklerin sık sık söylediği bir söz vardı:
İyiliğe iyilik, her kişni harcı
Kötülüğe iyilik, er kişinin harcı...” (OD, s. 123).
- “Gülü seven dikenine katlanır sözündeki gerçek payı, seven katlanmaya hazır olsa bile tek başına yeterli olmuyordu.” (YD, s. 80).
- “Ne demişler, kızı kendi gönlüne bırakırsan ya davulcuya ya zurnacıya ya da gazatacıya kaçır...” (YD, s. 83).
- “Fazıl Bey’in sevdiği deyişlerden birinde şöyle bir söz vardı: Vakit geçirmeye virane yeter...” (KD, s. 93).
- “Kol kırılır yen içinde demişler.” (DA, s. 63).
- “Hani koyunun olmadığı yerde keçiye abdurrahman çelebi denirmiş ya...” (DA, s. 179).
- “Gazeteler her gün ölü, yaralı dolu.. Su testisi su yolunda kırılırmış...” (DA, s. 201).
- “Derdini söylemeyen derman bulamaz.” (TÖY).
- “Hasmın karıncaysa da hafife almayacaksın.” (PG).
- “Su uyur, düşman uyumaz.” (NH).
- “Gün doğmadan neler doğar.” (NH).

4.1.3.2. Deyimler

Asıl anlamından uzaklaşarak yeni kavramlar akla getiren kalıplaşmış sözler, tâbirler deyim adını alır. Deyimler, duygu ve düşüncelerin dikkat çekici bir biçimde ifade edildiği isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünümlü dil bilgisi ögeleridir (Elçin, 2005, 642). Deyimler, bir dilin sözvarlığı içinde yer alır. O dili konuşan toplumun ifade gücünün, nükte ve mizaha olan eğiliminin bir göstergesidir (Aksan, 2006, s. 31). Birçoğu mastar halinde olan deyimler, cümle biçiminde kurulmuş olabilir. Kafiye ya da iyelek eki alarak da kullanıldığı görülür. Akengin'in incelenen eserlerinde bu şekillerde kurulmuş çok sayıda deyim kullandığı görülür.

- “Gazeteci Yurdal yurt dışına kapağı atarak kurtuluş yolu seçenleri öteden beri yadırgayan yazılarıyla da biliniyordu.” (BHBD, s. 27).
- “Hele orta yaşı geride bıraktığı şu döneminde böyle bir yol tutmayı içine sindiremiyordu.” (BHBD, s. 27).
- “Oğlunu ve kızını özlemekten burun direkleri sızlamaya başladı.” (BHBD, s. 34).
- “Hayat böyleydi işte. İnsanı kaptan kaba aktarıp duruyordu.” (BHBD, s. 36).
- “Görevliler onu yatıştırmaya çalışsa da o bildiğini okuyordu.” (BHBD, s. 47).
- “Hakkınızı helâl edin...” (HMT, s. 25).
- “Anlat anlat... Deve kuşu gibi başımızı kuma gömdüğümüzü bilmeyenlere anlat...” (HMT, s. 33).
- “Şimdi Bilecik'ten başlayarak bu bölgenin altını üstüne getireceğiz...” (HMT, s. 92).
- “Söyle, dilinin altında ne varsa çıkar...” (HMT, s. 160).
- “Ancak bir anda seni gözden çıkarmayı doğru bulmam...” (HMT, s. 162).
- “Bilesiniz ki bunun dahi dedikodusu yapılırken ben olup bitenlere kulak kabartma ihtiyacı duyarım...” (HMT, s. 162).
- “Günah bizden gitmiştir artık...” (HMT, s. 174).
- “Karahanlıların en büyük direnişi gösteren Berzem Kalesi çetin bir cevizdir.” (HMT, s. 175).
- “Sus! Aman gözünü sevdiğim, bir duyan olur sus!” (SK, s. 10).
- “Dertleşme ağabey, dertleşme. Yerin kulağı var.” (SK, s. 11).
- “İn cin top oynuyor diyeceğim ama içeriden gelen yanık türküye bakılırsa...” (SK, s. 13).
- “Söylemiştiler ya, feleğin çemberinden geçmiş.” (SK, s. 16).

- “İster misin, adam buralarda keçileri kaçırmış olsun.” (SK, s. 17).
- “Sen demedin mi ki il örgütü bu röportaj için kesenin ağzını açıp paraları saymış.” (SK, s. 17).
- “Kuş uçmaz kervan geçmez dağ köyünde bir aday.” (SK, s. 18).
- “Bu telefon, şu sizin müdürünüzün tavrı, nedense beni o günlere götürdü, yarama tuz bastı sanki.” (SK, s. 36).
- “Hepsini de özledim, burnumda tüterler.” (SK, s. 44).
- “Nedense bir yerde dikiş tutturamayacağıma, bir baltaya sap olamayacağıma dair kanaatlerini değiştiremiyorum.” (SK, s. 46).
- “Yapma Şakir Hoca. Yukarı tükürsek bıyık, aşağı tükürsek sakal.” (SK, s. 56).
- “Ben senin sürüne göz kulak olurum Selim.” (SK, s. 87).
- “Bu gazeteci de seni tongaya düşürürse karışmam ha!” (SK, s. 96).
- “Niçin söylemedin baba? Adamı gözüm hiç tutmamıştı zaten.” (SK, s. 100).
- “İlla şehre göçelim diye başımın etini yerdi hep. Ayıptır söylemesi, senden iyi olmasın ama güzeldi de.” (SK, s. 106).
- “Sütten ağzım yandığı için ben de böyle yapıyorum.” (SK, s. 137).
- “Bu şiiri de nalıncı keseri gibi yontma.” (SO, s. 163).
- “Gelse de bugüne bugün ne yapar ki... Yer demir gök bakır buna derler işte.” (EÇ, s. 16).
- “Niyazi yavrum, lafını balla kestim...” (EÇ, s. 22).
- “Müjdemo isterim Hacer abla...” (EÇ, s. 25).
- “Ben senin gibi tabanları yağlayıp kaçanlardan değilim.” (EÇ, s. 44).
- “Külüm göverir. Çoluk çocuk per perişan olur.” (EÇ, s. 59).
- “Gözünüz aydın. Keşke bana da şimdi Selanik’ten bir mektup gelseydi.” (EÇ, s. 98).
- “Kelleyi koltuğa alıp dağa çıkan sensin.” (EPVBÜ, s. 100).
- “Bu kadar gafil avlanmasından Osmanlı’nın hiç mi vicdan acısı duymuyorsunuz?” (EPVBÜ, s. 101).
- “Yılan hikâyesine dönen bir damatlık oldu bu da...” (EPVBÜ, s. 119).
- “Bir kazan kaldırmıştır ama farkı vardır benzerlerinden.” (EPVBÜ, s. 130).
- “Ooo... Bizim Nuri de buradaymış şükür kavuşturana...” (EPVBÜ, s. 161).
- “Adam olana yeter bu. Şimdiyse artık elinin ekmek tutması lazım.” (AB, s. 193).

- “Ben ona karışmam. Ama Ferit’i saçımı süpürge yapar gene okuturum.” (AB, s. 194).
- “Bugüne kadar bir dediğini iki etmedik.” (AB, s. 199).
- “Arkadaşlarından birinin evine gidip soralım. İçime kurt düştü, hadi ne olur!” (AB, s. 225).
- “Nuh diyor peygamber demiyor.” (AB, s. 229).
- “Bense kulak kesilmiştim.” (S, s. 44).
- “Bazıları da o yanlış idrake yükleneyim derken kantarın topuzunu kaçırmıştır.” (S, s. 54).
- “Ya bu deveyi güdersin, ya bu diyardan gidersin demişti.” (ÖY, s. 28).
- “Sen daha bebesin, ağzın süt kokuyor Orhan..” (OD, s. 3).
- “Hangi rüzgar attı seni böyle buraya?” (OD, s. 26) .
- “Eğer Mahmut’u etkilemenin yanında bir de bu adamı iyiye doğru yönlendirirse bir taşla iki kuş vurmuş olacaktı.” (OD, s. 48).
- “Çorbada bizim de tuzumuz olacaktı.” (OD, s. 92).
- “Gitsin burnunu sürtsün, dedi. Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır.” (OD, s. 129).
- “Malum, böyle durumlarda ipin ucu kaçır biraz.” (AVM, s. 16).
- “Kan kusup da kızcılık şerbeti içmiştim diyebilmek, bir felsefe, bir kültür halindeydi.” (AVM, s. 61).
- “Fakat Şengül dayanamayıp baklayı ağzından çıkardı.” (AVM, s. 89).
- “Rüzgar ekmiş, fırtına biçmektedir.” (AVM, s. 101).
- “Sadece şunu belirteyim ki tutunduğu dalı kesecek yapıda olmadığını keşfetmiştim.” (AVM, s. 137).
- “Azıcık mürekkep yaladın diye adam mı kesildin başıma...” (YD, s. 8).
- “Allah gönderdi seni yavrum..” (YD, s. 21).
- “Kendi deyimiyle, baldırı çıplakların çocukları okur da onun gibi birisinin oğlu nasıl dikiş tutturamazdı.” (YD, s. 26).
- “Şeref kendini kıl payı kurtarıp yere yıkılmıştı ki bir kurşun vınlamasıyla hepsi donakaldılar.” (YD, s. 26).
- “Sormak ayıp olmasın da amca, siz buralara daha önce geldiniz mi hiç?” (YD, s. 28).
- “Ama bu kuş uçmaz kervan geçmez yeri kim ne yapsındı.” (YD, s. 50).

- “Ama ben sizin için otuz yıl sustum, otuz yıl katlandım, bağıma taş bastım. Sonra da yuvadan uçurduğuma inanarak içimdeki çağrıya uydum, kendimi âzat ettim.” (YD, s. 54).
- “Bahriye’nin yelkenleri suya inmişti.” (YD, s. 85).
- “Ama yağma yok, benden kurtulacağını sanma öyle. Bana adıyla sanıyla Bahriye demişler.” (YD, s. 93).
- “Gözü kara bir Karapapak Türküydü.” (KD, s. 26).
- “Böyle bir kaos ikliminde kurunun yanında yaş da yanıyordu.” (KD, s. 56).
- “Hadi şimdi benim için dualar ederek uğurla ki gözüm arkada kalmasın...” (KD, s. 122).
- “Peki oğlum! Babanı razı edeceğim. Sen de benim yüzümü kara etmezsın inşallah.” (DA, s. 17).
- “Şehirdeki o mahalle; kahvenin bahçesindeki akasyalar, liseye giden sokaklar, çarşılar ve arkadaşları burnunda tütmeğe başladı.” (DA, s. 78).
- “Bir gün Hamdi Efendi karısına, artık bu oğlanı başgöz edelim. Bağlansın kalsın buralara iş güç sahibi olsun...diyerek kulağını açmak istedi.” (DA, s. 249).
- “Kulak misafiri oldu, göz ucuyla takip etti pazarlığı.” (DA, s. 252).
- “Her gün yeni bir cambazlık sata sata
Ümidin, sevincin, inancın defterini dürenler...” (H, s. 47).
- “Bir mağrur güzelden almış huyunu
Bulutların ağzını bıçak açmaz” (H, s. 191).
- “Derse gireceksiniz gitmeliyim artık
Yolcu yolunda gerek” (İ, s. 13).
- “Haram etmişim bir damla gözyaşımı bile
Umut yıkıntılarına bakmayacaktım
Anılarım kaçak mutluluklara yüz vermedi
Alınyazısına direne inadım
Gönül yazısına boyun eğdi” (AG, s. 41).

4.1.3.3. Alkışlar (Dualar)

Türkçe Sözlük’te “bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatmak için el çırpma” biçiminde açıklanmıştır (TS 1, 53). Anadolu ağızlarında ise dua, hayır dua, kutsama, ululama, sena, övgü, yüceltme anlamlarında kullanılmaktadır. Derleme Sözlüğü’nde

kelimenin alkış~alhış~alkıç gibi fonetik değişiklikler geçirdiği görülür (DS 1, 215, 223, 225). Bir nevi Tanrı'ya sesleniş olan dua, Tanrı'dan maddi manevi anlamda yardım ve mehamet istemektir. İlk devir insanlarında inanç, sihir, büyü ve fallardan beslenen dualar, Türkler arasında özellikle İslamiyetin kabulünden sonra daha düzenli ve yeni bir anlayış biçimiyle varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Elçin, 2005, s. 662). Yahya Akegin'in eserlerinde tespit edilen başlıca alkış örnekleri şunlardır:

- “Bak güzelim, bizim Türkçede ona başsağlığı dilenmez, geçmiş olsun denir...” (SO, s. 152).
- “Sağlık olsun. Beni anlayabilecek doktoru tıp fakülteleri daha yetiştirmedir.” (SO, s. 162).
- “Allah'tan umut kesilmez kızım. Bakarsın çıkar gelir birgün.. Cümle hasretleri kavuştursun Rabbim, bizi de..” (EÇ, s. 12).
- “Allahım, Sultanlar Sultanı Alp Arslan'ın senden dilediği yardımı esirgeme ki o, bu sayede hükmünü yürütsün, şanını yayılır kılsın ve zamanın güçlükleri karşısında kolayca yerinde tutunabilsin. Senin dinini şerefli ve yüce tutabilmek için onu lütfedici ve her zaman etkili desteğinden yoksun kılma...” (HMT, s. 109).
- “Allah muradını versin oğlum.” (EÇ, s. 52).
- “Yolun, dilin gibi açık olsun.” (EPVBÜ, s. 92).
- “Başımızı kaşıyacak vaktimiz yok.. Hadi Allah yardımcın olsun.” (EPVBÜ, s. 171).
- “Ey yüce Rabbim, bu sözlerim gerçek duygularımdan şayet uzaksa, beni, yardımcılarımı ve askerlerimi yok et!.. Eğer içtenliğimi kabul buyuruyorsan, düşmanlara karşı bu cihatta bana yardım ve beni muzaffer bir sultan kıl...” (HMT, s. 130).
- “Hay Allah razı olsun.” (EPVBÜ, s. 165).
- “Gittiler. Allah kabul etsin.” (AB, s. 195).
- “Allah rahmet eylesin. O kadar da kötü adam değildi. Kaderimiz böyleymiş.” (AB, s. 205).
- “Allahım, İslam sancağını yükselt ve İslama yardım et... Sana ortak koşanları, başını ezmek ve kökünü kazımak suretiyle mahvet... Sana itaat için canlarını feda edip kanlarını, sana bağlı olma hususunda akıtan, senin yolunun mücahitlerini, onları kuvvetlendirerek yurtlarını güvenlik ve zaferle dolduran yardımlarından yoksun kılma...” (HMT, s. 132).

- “Allah sonumuzu hayır eylesin.” (S, s. 73).
- “Allah anasına babasına bağışlasın.” (OD, s. 17).
- “Estağfurullah, el öpenlerin çok olsun.. Allah muradını versin evladım..” (OD, s. 26).
- “Eğer yol gösterilir, yardımcı olunursa, çok akıllı çocuklar bunlar, Allah bağışlasın.” (ÖY, s. 52).
- “Allah muhabbetinizi artırsın efendim.” (YD, s. 84).
- “Gözün aydın Tayfur..” (DA, s. 59).
- “Geçmişlerinin canına değsin yeğen...” (DA, s. 79).
- “Allah ocağına bağışlasın yavrum; yüzüne ne oldu öyle?” (DA, s. 176).
- “Gide de gelmeye kötü seneler...” (DA, s. 264).
- “Allah işini rast getirsin. Yolun açık olsun.” (TÖY).
- “Yarabbi! Senin uğrunda asırlardır savaşan milletimizi zelil etme!” (PG).
- “Allah kılıçlarını keskin etsin!” (NH).
- “Başımız sağ olsun. Allah rahmet eylesin. Bizleri de şefaatine nail etsin. Ömrünü bu yavruya versin.” (NH).
- “Dilerim ki ulu Allah’ım sana uzun ömür versin, hayır içinde buluna, hayırlara vesile olasın.” (NH).
- “Kulak versem Kırkçeşme’nin sesine
Akar eşref saatlere dualar” (KA, s. 43).

4.1.3.4. Kargışlar (Beddualar)

Kargış ya da beddua, duânın zıt anlamlısı olan lanet, inkisar, belâ ve gazap gibi olumsuz anlamlar içeren sözlerdir. En eski Türk kaynaklarında kargış ve ilenc sözcükleriyle karşılandığı görülür. İnsan kendine, aile ya da ait olduğu topluma zararı dokunacak kişi ve düşüncelere karşı şiddetli bir tepki olarak başvurduğu ve Tanrı’dan adalet dilediği sözlü gelenek ürünleridir (Elçin, 2005, 663). Alkış ve kargışlar İlhan Başgöz’ün ifadesine göre kanunların, toplumsal normların işlemediği durumlar karşısında bunalmış bireyin doğa üstü güçlerden bulmayı umduğu yardımdır. Kısa sözlü biçimler olan alkış ve kargışlar toplumun hangi kurum ve değerlere önem atfettiğini gösterir (2014, 256). Beddualar da Akengin’in eserlerinde yer alan kalıplaşmış ifadeler arasındadır.

- “Dilin batsın Niyazi, zehire batsın, kesilsin...” (EÇ, s. 23).

- “Evladım başladığın işi yarım bırakırsan sütümü helal etmem, demişti annem.” (EPVBÜ, s. 99)
- “İşte göçlerini yükleyip de köyü terkettikleri sırada arkalarından mahzun ve boynu bükük bakan Zehra’nın yaşlı gözlerle kargış ettiğini, beni böyle bırakıp gidiyorsun, inşallah sen de muradına eremezsin... dediğini sonradan duymuşlardı.” (YD, s. 48).
- “Ah evladım, ah yavrum... Sizi bu hallere düşürenler... Sebepler... Sebebin ocağı batsın derler.” (DA, s. 174).
- “Kendim ettim, iyi bilirim ki, kendim ettim... Senin ahındır beni tutan...” (DA, s. 262).
- “Senin yüzündendir bunlar... Senin ahından olmuştur.” (DA, s. 263).

4.1.3.5. Argo

Toplum içerisinde belirli bir grubun ses, yapı, sözdizimi ve anlam bakımından ortak dilden farklı olarak kullandığı dil ya da sözcük dağarcığı (Hatipoğlu, 1975, 15) olarak tanımlanan argo standart yazı dilinin ve günlük konuşma dilinin dışında kalan bir dil kullanımıdır. Ö. Çobanoğlu argo kavramının halkbilimsel çözümlemesini yaptığı çalışmasında (2005, 236) argonun üretildiği sosyal zeminin ve dünya görüşünün bir yansıması olduğu ve hem fertler hem de sosyal gruplar arasında sözlü edebî yaratıcılığın en zengin kaynağı olduğu sonucuna varmıştır. Argonun, Yahya Akengin’in eserlerinde geçen örnekleri şunlardır:

- “İstanbul’da bizim mahallede bir tefeci gavat var ki...” (SK, s. 61).
- “Hayır mı var bey. Bizim kahpe avrat zurnacıyla kaçmış.” (SK, s. 105).
- “Bu zurnacı olacak düzrü, gündüzün çalmış söylemiş, köyün avratlarının da ağzının suyu akmış. Benim kaltak avrat da o gece bunu ahıra saklamış.” (SK, s. 106).
- “Nedir bu morukla senin yüzünden çektiğim?” (SK, s. 137).
- “Yahu kardeşim, temizlik isteseydi adına tuvalet mi denirdi? Yüznumara işte... Ayakyolu, memişhane, def-i hacet yeri...” (SO, s. 161).
- “Ermeni dölü” (EÇ, s. 34).
- “Sen beni katil mi edeceksin kahpe.” (AB, s. 227).
- “Emekli olmak, yani moruk olmak...” (YD, s. 10).
- “Keratanın başı dumanlı.” (DA, s. 80).

4.1.3.6. Karşılama ve Vedalaşmalar

Bir toplumun fertleri arasında kullanılması gelenek halini almış ilişki sözleri (kalıp sözler) sözvarlığı içine dâhil edilir. Bu sözler yalnızca Türkçeye özgü kalıplar olup Türk kültürü hakkında ipuçları içerir (Aksan, 2006, 34).

Karşılaşma ve vedalaşmalar esnasında kullanılan ifadeler de bir milletin kültürünün ayrılmaz bir parçası kabul edilen kalıp sözler arasında değerlendirilir. Y. Akengin'in eserlerinde kullandığı tespit edilen başlıca karşılama ve vedalaşma ifadeleri şunlardır:

➤ “Sağ kalanlarla, Rum ellerinde buluşmak üzere, Hudaya ısmarladık...Nerde sabah orda akşam...” (HMT, s. 25).

➤ “Osman –Selamünaleyküm Şakir Hoca.

Şakir – Ve aleykümselam Talaş Osman... Hoş geldin dostum, kardeşim, köylüm, komşum.” (SK, s. 42).

➤ “Tarık – Selam efendim...

Gülnur – Selam Şakir amca...” (SK, s. 45).

➤ “Osman – Hadi bana eyvallah. Ama dur, önce gidip şu bizim viran olmuş haneyi bir göreyim.” (SK, s. 45).

➤ “Şakir – Yarın konuşalım dostum. Hadi güle güle.” (SK, s. 45).

➤ “Şükrü – Hakkını helâl et baba.

Kurban – Sen de helâl et. Gazan mübarek ola.

Hacer – Dönersin inşallah.

Şükrü – Anam da babam da akşam öncesinde güneş.. Namusum da oğlum da sana emanet Hacer..” (EÇ, s. 49).

➤ “Ali Baba – Hoş gelmişsin beğim.

Ali Fethi Bey – Hoş bulduk Ali Baba.” (EPVBÜ, s. 93).

➤ “2. Genç – Benim ya... Selam.

Nermin – Buyur, hoş geldin oğlum.

2. Genç – Hoş bulduk. Size bir müjde verip gideceğim.” (AB, s. 241).

➤ “– İnşallah Aysel... Selam söyle Ziya Bey’e...

– Sana iyi yolculuklar diliyorum Fazıl... Eşine selam söyle.

- Teşekkür ederim Aysel...” (KD, s. 85).
- “Selam verdi, elini uzattı, Ben Fazıl dedi.
- Hayrola beyefendi, buralarda birini mi arıyorsunuz? ” (KD, s. 90).
- “ – Çok yaşa evladım, ne zaman geldin?
- Gece geldim, Hamdi amca.
- Babana göz aydını edelim, sevinmiştir.” (DA, s. 250).
- “ – Hoş gelmişsin Fahri ağabey...” (DA, s. 250).
- “Rıza Bey daldı, sonra gülümsedi, duygulanmış ses tonuyla:
- Hadi güle güle çocuklar, dedi.” (DA, s. 260).
- “Hatırlar mısın yine bu sesle ayrılmıştık
- Duyuyor musunuz Hocanım Allahısmarladık.” (İ, s. 13).

4.1.3.7. Hitap ve Seslenmeler

Seslenmeler (hitaplar) veya seslenme grupları (hitap grupları) iletişim sürecinde uyarıcı işlev üstlenir. Bu seslenmeler ayrıca iletinin göndericiden alıcıya sözlü veya yazılı biçimde iletilmesi esnasında alıcıyı bağlama çekerek mesajın iletilmesini sağlar (Alyılmaz, 1998, 35). Seslenmeler ve seslenme öbekleri (hitaplar ve hitap blokları) çoğunlukla cümle dışı öge kabul edilir (Alyılmaz, 2015, 34). Y. Akengin’in eserlerinde aşağıdaki hitapların kullanıldığı görülür:

- “Bana kızım da diyebilirsiniz Şakir Bey amca.” (SK, s. 34).
- “Hey, Talaş Osman, Emine yenge, komşular! Gelin gelin, Murat Bey sizinle yeniden görüşecek.” (SK, s. 63).
- “Hay yaşa bacım...” (S, s. 48).
- “Adımı tövbe hâşâ, mübarek adama çıkaranlar var.” (S, s. 55).
- “Haydi teyze, hadi hadi sen de katıl bize...” (S, s. 101).
- “Durun durun, Davut Bey’in güllerini çiğniyorsunuz...” (S, s. 101).
- “Kız Suzan, gel hele gel, dedi ve kulübeye doğru yürüdü.” (YD, s. 94).
- “Hakkı âliniz, zâtîâliniz... İsabet buyuruyorsunuz... Başka bir emriniz?..” (KD, s. 41).

4.2. Âşık Edebiyatı

Halkın anlayabileceği bir dil ve hece vezni ile yazılan, âşık adı verilen kişilerce diyar diyar gezilerek saz eşliğinde terennüm edilen ürünlerin tamamı âşık edebiyatı koluna dâhil edilir. Ferdî bir edebiyat oluşu ve geleneğe bağlılık âşık tarzı edebiyatı diğer edebiyat kollarından ayırır (Güzel ve Torun, 2012, 243). Türk halk edebiyatının bir kolu olan âşık edebiyatı, bir anlamda millî edebiyat geleneğinin devamı niteliğindedir. Tekke edebiyatı tekkelerin kapanışı ile, anonim ürünler ise yeni yaratmaların olmaması sebebi ile varlık gösteremezken âşık edebiyatı günümüz şartlarına uygun biçimde varlığını sürdürmektedir (Günay, 2008, 39). Y. Akengin'in eserlerinde bugün âşıklık geleneğinin canlı olarak yaşadığı Doğu Anadolu ve Çukurova bölgesinde yetişmiş âşıklara ve şiiirlerine pek çok yerde rastlanır. Özellikle Bayburtlu Zihni, Âşık Veysel, Karacaoğlan, Çıldırılı Âşık Şenlik ve Âşık Sümmani bu isimler arasındadır. Öte yandan yazar, âşık şiiirinde bir gelenek olan pir elinden bade içme motifinden şöyle bahseder: “Yöremizdeki yaygın anlayışa göre şiiir yazmak için rüya âleminde pir elinden bade içmiş olmak gerekiyordu. Pir elinden bade içen de erenlere karışmış olurdu. Yani evliya demekti. Bir evliyanın da öyle beşeri aşkı dillendirmesi düşünülemezdi.” (Akening, 2010, 18).

➤ “Onun sınıfta okuduğu dizelerden Sümmani'ye ait olanı da aynalara çarparak yansıyor, kulaklarına geliyordu: Bugün bugün, yarın yarın diyerek/Siyah zülfünde beyaz güller açtı...” (BHBD, s. 40).

➤ “Âşık Veysel'e ait plak kafasında dönüp duruyordu. Gemi yükün aldı gam ile doldu/ Harekete kimse mani olamaz...” (BHBD, s. 41).

➤ “Hele hele bir halk şairinden bir dizeyi, uzaklarda derin bir noktaya dalan fersiz nemli bakışlarla, titrek, duygulu bir ses tonuyla söylemesi, beni alıp götürmüştü. Kuzusun alsalar elden/hayvan iken ceylan ağlar...Böyle demiş halk şairi.” (S, s. 92).

➤ “Karacaoğlan'ın bir şiiirini okuyarak söze başlıyordu:

İndim seyrân ettim Frengistan'ı

İlleri var bizim ile benzemez

Levin tutmuş goncaları açılmış

Gülleri var bizim güle benzemez

Göllerinde kuğuları yüzüşür

Meşesinde sığırları böğrüşür

Güzelleri şarkı söyler çağırır

Dilleri var bizim dile benzemez

Seyrederek gelir Karadeniz'i
Kanları yok sarı sarı benizi
Öğün etmiş aş a kara domuzu
Dinleri var bizim dine benzemez

Karac' oğlan söyler dost a darılmaz
Hasta oldum hatırcığım sorulmaz
Vatan tutup bu yerlerde kalınmaz.
İlleri var bizim ile benzemez (ÖY, s. 100)

➤ “Mamak Radyosu'nda en çok sevdiği türküler çalınır söylenirdi. Bunlardan biri de Âşık Veysel'in yaralı sesinden dinlediği Kahpe Felek'ti. Veysel'in bir felek vurgunu olduğunu da bilirdi. Kahpe felek sana nettim neyledim.../Kestin mümkünümü çarelerimi...” (AVM, s. 39).

➤ “Japon Bahçesi'nden Âşık İsmail Daimi'nin yanık bozkırlardan yükselen dumanları çağrıştıran deyişleri yükseliyordu... Yusuf sabır ile gitti Mısır'a/ Bu da gelir bu da geçer ağlama...” (AVM, s. 54).

➤ “Dağların sevdalı Karacaoğlan'ı, dağlarla konuşturmuştu sazını. Onlara biraz sitem biraz da tembihlerde bulunmuştu: Yârim emanettir haberin olsun.. demişti yaylalara.” (YD, s. 102).

➤ “Âşık Veysel'in köyünü özellikle seçmişti. Hep bu toprakların sesi olmuş, bütün insanlarımızın türkülerini dillendirmişti. Birlik çağrıları yapmıştı. Anadolu toprağının bilgelik dili onun sazından ve sesinden, yüzyıllar öncesinden akıp geliyordu. Sazı bizden, sözü bizdendi. Bizi ağlatmış, bizi duygulandırmıştı yanık, dertli sesiyle. Onun sazının ve sözünün inlemelerinde ruh dünyasının dalgalanmaları, gelgitleri vardı.

Ötme bülbül, ötme bülbül
Derdi derde katma bülbül” (KD, s. 70-71).

➤ “Yaklaştığı Sivralan köyünden Veysel'in sesini duyar gibiydi:

Karnın yardım kazmayınan belinen

Yüzün yırttım tırnağınan elinen

Gene karşıladı beni gülünen

Benim sadık yârim kara topraktır” (KD, s. 72).

➤ “Bir ara mikrofona geldi, birkaç söz söyledikten sonra hemşerisi Çıldırılı Âşık Şenlik’in 93 Harbi sırasında söylemiş olduğu şiirini, iliklerine kadar hissederek okumaya başladı. Ancak şiirdeki düşmana ifadesini namerde şeklinde değiştirerek söylüyordu:

Ehli İslam olan işitsin, bilsin

Can sağ iken yurt vermeniz namerde” (KD, s. 146-147).

➤ “Nazınızı çekebilirim, zira Toros yaylalarındanım ve Karacaoğlan’ın torunu sayılırım. Bir nazenin için diyar diyar dolaşmasını da bilirim. Ak göğsün üstünde çakırdiken bitmeyince gönül yârdan ayrılmaz.” (TÖY)

➤ “Gitti gider Karac’oğlan düşmüş yola

Çukurova bir güzelin peşindedir hala

Uzar gider dumanlı Karadeniz Dağları

Uzar Köroğlu’nun efkârı” (H, s. 16).

➤ “Zihni’nin şair gönlüne yaslanan gurbetin

Hüznünü duya duya yaşarken derdi ki

Bozuktur hali, aşkı olmayan kalbin” (H, s. 58).

➤ “Durudur ömrü, ben nicedir seldeyim

Bir Bayburt şubatında Zihni dilinden;

Ağıtlar üstüne kurtuluş türküsü,

Sarmış vadileri karlı belleri...

Çoruh, kopdağı’nın yokuş türküsü” (KA, s. 42).

4.3. Dinî-Tasavvufi Edebiyat

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı, halk edebiyatı ile divan edebiyatı arasında bir geçiş olma özelliği gösterir. Hem okumuş kesim hem de geleneksel anlayışı benimsemiş halk kitlelerine hitap eder (Güzel ve Torun, 2012, 351). Edebiyatı mistisizm ve manevi değerlerle yakın ilişkisi olan bir disiplin olarak kabul eden Akengin’in bu konuyla ilgili ifadeleri şöyledir: “Tasavvuf şairleri, tekke şairleri, Bektaşî nefesleri, evliya şairler gibi nitelermelerin kapsadığı edebiyat ürünlerinde dünya ötesini öne çıkaran eserler söz konusudur.” (Akengin, 2015, 101).

Y. Akengin’in eserlerinde dinî-tasavvufî halk edebiyatı içerisine girebilecek örnekler bulunmaktadır. Bu örneklerle hem şiirlerinde hem de düz yazı türlerinde rastlanır. Yine özellikle Yunus Emre’ye ait olan söz ve türküler oldukça fazladır.

- “İlk aşkın meyvelerinden çıkar ilk kavga/ Kardeş kıyıcılığını seçer Kabil amca/Habil yazılır mazlumlar sayfasına” (BHBD, s. 54).
- “Çıkar Habiller Kabiller bir yerlerden” (BHBD, s. 56).
- “Tasavvufçular, insana daima nefsini horlamasını tavsiye ederlerken, bazı parantezleri ihmal etmişlerdir. Bu yüzden de kişinin kendine saygısını yitirmesi gibi sağlıksız sonuçlar ortaya çıkmış. Kompleksli, ezik büzük insan tipleri oluşmuş. Halbuki Yaradan, kuluna üstün payeler veriyor. Şeytanın buyruğuna girmeye her an hazır gibi olan nefsi kırmak başka bir şey, insanın kendi kendisini horlaması, aşağılaması ayrı bir husustur... Nefsi terbiye edeyim derken şahsiyeti yok etmemek lazım...” (S, s. 61).
- “Birden Yunus Emre’den söz etmeye başladı. Ondan şiirler okudu. Sohbetini şu mısralarla bağladı:
Yaradılanı hoşgör
Yaradan’dan ötürü...” (OD, s. 123).
- “Sözün bir yerinde şöyle dedi: Bu oda bu hanın Mevlâna dergâhı gibidir.” (AVM, s. 152).
- “Şimdi kabri başında el sürerken toprağına,
Ondan dinlediğim ilahiler uçuşuyor dallarda” (H, s. 58).
- “Turna seslerinde bir şafak
Bir Yunus İlâhisiyle uyandığım...” (H, s. 194).
- “Ezel defterinden aralanır, mahzun kalplere bir sayfa
İlk insan ve ilk peygamberin de tesellisi:
Nurdan bir kalemle yazılıdır Muhammed Mustafa
O’nunla başlayacak, saadetler meclisi” (H, s. 233).
- “En suçsuz kaygularda yüzen düşleri
Belbağladığımız kader inandığımız Tanrı” (İ, s. 43).
- “Tövbenizi bozun, sessizliği bozmayın
Kulak verin Mevlâna’nın ney sesine” (AG, s. 45).
- “Çıksam doruklara sorsam
Hangi ufuklardan gördü Yunus Emre’m” (AG, s. 48).
- “İnsan, Koca Yunus’un dediği gibi, Her dem yeniden doğmalı, her âna yeniden dünyaya geliş ânı olarak bakacak kadar iyimser ve ümitli olmalı.” (YD, s. 71).
- “Rüzgârda salınan şu yapraklar

Ayak sesleridir Yunus'un” (H, s. 16).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yahya Akengin, folklor unsurlarını şiir, hikâye, roman, radyo oyunu, tiyatro gibi her türden eserine taşımış öğretmen bir yazardır. Öğretmen olması, halk edebiyatı ve halk kültürüne duyduğu ilgiyi sonraki kuşaklara aktarmasına da vesile olmuştur. Cumhuriyet Dönemi Hisar topluluğunun yazarlarından biri olarak eserlerinde folklor malzemesini başarılı şekilde kullanmayı bilmiştir. Bayburt'ta doğup büyüyen, eğitim hayatının büyük bir bölümü Erzurum'da geçen yazarın, halk edebiyatından ve halk kültüründen ilk etkilenmeleri bu bölgelerde başlar.

İçinde yaşadığı çağın yansıtıcısı olan Akengin'in tahlil edilen eserlerinde halk bilimi öğelerinin kimine kapsamlı biçimde yer verildiği görülürken kimi öğeler çok az yer almış ya da hiç kullanılmamıştır. Çalışmanın esasını oluşturan üçüncü ve dördüncü bölümlerdir. Üçüncü bölümde halk bilimi unsurları alt başlıklar hâlinde verilmiştir. Bu alt başlıklardan ilki "Dil ve Anlatım" dır. Bu başlığın içerisinde eserlerde tespit edilen lakaplar, ağız ve konuşma dili unsurlarına yer verilmiştir. Y. Akengin, özellikle kırsal kesimde geçen eserlerinde -Eski Çarıklar, Son Köylü, Nene Hatun, Yaralı Dağlar, Kulübe vb.- lakapları, ağız ve konuşma dili özelliklerini kullanmıştır.

Doğum, evlilik, ölüm olarak üç bölümde ele alınan hayatın geçiş dönemleri çok fazla yer tutmamakla birlikte en çok evlilik konusu işlenmiştir. Nişan, düğün, söz kesme, evlilik biçimleri en çok yer tutan konular arasındadır. Doğum, geçiş dönemleri içinde en az verinin bulunduğu unsurdur. Ölüm başlığında ise vasiyetlere geniş yer verilmesi dikkat çekicidir.

Üçüncü kısımda halk bilgisi malzemesi değerlendirilmiştir. Söz gelimi Özlem Yokuşları romanında halk matematiğine dair veriler çok fazladır. Halk mutfağına dair unsurlara bakıldığında ise yazar, kendi yöresine özgü yiyecek ve içeceklerden söz etmiştir. Örneğin çalkama, Doğu Anadolu'da yapılan organik bir içecektir. Çayın kıtlama denilen bir usulle tüketilmesi de yine bu bölgeye özgüdür.

Hücumdadır Mezar Taşları adlı senaryo eseri eski Türklerin yaşantısından ve bu devirlerde yapılan törenlerden izler taşır. Burada sığır adı verilen av törenleri, şölen denilen eğlencelerden ve Türklere özgü çalgı olan kopuzuyla şiirler terennüm eden ozandan uzun uzadıya bahsedilir.

Y. Akengin'in inançlar konusunda eserlerine zengin bir çeşitlilik kazandırdığı görülür. Fal, büyü ve sihire başvurma gibi konulara kayıtsız kalmayan yazar bunu daha çok kadın tipleri

üzerinden vermiştir. Örneğin; Yaralı Dağlar romanında ve Kulübe adlı tiyatro eserinde fala bakan da baktıran da kadın tipleridir. Hücumdadır Mezar Taşları adlı senaryoda ise yağmur duası yapılan sahne dikkat çeker. Burada Sultan Alp Arslan, İslamiyet öncesinden kalma bir ritüeli İslamiyetle birleştiren bir yaklaşım sergiler.

Geleneksel oyunlar olarak Oğuz Dede romanında yalnızca çelik çomak ve tek mi çift mi oyunlarından söz edilir. Geleneksel çalgılar ise farklı eserlerde kendine sıkça yer bulmuştur. Kopuz, kaval, zurna, davul, bağlama, kemençe bunlardan birkaçıdır. Halk danslarından Erzurum'a özgü ata barı ve Doğu Karadeniz yöresine özgü horon oyunlarına yer verilmiştir.

Halk zanaatleri ve meslekler bağlamında kunduracılık, manifaturacılık, hamallık, çobanlık, arzuhalçiler tükenmeye yüz tutmuş meslek kolları olarak özellikle romanlarda -Oğuz Dede, Dönüş Acıları, Karınca düşü- söz konusu edilmiştir.

Dördüncü bölümde eserlerdeki halk edebiyatı ürünleri anonim, âşık ve dinî- tasavvufi başlıkları altında değerlendirilmiştir. Anonim halk edebiyatının mensur türleri olarak efsane, halk hikâyesi ve fıkralara; manzum türler olarak türkü, ağıt ve ninnilere yer verildiği görülmüştür. Türk toplumunun kültürünü, dünya görüşünü, hayat biçimini yansıtan atasözleri ve deyimler kadrosundan geniş ölçüde yararlanılmıştır. Alkış ve kargışlarda özellikle Allah sözcüğü ile kurulan ifadeler sayıca fazladır.

Yahya Akengin, âşık edebiyatı geleneğinin canlı olarak devam ettiği Doğu Anadolu Bölgesi'nde yetişmiş bir yazardır. Dolayısıyla eserlerinde bu geleneğe yer vermemesi elbette düşünülemez. Bayburtlu Zihni, Karacaoğlan, Âşık Veysel, Âşık Sümmâni ve Âşık Şenlik konu ettiği başlıca halk şairleridir.

Yahya Akengin, "tasavvuf ufuklarında dolaşmak için ilk işaret fişğini" (2010: 84) Erzurumlu halk bilgisi Naim Hoca'dan almıştır. Eserlerinde Müslüman Türk halkının özü olarak gördüğü (2015: 24) Yunus Emre'yi ve anlayışını yansıtmıştır.

Tahlil edilen eserlerden ortaya çıkan sonuca göre Yahya Akengin, halk kültürünün ve halk edebiyatının benimsendiği bir anlayışın içine doğmuş ve bu gelenekle hemhal olmuş bir yazardır. Bu bağlamda kaleme aldığı eserlerin halk biliminden beslenmesi son derece doğaldır. Hayat hikâyesi göz önüne alındığında Yahya Akengin'in eserlerinde halk kültürünü, yaşadığı çağı ve yetiştiği coğrafyayı ustalıkla işlediği söylenebilir. Bunda Anadolulu olmanın ve Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde öğretmenlik yapmanın getirdiği bir üstünlüğün payı vardır.

Sonuç olarak Yahya Akengin'in imzasını taşıyan eserlerin folklor birikimi bakımından zengin olduğu görülür. Dahası yapılan bu çalışma, halk bilimi unsurlarının edebî türlere nasıl aktarıldığını göstermesi bakımından örnek teşkil etmektedir.

KAYNAKLAR

- Aça. M., Gökalp, H. ve Kocakaplan, İ. (2011). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. (2. Basım). İstanbul: Kesit Yayınları, 620 s.
- Akengin, Y. (1969). *İstesem*. Ankara: Ayyıldız Matbaası. 47 s.
- Akengin, Y. (1973). *Akşamla Gelen*. Hisar Yayınları: 21, Ankara: Şark Matbaası. 63 s.
- Akengin, Y. (1977). *Çağ Sürgünü*. Hisar Yayınları: 26, Ankara: Pars Matbaası. 59 s.
- Akengin, Y. (1981). *Özlem Yokuşları*. (1. Basım). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 501. 103 s.
- Akengin, Y. (1982). *Saatler ve Çehreler*. (1. Basım). Ankara: Ocak Yayınları. 69 s.
- Akengin, Y. (1986). *Ötelerden*. (1. Basım). Ankara: Başbakanlık Basımevi. 63 s.
- Akengin, Y. (1988). *Kimselere Anlatmadım*. (1. Basım). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 121. 126 s.
- Akengin, Y. (1990). *Oğuz Dede*. (1. Basım). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1139. 130 s.
- Akengin, Y. (1994). *Sözümüz Var*. Ankara: Ecdad Yayınları:16.159 s.
- Akengin, Y. (2004). *Hasat*. Berikan Yayınları, Ankara: Öztepe Matbaacılık. 246 s.
- Akengin, Y. (2004). *Yaralı Dağlar*. (2. Basım). Ankara: Berikan Yayınları. 111 s.
- Akengin, Y. (2005). *Aşka Verilmiş Muhtıra*. (1. Basım). Asil Yayınları. 153 s.
- Akengin, Y. (2023). Soruşturma. *Türk Edebiyatı Dergisi*, S.595, 22-32.
- Akengin, Y. (2009). *Kırk Yıldan Şiirler*. (1. Basım,). Ankara: Akçağ Yayınları. 271 s.
- Akengin, Y. (2009). *Dönüş Acıları*. (4. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 264 s.
- Akengin, Y. (2009). *Sarkaç*. (3. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 102 s.
- Akengin, Y. (2009). *Hücumdadır Mezar Taşları*. (1. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 192 s.

- Akengin, Y. (2009). *Eski Çarıklar, Enver Paşa ve Büyük Ümitler, Aile Bağları*. (1. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 254 s.
- Akengin, Y. (2009). *Son Köylü, Kulübe, Sağlık Olsun*. (1. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 183 s.
- Akengin Y. (2009). “Romana Günümüz Penceresinden Bir Bakış Denemesi”. Sarkaç. (3. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akengin, Y. (2010). *Bir Semaverlik Muhabbet*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları. 176 s.
- Akengin, Y. (2015). *Gece Yarısı Yazıları*. (1. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 126 s.
- Akengin, Y. (2016). *Karınca Düşü*. (1. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 152 s.
- Akengin, Y. (2017). *Beş Hikâye Bir Destan*. (1. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 64 s.
- Akengin, Y. (2020). Hikâye’nin Hikâyesi. *Bizim Külliye Dergisi*, 86: 26-27.
- Akengin, Y. (2021). Bestekâr. *Bizim Külliye Dergisi*, 89: 9-11.
- Akman, E. (2016). Kastamonu Araç’taki adak yerleri: Boğdam türbesi. *Erciyes*, 466: 10-11.
- Aksan, D. (2006). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. (4. Basım). Ankara: Engin Yayınevi. 249 s.
- Alptekin, A. B. (2018) *Efsane ve Motifleri Üzerine*. (3. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 299 s.
- Alyılmaz, C. (2011). Ünlemlerin seslenmeleri kuvvetlendirici işlevleri. *Türk Gramerinin Sorunları I-II Bildiriler içinde* (s.646-652). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alyılmaz, S. (2015). Türkçenin söz diziminde seslenmeler ve seslenme öbekleri. *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 54: 31-50.
- Artun, E. (1998). Tekirdağ halk kültüründe geçiş dönemleri doğum, evlenme, ölüm. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Prof.Dr. Kemal Eraslan Armağanı, 9-10: 85-107.
- Aytaş, G. (2005). Yahya Akengin’in Şiirlerinde Fikir Unsurları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (1): 275-283.
- Bağlı, M. ve Sever, A. (2005). Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği: Levirat ve Sororat. *Aile ve Toplum*, 2 (9): 9-23.
- Başgöz, İ. (2014). *İzahlı Türk Halk Şiiri Antolojisi*. (1. Basım). İstanbul: Pan Yayıncılık. 336 s.
- Boratav, P. N. (2016). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. (3. Basım). Ankara: BilgeSu Yayıncılık. 310 s.
- Cebeci, T. (2010). Usta Türk şair ve yazarı Yahya Akengin’le bir söyleşi. *Ortanca Dergisi*, 27: 7-10.

- Çınarlı, M. (1998). “Hisar”. İslâm Ansiklopedisi, C. 18. İstanbul: TDV Yayınları, s.127-128.
- Çınarlı, M. (1951). Yeni şiir, Hisar, S.9-10: 12.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçay Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2013). Türk halk felsefesinde göç olgusu. *Akademik Kaynak*, 1(2): 61-63.
- Çobanoğlu, Ö. (2005). Sanatsal bir dışavurum formu olarak argo kavramının halkbilimsel çözümlemesi, *Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Türklük Bilgisi* 3, Prizren, 232-237.
- Derleme Sözlüğü 1 (DS 1) (2009). (hzt. Ömer Asım Aksoy vd.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Diken, H. A. (2022). Bir folklor unsuru olarak “halk ekonomisi”nin halk hayatındaki yeri, değeri ve önemi hakkında bazı düşünceler. *Anasay*, 21: 85-99.
- Dönmez, İ. (2003). Yahya Akengin’in eserleri ve dünyasına bir yolculuk. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 359: 38-40.
- Duman, M. (2012). Bozkurttan Hızır’a Türk halk anlatımlarında kılavuz. *Milli Folklor*, 96: 190-201.
- Ekici, M. (2013). 100. yılında Türk halk bilimi çalışmaları ve Türkiye kültür politikalarına eleştirel bir bakış. *Milli Folklor*, 99: 1-12.
- Ekici, M. (2011). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. (4. Basım). Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 242 s.
- Elçin, Ş. (2005). *Halk Edebiyatına Giriş*. (9. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 763 s.
- Elibol, S. (2003). “Tezli Roman” ve Yahya Akengin’in “Sarkaç”ı. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 359: 37.
- Emiroğlu, Ö. (2000). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu ve Edebî Faaliyetleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Emiroğlu, Ö. (2009). Kaynağını Gelenekten Alan Hisarcılar. *Electronic Turkish Studies*, 4: 1309-1331.
- Enginün, İ. (2009). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. (10. Basım). İstanbul: Dergâh Yayınları. 512 s.
- Eren, M. (2010). Sembol dilinin bir örneği olarak rüyalar: Türk kültüründe ölüme yorulan rüyalar. *Turkish Studies*, 5(4): 1074-1099.
- Ergün, E. (1990). Türkiye’de sosyal ve kültürel bütünleşme faktörlerinden halk müziğinin önemi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(7): 30-35.

- Erol Çalışkan, Ş. S. (2016). Türk folklorunda lâkap verme geleneği: Bartın örneği. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3): 103-126.
- Erol Çalışkan, Ş. S. ve Teke, T. (2018). Türkmen efsanelerinde Nedir Şah. *PALIMPSEST (International Journal for Linguistic, Literary and Cultural Research)*, 3(5): 115–129.
- Ersoy, R. (2002). Türklerde ölüm ve ölü ile ilgili rit ve ritüeller. *Milli Folklor*, 54: 86-101.
- Filizok, R. (1991). *Ziya Gökalp'ın Edebi Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökçe, B. (1991). Evlilik Kurumu ve Aile Yapısı ile İlişkileri, Türk Aile Ansiklopedisi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C.2, 508-516.
- Gür, Â. ve Küçük, S. (2010). Yeni Türk edebiyatında kaynak olarak manifestolar. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(2): 92-184.
- Günay, U. (2008). *Türkiye'de Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. (5. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 390 s.
- Gürbüz, C. (2010). Yahya Akengin'in Romanları Üstüne, Bayburt Postası. <https://www.bayburtpostasi.com.tr/yahya-akenginin-romanlari-ustune-makale,2357.html> (25.11.2023).
- Gürsoy, A. (2019). Yahya Akengin'in tiyatro eserlerinde yer alan halk kültürü unsurları. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, 4(1): 1-24.
- Güven, M. (2014). Türk halk oyunlarında kartal figürü. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 51: 285-302.
- Güzel, A. ve Torun A. (2012). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (7. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 511 s.
- Hastaoğlu, B. (2010). Yahya Akengin'in Hayatı, Şiirleri ve Sanatı Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hufford, D. J. (2007). Halk hekimleri. *Milli Folklor*, S.73, (Çev.Mustafa Sever).
- Işık, İ. (2004). *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi I*. (3. Basım). Ankara: Elvan Yayınları.
- Kabaklı, A. (2008). “Yahya Akengin”. *Türk Edebiyatı IV*. (14. Basım). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kaplan, M. (1976). Yeni Türk edebiyatı üzerinde Türk halk edebiyatının tesiri, Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, Konya Turizm Derneği Yayınları, 27–29 Ekim 1975, 296-299.

- Karahan, A. (2020). Manifestik bir metin olarak “radyoda hisar saati”. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (5): 27-42.
- Karoğlu, İ. (2021). Yahya Akegin’in Hayatı, Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Giresun: GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karoğlu, İ. (2021). Yahya Akengin’in roman ve öykü karakterlerinin sıra ve aşk algısında değişim. *Söylem Filoloji Dergisi*, 6(3): 712-728.
- Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z., Ercilasun, A.B., Gülensoy, T., Parlatır, İ., Zülfikar, H. ve Birinci, İ. (2005). *Türk Dili ve Kompozisyon*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları. 552 s.
- Kozlu, Z. G. (2017). Yahya Akengin’in Romanlarında Yapı ve Tema. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köksal, H. (2000). Türk kültüründe vasiyet geleneği. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 4: 289-299.
- Maden, A. (1991). Türklerde doğumla ilgili adet ve inanmalar. *Türk Aile Ansiklopedisi*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C.1: 355-359.
- Mirzaoglu, F. G. (2001). Türkülerin işlevleri ve zeybek türküleri. *Türkbilig*, 2: 76-91.
- Ocak, A. Y. (1990). *İslam - Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Oğuz, Ö. (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları. 104 s.
- Oğuz, M.Ö., Ekici, M., Aça, M., Düzgün, D., Akarpınar, B., Arslan, M., Yılmaz, A. M., Ögüt Eker, G. ve Özkan, T. (2016). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (13. Basım). Ankara: Grafiker Yayınları. 542 s.
- Ozansoy, M. F. (1952). Bir yazı etrafında söylenenler. *Hisar*, 31: 3.
- Örnek, S. V. (1995). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örnek, S. V. (1974). Anadolu folklorunda yas, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara: Başbakanlık Basımevi, s. 399-409.
- Özbay, H. (1983). Yahya Akengin’in görüşleri. *Türk Edebiyatı*, 120: 46-47.
- Özdemir, N. (2006). *Türk Çocuk Oyunları*. (1. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özdemir, A. (2003). Geniş Zamanların, Çoğulların Şairi: Yahya Akengin. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 359: 35-36.
- Öztürk Özküçük, S. (2021). Yahya Akengin’in Romanlarında Yapı ve İzlek. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Sâmanoğlu, G. (1951). Hisar'dan portreler V, «Mehmet Çınarlı». Hisar, 20: 14.
- Sazyek, H. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*. (2. Basım). Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Scognamillo G., Arslan. A. (1999). *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Fal*. İstanbul: Karizma Yayınları.
- Şenocak, E. (2014). Elâzığ yöresi sofrada adabından misafir ağırlamaya Türk halk gelenekleri ve inanışları. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 2(3): 261-267.
- Şişman, B. (2000). Anadolu'da yaşayan halk inançlarının menşei üzerine bir araştırma. *Türk Kültürü*, 448: 472-478.
- Tan, N. (2013). Türkiye'de halk bilimi çalışmalarının 100. yılını kutlarken. *Folklor/Edebiyat*, 19(75): 237-243.
- Tanyu, H. (1995). "Büyü", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (6), İstanbul, 501-506.
- Teke, T. (2016). Yahya Akengin'in şair kimliği ve poetikası. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1): 113-128.
- Tolan, B. (1991). *Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller*. *Türk Aile Ansiklopedisi*, c.1, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, s. 208-214.
- Tural, S. (1994). Yeni Milli Edebiyat Akımı Şairlerinden Yahya Akengin. *Sözümüz Var* içinde, s.13-26.
- Türkçe Sözlük. (1988). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, H. (2020). Yahya Akengin'in Tiyatroları ve Tiyatroculuğu. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yalçın, M. (2001). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yardım, M. N. (2003). Şair Yahya Akengin'le Konuşma: Divan Edebiyatı Yeni Meş'aleler Tutuşturacaktır. *Türk Edebiyatı Dergisi*, S.359, 28-34.
- Yavuz, F. (2006). Türkiye'de Halk bilimi Kuramları Üzerine Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi (1928-2005). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: KÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk Bitiği*. (1. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, D. (1999). *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*. (1. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları. 264 s.
- Yolcu, M. A. (2018). Geleneksel ekolojik bilgi bağlamında Çanakkale halk botanigi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 16(24): 63-77.
- URL-1 (2023). <https://www.youtube.com/watch?v=Vkg2188vB-Y>, (09.11.2023).

URL-2 (2023). <https://www.youtube.com/watch?v=ij4bhbFsqPg>, (09.11.2023).

URL-3 (2023). <https://www.trtdinle.com/show/toroslarin-obur-yuzu>, (27.11.2023).

URL-4 (2023). <https://www.trtdinle.com/show/plevne-gunleri>, (28.11.2023).

URL-5 (2023). <https://www.trtdinle.com/show/sirket-koltugu>, (28.11.2023).

